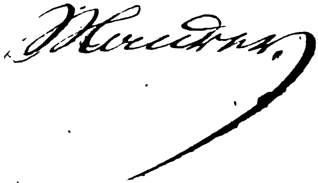

AUCTORES
CLASSICI LATINI
AD
OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM EDITI
CUM
VARIARUM LECTIONUM DELECTU.

CURANTE
CAROLO ZELL.

Volumen undecimum.

STUTTGARTIAE,
SUMTIBUS CAROLI HOFFMANN.
MDCCCXXIX.

AUCTORES

CLASSICI LATINI

AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM EDITI

CUM

VARIARUM LECTIONUM DELECTU.

CURANTE

CAROLO ZELL.

11

Volumen undecimum.

STUTTGARTIAE,

SUMTIBUS CAROLI HOFFMANN.

MDCCCXXIX.

Q. CURTII RUFI

DE

GESTIS

ALEXANDRI MAGNI

REGIS MACEDONUM

LIBRI QUI SUPERSUNT OCTO.

APPOSITIS IO. FREINSHEMII SUPPLEMENTIS ET ADIECTA VARIETATE LECTIONIS MAXIME MEMORABILI

EDIDIT

ANTONIUS BAUMSTARK,

PHILOSOPHIAE DOCTOR ET AA. LL. MAGISTER,

GYMNASII FRIBURGENSIS COLLEGA.

Volumen Primum.

STUTTGARTIAE,

SUMTIBUS CAROLI HOFFMANN.

MDCCCXXIX.

PRAEFATIO.

Quum jam arctius cum instituto huius Editionis Classicorum Romanorum coniungar et praeter C. I. Caesarem, qui anno praeterlapso mea cura tractatus prodiit, unum alterumve ex Historicis Latinis ad instituti nostri rationem exstructum typis exscribendum curare constituerim, quid in Curtio adornando praestiterim, paucis exponam. Et arripio quidem hanc praefandi occasionem, non quo longo et copioso commentario opus esse putem ad explicandam quam in Curtium impendi curam, (ea enim paucissimis explicari potest) sed eo animo, ut contra iniustas aliorum postulationes et reprehensiones praemuniar.

Igitur tribus rebus operam meam circumscribi scito. Primum enim textum quem vocant accurate ad recensionem *Theophili Zumptii* excudendum curavi, reficta tamen hic illic interpunctione, et orthographia, in qua Vir Cl. nimis a vulgari ratione discessisse mihi videbatur. Quamvis enim Lünemannus, qui nuperrime admodum in Curtio edendo inter Schmiederianam et Zumptianam media quasi via processit, Zumptio accidsise dicat, ut novi textus constituendi amore interdum

in devia abriperetur et bonis lectionibus damnatis malas reduceret, malui tamen integrum Zumptianae editionis textum, ab interpolatorum temerariis conatibus feliciter vindicatum, retinere, quam eo refingendo denuo gravissimam interpolationis culpam contrahere; idque eo magis mihi faciendum esse censui, quod Zumptii rationes, procul dubio gravissimae, quas, nondum redditas, ne amplius nobis invideat, impense optamus, in multis locis ignorantur. Igitur si quando rejectae ab illo lectiones mihi arriderent, satius tamen duxi, breviter de ea re in lectionis varietate monere, quam iis in textum intrudendis periculum subire, ut ignorantiae et temeritatis argui vel, quod majus etiam est, depravando Curtio operam dedisse viderer. In eligenda autem varietate lectionis, quod est medium eorum, quae in curanda hac Curtii editione praestare volebam, eandem mihi legem scripsi, quam in adornando Caesare secutus eram, ut non solum quae ad veram Curtii manum dignoscendam gravioris momenti esse viderentur, respicerem, sed discentium maxime utilitati inservirem. Denique Notitiam literariam de Q. Curtio Rufo, quae est extrema operae meae pars, praemisi; in qua si id consecutus sum, quod proposueram, ut graviora Virorum Eruditorum de Curtii aetate et scriptis iudicia perspicuo et apto ordine exponerem, operae pretium mihi fecisse videor. Dabam Friburgi Badarum Calendis Ianuariis anni MDCCCXXIX.

NOTITIA LITERARIA

DE

QUINTO CURTIO RUFO.

I.

CURTII AETAS.

Q. Curtius Rufus [1]) quis fuerit etqua vixerit aetate atque scripserit, ambigitur et ita est incertum, ut Viri Docti, qui de hac re inde 'a renatis literis ad nostram usque aetatem acute et subtiliter sententias tulerunt, in diversissima abirent. Nam ut eorum, qui judicii sui singularitate prae ceteris omnibus distinguuntur, sententiam primo loco afferamus, erant quidam, qui de vera et germana ejus antiquitate dubitarent eumque ad seculum etiam XVI. p. Chr. n.

1) Cognomen *Rufi* deest in 2 Codd. Vatic. Biblioth. et uno Heidelb., quos Niebuhr. inspexit; defuisse etiam in aliis libris Mss. inde colligi videtur, quod Modius id in quibusdam apparere ad notat; caret item Editio Princeps; unde quis con iiciat, additum id esse a doctis Curtii lectoribus, quibus persuasum erat, scriptorem nostrum cum iis Curtiis eundem esse, de quibus Tacitus, Plinius et Suetonius loquuntur.

relegandum censerent, Alexandri Magni historiam pro supposito foetu recentioris cujuspiam scriptoris habentes, qui, felici veterum imitatione eximiam scribendi facultatem adeptus, opus suum Romano sub nomine edidisset. *Guido* enim *Patinus* Epist. 27., quae est scripta a. 1650, quendam e magistris suis refert iudicasse, *que le livre n'étoit qu'un Roman, que le Latin veritablement en étoit beau, mais qu'il avoit de grandes fautes de Géographie; que l'auteur de ce livre étoit un savant Italien, qui le fit il y a environ* 300 *ans; que nul ancien n'avoit cité Quinte-Curce, et que c'étoit un nom supposé* [2]).

Qua in re omnium eorum, qui Curtium ex universo veterum scriptorum Romanorum numero relegare atque eximere studuerunt, velut antistitem se praebuit *Dan. Guilh. Mollerus* §. 10. 11. 12. disputationis de *Q. Curtio*, Altdorf. 1683. 4; qui locum historiae de rebb. gest. Alex. Magni lib. X, c. 9, unde de Curtii vita conjectura fit, interpolatum censet et verba gravissima de *novo sidere* eam ob causam inserta esse, ut scriptori neoterico auctoritas aliqua hac ipsa fraude conciliaretur. Quod quidem ut probaret, non solum *de eo* monuit, quod est verum, neminem ad hodier-

---

2) Idem censuerunt *Bodinus* c. 10 Methodi Histor., ubi Curtium *Platinae* aequalem facit, qui florebat a. 1480.; quem tamen impugnavit *Ioannes Ramoldus* Praelectione centesima in libros Apogryphos T. I, p. 1239. praeterea in hunc censum veniunt *Rapinus* observv. de historia et historicis (réflexions sur l'histoire) p. 233. et *Vignolius Marvillius* T. I. Misc. Hist. et Literar p. 57.

num usque diem ullum Curtii vestigium apud veterem aliquem auctorem reperisse; sed eo usque progreditur, ut ante seculum a Chr. n. XV. nemiflem omnium exstare contendat, qui Curtii Historici, aut scriptae ab illo historiae mentionem iniecerit [3]). Contra Mollerum Curtii patrocinium suscepit eumque in antiquorum scriptorum coetum vindicavit *Magnus Daniel Omeisius* sive *Hermannus Breverus*, dissertatione *de aetate Q. Curt. Rufi,* Altdorf. 1683. 4.; cui omnes ferc Viri Eruditi assentiuntur, injuriam censentes, de tam nitidi elegantisque scriptoris antiquitate dubitare. Nam quod ad silentium veterum, praesertim Grammaticorum, attinet, ea res non tanti est, ut scriptoris, qui virtutibus suis arctissime cum germana antiquitate conjungitur, auctoritatem suspectam reddat atque imminuat, cum aliis etiam quibusdam veterum acciderit, ut de iis nihil propemodum sciamus, neque vero illi propere et temeraria audacia abiiciantur aut in spuriis numerentur. Error autem geographicus non plus obesse scriptori nostro potest, quam vel Cornelio Nepoti vel Pomponio Melae, quod Istri partem in Adriaticum mare effundi crediderunt. Immo vero et mitius

3) Meminere tamen Curtii quidam, quorum aetas tria saecula longe excedit, ut sic saltem ante illa tempora vixisse illum necesse sit. *Iohannes* enim *Sarisberiensis,* Carnolensis Episcopus, quem anno 1182 vita excessisse constat, Curtium allegat in Policratico lib. 8. cap. 18. *Vincentius Bellovacensis* lib. IV speculi doctrin. c. 125. *Iacob de Vitriaco,* in Gestis Dei per Fr. p. 1232. cf. Fabric. Bibl. Latin. II, 344 ed. Ern. Ceterum qui factum sit, ut nemo veterum Curtium laudaret, infra explicabitur.

etiam de Curtio, quam de his, iudicandum est, quia in longinquis ille et remotissimis ultra Caspium mare regionibus, hi in iis erraverunt, quae sunt proximae Italiae. Quid multa? vel soli manuscripti libri vetustate sua omnem de Curtii antiquitate dubitationem disiiciunt. Vir magni ingenii et harum rerum imprimis curiosus Ioh. Christophorus Wagenseil [4])per litteras Cellario quondam significavit, sibi, cum in Italia peragrineretur, obtigisse Lucae Holstenii, accuratissimi membranarum censoris, iudicium de quibusdam codicibus mss. bibliothecae Ducum Magnae Hetruriae, quae Laurentiana vocatur; unde perspicue cognoverit, in illius bibliothecae pluteo 68 exstare exemplar Curtii, admirandae antiquitatis, 700 circiter annorum: quae sola res instar omnium veram Curtii antiquitatem abunde demonstrat [5]). Ut taceamus Laurentium Vallam, ipsis renascentium literarum temporibus *Elegantias* suas ex nostro quoque auctore, velut antiquo et probato, saepissime illustrantem; vide vel solum libri I. cap. 17. [6]).

De Alexandreide *Gualtheri Belgici,* qui seculo XII. Christianorum vixit, ex unius saepe, ut videtur, Cur-

---

4) cf. eius Pera librr. iuvenill. IV, 178.

5) Bernardus de Montfaucon praef. ad Palaeogr. Graec. laudat Ms. Cod. historiarum Curtii annorum 800, qui erat in Bibl. Colbertina; cf. Dan. Maichelius in Biblioth. Pariss. p. 56. Iournal Literaire T. XII, p. 95. 96. De tribus aliis Codd. antiquissimis monet Fabric. Bibl. Lat. II, 345. Ern.

6) Petrus Blaesensis inter libros in scholis celebres sibi profuisse praedicat, frequenter historias Q. Curtii inspexisse; scholas autem frequentavit p. Chr. 1150.

tii verbis, in metrum redactis, composita, Mich. Tellierus aliique exposuerunt *).

Sed inventi sunt praeterea, qui, quamvis Curtii veram ex vetustate originem non negarent, ita tamen iusto sagaciores se praestarent in naevis ejus indicandis, ut eum plane eximerent e bonorum scriptorum numero. Eorum agmen duxit *Ioh. Clericus* biblioth. crit. P. III. sect. 3. cap. I. §. 4. ubi sigillatim et fusius demonstrat:

1) Curtium, quamvis a multis viris doctis per omnia, quibus literae Romanae floruerunt, tempora summis laudibus elatum et inter optima antiquitatis opera historica numeratum, fuisse tum astronomiae tum geographiae plane imperitum atque varie hinc in multis impingere.

2) Male eligi ab eo historiae quos sequatur auctores, et fabulas subinde scribi.

3) Perperam alia esse descripta et prodita repugnantia.

4) Saepe prorsus inutilia narrari, contra omitti maxime necessaria.

---

*) Aliter iudicat Vir Doctissimus mihiqne non uno nomine colendus, *Henricus Schreiber*, Academiae Friburgensis Professor, in *disputatione de Germanorum vetustissima Alexandreide, quam Lambertus Clericus condidisse videtur,* qui p. 8 et 14. Gualthero Arrianum ante oculos fuisse, in universum autem medii aevi poëtas in celebrandis Alexandri facinoribus non veteres rerum Alexandri scriptores ipsos secutos esse censet, sed posterioris temporis libellum, latino sermone conscriptum, qui inscribitur: *Historia Alexandri Magni Regis Macedoniae de proeliis.*

5) Eum documenta graecarum fabularum male apud Indos requirere, remotissimis autem illarum regionum amnibus graeca nomina imponere.

6) Perperam annos omitti et rationem negligi temporum, quibus res gestae fuerint.

7) Contra consentientia veterum praecepta Curtium perpetuo fere uti declamatoris stilo, a rerum gestarum historica enarratione alienissimo.

8) Denique eum nimiam Alexandri ambitionem laudare potius, quam vituperare.

Hanc severam Curtii censuram improbans Iac. Perizonius justo acerbius scriptorem nostrum reprehendi arguerat ad Aeliani varias hist. pag. 728. Respondit statim Perizonio Clericus, sub *Theodori Goralli* nomine, in praefatione ad *Pedonem Albinovanum.* Tum vero scripsit Perizonius *Q. Curtium Rufum restitutum in integrum et vindicatum.* Lugd. Bat. 1703. 8., quem deinde librum Clericus censuit in biblioth. selecta T. III, 171 seq., ubi tamen ingenue et severe Curtii Zoilus, qui ab omni iniquitatis crimine liberari nequit, affirmat, se veris eius laudibus nihil detrahere aut adolescentes ab eius lectione deterrere; contra facundiam eius ubique laudare et egregias sententias, propter quas dignissimus sit, qui saepius etiam ab adolescentibus legatur et a provectioribus aetate in deliciis habeatur. Testatur idem, cum non semel legerit Q. Curtii historiam, rerum gestarum magnitudine animum suum fuisse perculsum et sermonis elegantia delinitum; ni-

hil enim se praeter sublimia verba facundissimi scriptoris audivisse [7]).

Verum est, nullus veterum scriptorum diserte Curtii mentionem facit; itaque nonnisi e scriptis eius testimonia de ipsius aetate repeti possunt. Duo potissimum loci exstant, qui memoriam aevi scriptoris attingunt, lib. IV, 4, ubi *de longa pace cuncta refovente* loquitur, et lib. X, 9, ubi magno et pleno quasi ore principem suum praedicat, qui post multas de summo imperii regimine discordias pacem stabilem reduxerit. Ex quo quidem posteriori loco cum scriptoris aetas non dico definiri sed colligi posse videatur, integrum eum, ut qui disputationi pro fundamento esse debeat, exscribamus. Sermo est de successoribus Alexandri, qui *primum ergo collegere vires, deinde disperserunt: et cum pluribus corpus, quam capiebat, onerassent, cetera membra deficere coeperunt: quodque imperium sub uno stare potuisset, dum a pluribus sustinetur, ruit. Proinde iure meritoque populus Romanus salutem se principi suo debere profitetur*, cui [8]) *noctis, quam paene supre-*

---

7) Arriano Curtium postponit pluraque in eo reprehendit praeter *Rollinum* Hist. vet. Gallice editae Tomo VI (biblioth. raisonnée T. 13, p. 90) Anglicus interpres *Roockius*. Curtium non adeo idoneum, qui adolescentibus ad imitandum proponatur, disputat. *Iacob. Bruckerus* in Miscell. Lipss. T. IX, p. 12 sqq. Praeter Perizonium Curtii patrocinium sumsit *I. I. Sartorius* in Curtio Rufo a quorundam reprehens. defenso. Erlangae 1773. 74.

8) *cui noctis* est lectio vulgata, quam utrum retineas, an cum Zumptio scribas *qui noctis* vel *qui nocti* cum Heinsio, haud parum interest in hac discernenda re.

mam habuimus, novum sidus illuxit. Huius hercule, non solis, ortus lucem caliganti reddidit mundo, cum sine suo capite discordia membra trepidarent. Quot ille tum exstinxit faces! quot condidit gladios! quantam tempestatem subita serenitate discussit! Non ergo revirescit solum, sed etiam floret imperium. Absit modo invidia, excipiet huius seculi tempora eiusdem domus utinam perpetua, certe diuturna posteritas. Ubi cum verba *novum sidus illuxit,* in quibus propter ambiguitatem summa controversiae versatur, variam interpretationem admittant 9), neque ita facile diiudicari possit, de quonam imperii Romani principe ac tempore ea intelligenda sint, etiam cordatiores critici, qui plerique scriptorem nostrum genuinum et antiquum agnoscunt, sententiis

---

9) Primum enim variatur inter *qui noctis*, quae est vulgata et *cui noctis,* quam cum Niebuhrio Zumptius praetulit. Deinde multum interest, num *sidus novum* proprie accipiatur an per allegoriam sive figurate explicetur. Omnium autem optime de loci nostri interpretatione *G. Pinzger* meruit, qui in disquisitione de Curtii aetate scite observat, dictiones *exstinxit faces* et *condidit gladios* posse proprie accipi, vv. *quantam serenitat.* etc. non posse, ut quibus imago quaedam exprimatur. Unde quum elucescat, principem ipsum a Curtio *novi sideris* nomine indigitari, sequitur, dictionem *exstinxit faces* et ipsam figurate esse explicandam; ita ut inter duas dictiones allegoricas media restet, *condidit gladios*, proprie accipienda, quod ab optimi cuiusque scriptoris ratione minime abhorreat. Igitur Curtius principis ad rerum gubernacula accessum cum sideris ortu comparat, quod *fulgore suo* condentes bellorum intestinorum faces exstinxit. Rationem autem, qua vv. *non solis* antecedentibus coniungantur, hoc modo explicat: Solis quotidie orientis accessus perquam salutaris est universo orbi terrarum; multo autem salubrior et felicior illius sideris novi ortus, h. e. principis ad gubernacula accessus, orbi Romano exstitit. Bene autem princi-

nimium quantum dissident. *Pithoeus* et *Iac. Bongarsius* Caesarem Octavianum Augustum intelligunt, quibus duumviri nuper doctissimi *A. Hirtius* et *Theoph. Zumptius*, suis uterque rationibus, sua uterque ingenii sagacitate, calculum adiecerunt, antea jam consentiente *Georgio Herwartho* [10]), qui fere eodem quo Hirtius modo rem explicuit. *Popma, Matthaeus Raderus, Carolus Sponius, Iacob Perizonius* [11]), et *Ioh. Nicol. Funccius* [12]) illud sidus Tiberium fuisse putant, quibus etiam literarum nostrarum summum decus *Frid. Aug. Wolfius* in praefatione ad orationem pro Marcello pag. XXXIII nota x. accedere videtur, qui Curtium historiam suam scripsisse *sub principia Tiberiani imperii* autumat. *Iustus Lipsius, Barnabas Brissonius, Valens Acidalius, Mich. Tellierus* Claudium declarari suspicantur, quibus nostris temporibus assenserunt *Tiraboschi* Storia d. lett. Ital. II, 1, 4, §. 6—10, et *Sanctacrucius* in examine historr. Alexandri M. pag. 104 sqq. coll. pag. 850, qui Curtii aetatem ultra alterum a Christo nato seculum promoveri posse negat. *Ianus Rutgersius, G. I. Vossius, Ioh. Henr. Boeclerus, Ioh. Locenius, I. Freinshemius* et *Philippus Caroli*

---

pem, imperium suscipientem, comparari posse cum novo sidere surgente, vel Seneca probat Consol. ad Polyb. 31. Et multo etiam melius publicas calamitates atrocis noctis imagine designari, probatissimae Latinitatis exempla permittunt; v. Livium VI, 17.

10) in opere Chronolog. laudat. in Edit. Curt. Snakenborg. prolegom. I, §. 5 et 7.

11) in Curtio vindic. p. 3.

12) de imminenti Lat. Ling. senectute p. 512 sqq.

praeferunt Vespasianum; *Ioh. Isaacus Pontanus* [13]) Trajanum, *Anglus Gibbon* [14]) Gordianum, *Iohannes Müller* [15]) Alexandrum Severum, *Barth. Niebuhrius* Septimium Severum, *Caspar Barthius* Theodosium, denique *Bagnolo Italus* Constantinum Magnum substi tuunt. In qua quidem sententiarum diversitate cum tria potissimum iudicia conspicua sint, eorum dico, qui vel Augustum, vel Claudium, vel Vespasianum intelligunt, paulo uberius exponamus, quibus freti argumentis viri eruditi in partes has discesserint. Pithoei et Bongarsii conjecturam de Augusto confutare studuit I. Lipsius ad Taciti Annall. XI, 21. Quod Caesar Octavianus ad imperium evectus non exstinxerit faces, sed accenderit; non condiderit gladios, sed eduxerit. Tum enim recruduit civile bellum, atque per multos annos est protractum. Addit, Curtium aetatis suae pacem longam, cuncta refoventem, praedicasse. At sub Augusto viginti annorum bella fuisse [16]).

Nihilo tamen minus, ut paulo ante diximus, nostris etiam diebus eandem Pithoei et Bongarsii sententiam amplexi sunt duumviri doctrina insignes, *A. Hirtius* [17]), et *Theoph. Zumptius.* Primum prio-

---

13) Sylloge epistoll. 39. 60. 75. 87. 97.

14) I, 481. p. 41. vers. vern., ubi tamen interpres *Wenck* obloquitur Gibbono.

15) Allgem. Geschichte I, 193.

16) ubi tamen advertendum est, Curtium non de universo Romani imperii orbe, sed de sola urbe Tyro loqui.

17) Ueber das Leben des Geschichtschreibers Q. Curtius Rufus. Berlin bei Nauck. 1820. 8.

rem, cui confestim oblocutus est *Phil. Buttmannus*, qui Vespasianum pro principe Curtii accipit, audiamus. Ille vero sententiam suam his paene argumentis commendatum ivit:

1) Curtii verba ea tantum ratione cum reliqua narratione apto vinculo connecti, ut *gravitatis* et *magnitudinis* similitudinem respiciant, quae inter Macedonicum regnum, mortuo Alexandro, et Romanorum imperium, occiso C. I. Caesare, intercesserit; illud enim prius Macedonum, quod poterat non nisi unius regimine sustineri, concidit, pluribus quidem curam ejus suscipientibus, sed dissecantibus etiam ejus potentiam atque dignitatem; posterius vero, multis variisque viribus in uno Caesare Augusto coniunctis, laetissime florebat. Cf. pag. 6.

2) Durum esse et a mente scriptoris alienum, *novum sidus,* quo illucescente Principi suo orbis Romanus salutem debuerit, figurate de ipso principe intelligi [18]), neque de duplici et valde miro prodigio

---

18) In hoc enim Hirtius non consentit cum antecessoribus Pithoeo et Bongarsio, qui, quamvis Curtii locum de imperio Augusteo intelligant, non tamen eo usque inhaerent scriptoris verbis eaque urgent, ut proprie ea interpretentur, sed *figurate* Curtium loqui statuentes sententiam suam tueantur; unde patet, aliis argumentis hos esse vincendos, aliis vero confutandum *Hirtium;* quod praeter Buttmannum egregie fecit *Pinzger.* Etenim si *noctem* accipias de orbis Romani turbis atque discordiis inde ab occiso Caesare usque ad exstincta bella civilia, quod erat vere miserum tempus, facile est ad intelligendum, non unum alterumve et paucos, sed paene innmerabiles ita cum calamitatibus esse conflictatos, ut, ultra quid iis accidere posset, non

capi, quod post Caesarem interfectum omnium oculis se obtulerit, ab historicis pariter atque poëtis uno quasi ore decantatum. Igitur ferruginem intelligit et stellam crinitam *), de quibus exposuerunt Plutarch. vita Caesar. 69. Plinius Hist. Natur. 2, 30 et 2, 23. Sueton. vita Caesar. 88. Dio Cassius 45, 7 et 17. Seneca Naturr. quaest. 7, 17. Ovid. Metamorph. 15, 785. 850. Virgil. Georgg. 1, 466. Tibull. 2, 5, 75.

3) Caesarem potissimum Romanorum debilitatem et dilabentem rempublicam imperio suo sustinuisse, eo interfecto membra civitatis discordia sine capite suo trepidasse; ea tandem imperatorem Augustum denuo inter se consociasse et post varias rerum vicissitudines illud esse consecutum, ut exstinctis facibus bellorum intestinorum, quae inde a Sylla et Mario duravissent, orbem Romanum in beatum ac tranquillum statum reduxerit. Illo enim tempore, quo Curtium scripsisse statuit, civitatem Romanam annos fere quadraginta pace fruitam esse, unde lucem suam nanciscantur verba *non ergo revirescit solum, sed etiam floret impe-*

viderent. Quos quidem quum ab extremo fere vitae fortunarumque periculo Augustus servasset, dignus erat, qui honorifico *novi sideris* nomine decoraretur. Denique etiam in describenda Curtii persona item Hirtius a Pithoeo et Bongarsio recedit; de quo infra pluribus dicetur.

*) Ea apparebat vesperi et occaso iam sole, circa undecimam horam diei; solem igitur occidentem non longe sequebatur, caudamque versus Orientem effusam pone trahebat, gemella illi anni 1577, de qua tam multa Tycho est commentatus. v. interpp. ad Senec. quaest. naturall. 7. 17.

19) Sed cum vox *imperium* hoc significatu, quo eam adhi-

rium 19); et eum quidem in modum, ut ne Trajani quidem, Hadriani et utriusque Antonini tempora cum felicissimo principatu Augusti comparari possint. Cf. pag. 11.

4) Quum *invidia,* quam Curtius memorat, non nisi de invidentia et infesto livore optimatium intelligi queat, is vero temporibus Vespasiani et Trajani propter longinquam consuetudinem parendi iamdudum exstinctus obmutuisset, in neminem fere Romanorum imperatorum, praeter Augustum, eam cadere, certe nullius eorum temporibus melius, quam Augusti, convenire. Cf. pag. 12.

5) Curtii verba, quibus *perpetuam, certe diuturnam posteritatem* imperatoriae domui precatur, vel maxime aptari ad duplicem Augusti adoptionem, primum M. Agrippae filiorum, Caji et Lucii, deinde, iis mortuis, Agrippae minoris atque Tiberii. cf. pag. 12.

Itaque ex his omnibus envincere studet A. Hirtius, Curtii verba non nisi *de statu orbis Romani post interfectum Caesarem, et de extremis Augusti temporibus recte accipi posse.* cf. pag. 30. Ut imperium Romanum servaretur, sicut ad retinendam imperii Macedonum potentiam atque maiestatem, una regnantis mente, uno eius quasi numine opus erat. Quod quum C. I. Cae-

---

buit Curtius, tempore Augusteo non occurrat, inde iam sequitur, Curtium de Augusto loqui non posse; observantibus Niebuhrio et Pinzgero, qui quidem posterior scite animadvertit, additum pronomen *suum* ante vv. *princeps* et *caput* documento esse, Curtium de illis imperii Romani temporibus loqui, ubi, deleta paene Reipublicae et libertatis memoria, plures iam principes regnaverant. v. p. 96.

sar praestitisset, eo occiso reipublicae vires, denuo demto capite, concussae sunt. In summa omnium trepidatione, quae inde secuta est, quum solis etiam fulgor perpetua ferrugine obfuscaretur, (quam rem Curtius imminenti malorum nocti comparat,) novum sidus, i. e. Caesaris inter deorum numina receptus animus, obvolutus stella crinita, apparuit. Eius accessus caliganti mundo lucem, desperantibus de publica salute civibus fiduciam, Caesari autem Augusto, ad rerum moderamen accedenti, spem novam atque salutarem reddidit. Ille ergo quum ea tempestate labanti imperio, exstinctis belli facibus et turbis finitis, vim vigoremque cum subita serenitate conciliasset, omnem orbis Romani conditionem ita stabilivit, ut vel optimatium, qui novis rebus studerent, invidiosas vociferationes et factiones comprimeret. Cuius publicae felicitatis gaudium atque laetitia propter diuturnae successionis spem, quae erat in Tiberio, Germanico eiusque liberis, summum tandem fastigium attigerat.

Eodem modo alter Curtii locus IV, 4, coll. Strab, XVI, pag. 757, ad designandam imperii Augustei pacificam prosperitam explicatur. Cf. p. 32. Igitur ut brevibus rem capiamus, A. Hirtius Curtii aetatem cum Imperatore Augusto ita coniungit, ut *Principem a novo sidere* bene distinguat *noctem* autem (*quam paene supremam habuimus*) veram continuamque, ferrugine illa interdiu etiam hominum oculis offusam, intelligat, neque per allegoriam de rebus adversis et discordia orbis Romani interpretetur.

Qui Hirtio strenue et sagaciter obstitit, *Phil. Buttmannus* [20]) quatuor praecipue ei momenta obvertit, quorum duo priora ad grammaticam loci interpretationem pertinent, posteriora duo ex re ipsa hauriuntur:

1) Primum enim verbum *habendi*, in vv. *quam habuimus*, non *putandi* sive *existimandi* significatu h. l. poni, sed vera et propria potestate, ut intelligatur *nox, quae paene extrema fuisset.*

2) Deinde orationis, quod dicunt, *subiectum primarium* esse *populum*, non *principem*, pronomen *cui* non ad *principem* sed ad *populum* respicere; consentit *Pinzger* p. 93.

3) Augustus diem obiit anno 14 *post* Ch. n., Iulius Caesar anno 57 *ante* Ch. n. Igitur si cum Hirtio facias, Curtius, cum illa verba scriberet, 57 annos natus fuerit, necesse est. Itaque durum esse, scriptorem nostrum, de nocte illa loquentem, per ferruginem exorta, quae ante ipsum natum acciderat et ab eo erat remotissima, ita rem narrare, ut ipse ei interfuisse videatur.

4) Denique vero optime negat Buttmannus *huius sideris*, i. e. stellae crinitae, ortum lucem reddidisse mundo caliganti, quandoquidem constet, post occisum Caesarem et accessum *sideris Iulii* (ita enim a veteribus passim nominatur), qui erat verno tempore, eandem ferruginem integro anni decursu obtinuisse; stella crinita per septem tantum dies lucente. cf. *Pinzger*. p. 95.

---

20) Ueber das Leben des Geschichtschreibers Q. Curtius Rufus. In Beziehung auf A. Hirt's Abhandlung über denselben Gegenstand. Von Ph. Buttmann. Berlin bei Nauck. 1820. 32 S. 8.

Et fateor quidem, gravissimae sunt Buttmanni rationes, neque tamen illae Zumptium deterruerunt, quin accederet illis viris doctis, qui Curtium aequalem Augusti fuisse contendunt. Igitur, omissis refellendi contentionibus, quod est dolendum, simpliciter, quid sibi videretur, exposuit praefat. pag. XXIV sqq. Suis verbis loquentem producamus: 1) „Equidem in Curtii verbis nihil invenio quod non ad Octavianum Augustum referri possit, nonnulla, quae ad illum solum pertinent. Imprimis me movet illa significatio *invidiae* in altero loco, (nam priore IV, 4 nihil magnopere ad caussam diiudicandam proficias,) quae in principatu recens instituto, compressis libertatis recuperandae conatibus, locum habet, non habet in inveterata principibus parendi consuetudine. Et moderationem quandam laudis invenies in his verbis: *Proinde iure meritoque populus Romanus salutem se principi suo debere profitetur*, ab ingenio posterioris aetatis alienam, ac ne tum quidem satis idoneam, ni et ipsa principis appellatio nova fuisset, et Octavianus ea maxime re gloriatus esset, quod pacato orbe terrarum populum Romanum conservasset, eique salutem attulisset. Esse autem gloriatum numi testantur, quibus inscriptum est *Salus generis humani*, et *S. P. Q. R. Parenti Conservatori suo*. Vide Eckhel. doctr. num. vett. Tom. VI. p. 108 et 113. Et aptissime sane Hirtium, quae eius est recondita doctrina, admonuisse puto, *noctis* commemoratione Curtium videri ad obfuscatum solis nitorem et caliginem nebulosam, toto illo anno, quo Caesar

est occisus, terrae incubantem, alluisse, id quod ne poëtae quidem omiserint, Virgilius Georgg. I, 466. sqq., Tibullus Eleg. II, 5, 75, Ovidius Metamorph. XV, 785; quamquam nollem doctum hominem nimis tenaciter illi rei inhaesisse, ut singula quaeque ad eam rationem exigeret. Unum illud minus in Augustum convenit, quod auctor tempestatem renascentium bellorum principis ortu subito conquievisse tradit, quandoquidem ferax bellorum civilium tempus secutum est, priusquam fessa omnia Augustus principis nova auctoritate et nomine complecteretur. Verum hoc ipsum adulatoris esse dico, cuius proprium est ingrata tegere, ad feliciora properare, contrahere tristia, in laetioribus immorari.“

„Itaque non video, quid impediat, quo minus, sicut multi ante nos censuerunt et nuper Frid. Aug. Wolfius in notis ad Suetonium et in praefatione ad Cic. Marcellinam pag. XXXIII, et idem A. Hirtius, Q. Curtium Rufum historiae auctorem eundem esse statuamus atque rhetorem, cuius vita a Suetonio descripta cum pluribus aliis intercidit, sed nomen in indice clarorum eloquentiae professorum, inter M. Porcium Latronem et L. Valerium Primanum legitur. Neque enim ab ea professione et aetate dissentit, cuius imprimis velim rationem haberi, Latini sermonis in hoc opere conditio. Nam orationum scribendarum imprimis studiosum fuisse auctorem facile intelligas, earum autem tanta vis est, tanta efficacia, vix ut in hoc genere quicquam praestantius inveniri posse non mihi

solum videatur, sed Lipsio et Perizonio, quorum hic in Curtio vindicato p. 9. disertissimas, ille in notis ad lib. I, Politic. c. 9. supra quam dicere possit facundas appellat. Elegantiam autem sermonis universi maiores nostri, non dico turbam istorum, qui quicquid ex antiquitate superest in coelum quasi evehunt, sed ipsi principes harum literarum tantopere admirati sunt, ut non multum ab integritate Ciceroniana abesse censerent. Nam quibus rebus imminentem Latinitatis labem agnoscimus, poëticae voces in prosam orationem inductae, particularum vis neglecta, verbi modorum temporumque usus minus accuratus, in omni re exprimenda argute dicendi studium et brevitatis quaedam falsa species, etiam omittendis orationis particulis verbique substantivi formis sese prodens, haec omnia apud Curtium, si in universum judices, non reperiri, si singula accuratius explores, iam appropinquare et quasi protendi censebis. Pertinere huc videtur omissio praepositionum *in* et *ab*, et frequens imprimis accusativi apud infinitivum, dativi et accusativi usus ad Graeci sermonis proprietatem accomodatus, poëticae voces sed admodum parce et modeste usurpatae, quales sunt *iuventa, saevus*, alia, quae, quia sunt subtiliora, minus bene verbis explicari quam sensu percipi possunt. Praecipue in describendis locis et regionibus orationem poëticis coloribus distinguit, sed ubi ad rerum gestarum narrationem procedit, antiqua simplicitas elucet, neque eam non prodit, ubi de admirabili regis ingenio exponit, quem locum non dubito quin

posteriorum quivis argutius et ambitiosius tractaturus fuisset."

„Itaque quemadmodum Curtium ipso orationis genere paulo antiquiorem fuisse censeo Velleio, quamquam non sane multum interest, sic aetate anteisse invenio. Nam Porcium Latronem, qui Curtium in indice Suetonii proxime antecedit, semetipsum inedia interemisse constat ex Eusebii chronico quadragesimo imperii Augusti anno, id est u. c. 751, ante Ch. n. tertio, aetatis anno ferme quinto et quinquagesimo. Fuit enim L. Senecae rhetoris sodalis, quem ex prooemio libri primi Controversiarum intelligimus, anno u. c. 711. ea aetate fuisse, ut Ciceronem domi declamantem audire potuerit. Sic enim ille: *Ne Ciceronem quidem aetas mihi eripuerat, sed bellorum civilium furor, qui tunc orbem pervagabatur, intra coloniam meam me continuit. Alioquin in illo atriolo, in quo duos grandes praetextatos* (Hirtium et Pansam Consules) *ait secum declamare solitos, potui illud ingenium, quod solum populus Rom. par imperio suo habuit, cognoscere.* Quindecim annos tum natum fuisse ponamus, sic, adiectis quadraginta annis, qui inter illos Consules et annum 751. intersunt, numerum, quem supra posui, habebimus. Quodsi tale discrimen aetatis inter illos rhetores apud Suetonium putamus interfuisse, ut alter iuvenis alterum virum et senem viderit, Curtium non multo post Christum natum, vel, ut certius dicam, ipso illo tempore, quo nova lux generi humano orta est, iuvenem triginta ferme et paulo amplius annorum scripsisse

statuendum erit. Nolim enim post obitum Caii et Lucii Caesarum (a. 755 u. c.), propterea quod Tiberius Nero, ab Augusto adoptatus, vir domi militiaeque clarus, videtur accuratius appellari debuisse, quam auctor uno verbo posteritatis fecit [21]): *Excipiet huius seculi tempora eiusdem domus, utinam perpetua, certe diuturna posteritas.* Immo nihil impedit, quo minus Curtium vel ante Latronis mortem historiam conscripsisse putemus, ut pueros Caesares, ne si adulari quidem vellet, aliter appellare potuisset."

„Num autem hic Q. Curtius Rufus rhetor et historicus idem fuerit, quem Tacitus Annall. libro XI, 20 seqq. admodum senem Consulem factum, et anno 800. in Germania triumphi insignia meruisse, postremo in Africa Proconsulem obisse tradidit, quam sententiam acriter nuperrime Hirtius [22]) defendit, equidem non diiudico. In aetate nihil magnopere est quod obstet, nam qui Christo nascente triginta annorum fuisset, potuit is septem et quadraginta annis post, senex,

---

21) consentit Buttmannus; uterque contra Hirtium, quem vide p. 13. seq.

22) Ex aetate enim Curtii etiam de vitae conditione iudicatur. Hirtius igitur affirmat, Curtium, quem Tacitus Annal. 11, 21, Plinius Epist. 7, 27 et Suetonius in catalogo Rhett. illustrium memorant, eundem hominem ipsumque esse qui historiam Alexandri scripserit. Sequitur enim in illo apud Suetonium catalogo Curtius *L. Caestium Pium* et *M. Poricum Latronem* quorum ille in tricesimo primo, hic in quadragesimo Augusti anno ponendus est, unde sequitur, Curtium Rhetorem non ante quadragesimum primi Romanorum principis annum ponendum esse; neque vero illum multo post hoc tempus floruisse statui potest, quum, qui eum continuo sequerentur, ante Claudium et Nero-

quae tum fuit reipublicae gerendae conditio, exercitui praeesse: sed alia multa sunt in ea opinione parum verisimilia. Nemo enim videtur in censum clarorum virorum rhetorum, i. e. eloquentiae magistrorum, tam cito pervenire potuisse, ut integra adhuc aetate, com-

---

nem floruisse inde elucescat, quod qui hos ipsos excipiunt, regnantibus Claudio et Nerone arte sua insignes essent. Igitur autumat, Q. Curt. Rufum, arti rhetoricae deditum, ante vigesimum aetatis annum Quaestori comitatum esse in Africam, indeque, annum vicesimum cum ageret, Romam reducem artique suae operantem eo usque profecisse, ut historiam Alexandri, quam Augusto cordi fuisse Suetonius auctor est c. 18, digne conscribere posset anno aetatis tricesimo, eaque edita Augusto innotesceret; unde, praesertim cum celebranda Augusti posteritate Tiberio adulatus esset, non solum ab ipso imperatore Augusto sed a successore eius Tiberio ad summos provectus sit honores; neque tamen annum, quo consulatu fungeretur. certo posse definiri; triumphi autem honores in eum non ita multo post a. U. 800 collatos esse.

Contra haec Buttmannus vere observat, si Curtius Augusti temporibus scripsisset, Quintilianum saltem eum non fuisse omissurum; si esset ille apud Tacitum Q. Curtius Rufus, procul dubio hunc historiae Romanae auctorem eius merita de literis celebraturum fuisse. Quibus difficultatibus non Implicantur, qui Curtium Vespasiani temporibus scripsisse statuunt; hac enim ratione efficitur, Tacitum eum ideo non memorasse, quod ea tempora, quorum historiam tradidit, non attingeret; Quintilianus autem eum inter historicos non recensuit, quum constet ex lib. X. cap. 1, hunc defunctos vita laudandos sibi proposuisse, vivos reliquisse posteritati, quae quemque pro meritis aliquando laudatura esset, vero autem simile esse, Curtium Domitiano regnante adhuc vita superstitem fuisse. Igitur Buttmannus et Taciti et Suetonii Curtium eundem esse arbitratur, diversum tamen a scriptore nostro, illius filio (a quo non abhorret G. I. Vossius de hist. Latt.) natu maximo, fortasse unico; addit, gravem illum auctorem, cuius mentionem quidem fecerit Quintilianus 10, 1, 104 neque vero prodiderit nomen, ipsum Curtium, rerum Alexandri Magni auctorem, esse, virum et gratia principum et vitae gravitate insignem.

mutato studio, ad remp. administrandam et honores petendos animum liceret convertere [23]; certe id tam inauditum est, ut non modo alios, sed Tacitum, qui multa et singularia de homine tradit, etiam ea de re dicturum fuisse certo credam. Mihi vero, si hariolari in re incerta licet, senex Consularis ancilla vel impudica muliere natus, et a rhetore pro filio habitus aut adoptatus videtur. Flagitium certe aliquod latuisse verisimile est, quoniam Tacitus pudere se scribit, vera de illius origine exsequi, et Tiberius Caesar tamquam terrae filium, qui iustos parentes ciere nequiret, eum videri sibi ex se natum esse dixit. Ceterum ipsum rhetorem stili exercendi causa historiam Alexandri sibi pertractandam sumsisse, in eoque argumento Graecum aliquem scriptorem pressius secutum esse, et per se verisimile est, et ex tota ratione operis intelligitur."

Quorum sententias de Curtii aetate prae ceteris conspicuas esse supra diximus, eorum medii fere sunt,

---

Taciti et Suetonii Curtium eundem esse cum Curtio historico, habent etiam, quo tueantur ii, quibus illustris Curtii princeps Vespasianus est, *longam* nempe *senectam*, quam ei Tacitus post praeturam tribuit. Potest enim probabili ratione ita temporum calculus subduci, ut Suetonii Curtius videatur floruisse extremis Tiberii temporibus (id quod Vossius censet), a quibus ad Vespasiani imperium anni sunt XXXII., quod non tantum intervallum est, ut non possit idem sub Vespasiano iam senex historiam scripsisse. Quin Taciti et Suetonii Curtius idem credatur cum scriptore nostro minus etiam dubitant, quibus *novum sidus* Caesar Claudius est. Tellierus Curtio, Africae Proconsuli, historiam Alexandri adiudicari posse concedit; ita tam ut a Rhetore Suetonii disiungatur.

23) Etiam in hac re consentit Buttmann.

qui eum Claudii Imperatoris temporibus vixisse contendunt, quorum agmen duxit Iustus Lipsius ad Taciti Annall. XI, 20. Ille enim verba scriptoris refert ad Caii Caligulae caedem et, quae sequebatur, confusionem: senatu imperium abrogante: milite et plebe stabiliente; haec esse illa *sine capite discordia membra,* ipsum vero Claudium *novum sidus.* Lipsii coniecturam, propositam tantummodo neque firmiter probatam, praeter *Brissonium de regno Persarum* confirmatum ivit *Mich. Tellier* (in editione Curtii, quam adornavit in usum Delphini Paris. 1678.) ex Josephi Antiquitt. Iudd. XIX, 2 et 3. Caeso enim, inquit, Caligula, quum abductus esset a militibus in castra et acclamatus imperator Claudius, totam, quae secuta est, noctem trepidationis atque periculi plenam habuerunt Romani; hinc senatu rem sibi publicam cupiente vindicare, inde populo novum imperatorem deposcente, utrisque militum, praecipue Germanorum, atque infimae plebis remigum seditionem metuentibus: donec orta luce, necquidquam obnitentibus Chaerea cum Sabino ac sociis, non milites solum, sed etiam alter consulum ac plerique senatorum ad Claudium in castra confluxerunt. Ita omnium consensu imperator factus aliorum ambitioni aditum praeclusit, magnamque cladem avertit; *fuisset enim,* ut Iosephus subiungit, *caedes, quanta vix unquam antea, edita, si qua permissum fuisset, cum Claudio de principatu contendere.* En igitur noctem illam, *quam paene supremam* Romani habuerunt: en illud *sidus,* quod eius *noctis* tenebras discussit, *cuius ortus,*

non solis, lucem caliganti reddidit mundo, quum sine suo capite discordia membra, senatus populusque, *trepidarent.* Quod aliquanto aptius tum dicitur, quum nullus agnoscebatur imperator, quam ubi inter duos divisa respublica, Vitellium ac Vespasianum, *biceps* potius, quam *sine capite,* appellari debuit. At enim auspicante Claudio nec a pluribus expetitum, nec bellis laceratum erat civilibus Romanum imperium, ut illud Macedonicum fuit, cuius haec occasione a Curtio scripta sunt. Quod expetitum negant fuisse a pluribus, in eo aperte refelluntur a Iosepho: quod nondum civile bellum exortum caussantur, non repugno. Nec vero id agebat Curtius, sed hoc modo praedicat, populi Rom. salutem principi suo deberi, cuius accessu ad imperium, imminentia mala civilium bellorum depulsa sunt. Sic enim ille *gladios condidit*; sic *exstinxit faces* iam seditionem ac caedem spectantium: sic ingruentem *tempestatem subita serenitate*, post unius noctis moram, *discussit.* Ex quibus postremo illud consequitur, si quis *noctis* vocabulum hic non proprie, sed figurate accipiendum persuaderet de *calamitoso reipublicae statu;* ne id quidem obstare, quo minus haec omnia Claudio melius, quam Vespasiano, congruant, qui non *subita serenitate*, sed post diuturnam ab illo sideris exortu tempestatem serenum postliminio reduxit.

Hactenus Tellierus, qui eorum potissimum opinionem refellere cona tus est, qui Curtium Vespasiani temporibus vixisse affirmant, inter quos primas egit *Ianus Rutgersius*, probatus cum ab aliis tum a *G. J. Vossio* et *I.*

Freinshemio, nuperrime etiam a *Phil. Buttmanno* et *G. Pinzgero* 24) quorum uterque felici, ut puto Marte, Rutgersii iudicium stabilivit. Statuit autem Rutgersius Varr. Lectt. I, 19, Curtium non modo Vespasiano principe floruisse, sed haec ipsa verba in ejus gratiae spem decore inserta esse. Primum quod ait, *sine suo capite discordia membra trepidasse*, de Galba, Othone et Vitellio dici manifestum est. Sub illis enim, dum eorum quisque de principatu contendit, res publica sine certo capite fuit. Unde Suetonius in Vespasiano cap. 1. eos motus non bella, velut sub legitimo principe, sed rebellionem vocat. Iam *nox* illa, quam Romani *paene supremam* habuerint, quaque *novum sidus* hoc illuxerit, obsecro te, quae alia est, quam ea, qua Vespasianus Vitellium profligavit? Id enim proelium noctu commissum ex Taciti III. Hist. c. XXII. constat. Iam quod et hic *non solum revirescere imperium*, *sed etiam florere* dicit, et lib. IV. cap. IV. extr. *longam pacem sub Rom. mansuetudine*, de quo melius quam de Vespasiano dici possit? Qui post tot ac tam immanes bellorum furias, pacem et tranquillitatem orbi terrarum reddidit, cuius beneficii monumentum, et augustum illud Pacis templum esse voluit, quod eum condidisse scribit Suetonius; et omnis generis nummos, quibus hodieque PACI ORB. TER. inscriptum legitur.

---

24) Ueber das Zeitalter des Qu. Curtius Rufus. Mit Berücksichtigung von A. Hirt's und Ph. Buttmann's Untersuchungen desselben Gegenstandes. In Seebode's Archiv für Philologie etc. 1824. I, 1, p. 91—104.

Postremo quod de *perpetua certo diuturna posteritate* ominatur, ad quos nisi ad Vespasianos fratres referendum est? Quibus superstitibus non poterat non diuturnum esse eiusdem domus imperium. De *mansuetudine* eius pleni sunt historicorum libri. Haec Rutgersius: eadem fere in libro de Historico. latt. Vossius.

Rursus negat Tellierus, Vespasianum istud *novum sidus* esse, qui, quum noctu ad Bedriacum sive ad Cremonam pugnaretur, in Syria tum absens agebat; nec lunam *adulta nocte surgentem* intelligi posse, quod quae *adulta nocte* surrexit, haud quaquam *nova*, aut *novum sidus* dici possit. Nec noctem Bedriacensis pugnae a Curtio notari, quod hanc non pax, sed aeque gravia tum ad Cremonam, tum in ipsa Urbe insecuta sint mala. Nisi forte initia salutis et victoriae, quae proelium Bedriacense dedit, quam consummationem, maluit historicus respicere.

Quae Buttmannus, qui Rutgersii coniecturam amplexus est, argumenta ad eam stabiliendam protulit, fere omnia contra Hirtium tendunt.

Paucis ea et ordine proponam:

1) Occiso Nerone quod sequebatur tempus, illud vere fuit *interregnum*, quo, variis exercitibus eorumque ducibus continuo acriterque inter se pugnantibus, Romanorum imperium, antea jam debilitatum et paene dirutum, prope erat, ut dissolveretur, donec exoriente tandem Vespasiano et ad rerum gubernacula accedente nomen Romanum vere servaretur.

2) Constat, extremum Vitellionos inter et Flavia-

nos proelium ad Cremonam nocturno tempore factum esse et ortum lunae Flavianis (quibus ita a tergo surgebat, ut Vitelliano obsisteret,) victoriam comparasse, quae adhuc fuerat dubia. Solem autem orientem cum Syriae Flavianorum legiones clamore salutarent, ut ferebat eorum consuetudo, Vitelliani, de adventu auxiliorum id interpretati, fugam capessiverunt. Unde eum factum esset, ut sol victoriam praestitisse crederetur, Curtium hoc verbis suis voluisse, ut indicaret, non solem, sed surgentem lunam vel imperatorem Vespasianum, ex Oriente, unde luna apparuerat, prorumpentem, summum rerum discrimen diiudicasse. Vide additamm. in fine hui. disp.

3) Bene etiam *noctem, quam paene supremam habuimus* dici posse de summo discrimine rerum et perturbatione, quum post proelium Bedriacense Vitellio cum militibus suis qui Urbem intraverant, Capitolium, in quod Sabinum et reliquos Flavianos nihil iam metuentes compulerant, succendentibus et cruentam pugnam edentibus omnia Romae raperentur et caedis essent plena.

4) *Invidiam* optimatium, quae Romae inde a felicissimo Augusti imperio conticuisset, certe Augusti ipsius tempore esset oppressa, Vespasiani potius aetate exarsisse, pluribus summam potestatem affectantibus; consentit *Piniger*. p. 95.

5) Illis autem discordiis exstinctis, quum regnante Vespasiano praeter diuturnam pacem firma atque gravis Imperatorum familia orbi Romano praeesset, po-

steritatem perpetuam *eiusdem* domus exoptari et exspectari potuisse, cum contra vox *eiusdem* in domum Augusti, cuius imperium, nullis aemulorum discordiis turbatum, firmissimum staret, quadrare non posset. cf. *Pinsger* p. 102.

6) Etiam quae Curtius IV, 4 de Tyro profert, melius Vespasiani temporibus, quam Augusti, convenire. Nam anno 69 Vitellio occiso, insequenti anno per Titum bello in Palaestina finito, cum exinde toto fere orbe Romano, exceptis Galliarum turbis, omnia pace componerentur, si Curtium octavo circiter Vespasiani principatus anno scripsisse statuamus, nihil obstare, quo minus ille *Tyrum* diceret *longa pace cuncta refovente sub tutela Romanae mansuetudinis acquiescere* [25]).

Restant ceterae virorum doctorum de Curtii aevo coniecturae, quarum quatuor memoratu digniores videntur.

Ad *Traianum* enim eum refert *Ioh. Isaac. Pontanus* duabus ad Vossium epistolis, propterea quod Curtius dicat de suis temporibus, *non revirescere solum*, *sed*

---

25) Pinzgerus, qui in explicando Curtii loco et tuenda eorum sententia, qui Curtium cum Vespasiano coniungunt, partes suas egregie egit, ita certus est de hac omni re, ut ultra de ea dubitari posse neget. Utut hoc est, cum ipse ego horum sententiam amplectar, ne ἀσύμβολος decessisse videar, unum alterumve locum e veterum scriptis excitem, ab aliis, quantum scio, non allatos, quibus haec sententia firmari videtur. Tacit. Histor. I, 11. *Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius, Consules, inchoavere annum sibi ultimum, Reipublicae prope supremum.* — Orosius histor. VII, 20. *Iani portas, quas utrum post Vespasianum et Titum*

etiam florere imperium, quae nulli principum magis, quam Traiano, conveniant. Verum qui optimo Nervae successit, non condidit ille gladios, non exstinxit faces; nec sub Domitiano aut Nerva de imperio certatum fuit, aut civili bello concussa respublica. Neque stilus Curtianus cum aevo Traiani congruit, simplicior anse et uberior, nihil concisum habens aut affectatum, quod facile intelligit, qui Curtium cum Plinio iuniore vel cum Tacito aut Floro contenderit; cf. *I. G. Vossius* de Historr. Latt. p. 148 sqq. et vide additamenta in fine huius disput.

Sequitur qui locum de Curtii aetate insigni doctrina et mentis acumine pertractavit *Barth. Niebuhrius* [26]). Eximie enim scriptori nostro accidisse videtur, quod vitae eius tantae tenebrae offunduntur; quandoquidem in iis discutiendis et expellendis doctissimos et sagacissimos quosque omnis aetatis viros ingenium suum exercuisse videmus. Niebuhrius igitur Curtium temporibus Septimii Severi scripsisse arbitratur. Eius disquisitio, quae Hirtii et Buttmanni disputationibus

---

aliquis clauserit, neminem scripsisse memini, cum tamen eas ab ipso Vespasiano post annum apertas Cornelius Tacitus prodat. — Idem Orosius de iisdem VII, 9. *pacem totius orbis pronunciaverunt, et Ianum geminum obseratis cohibuere claustris.* — Sueton. Vespas. cap. ult. *ut post assiduas in se coniurationes ausus sit affirmare senatus, aut filios sibi successuros aut neminem.* —

26) Zwei classische lateinische Schriftsteller (Curtius und Petronius) des dritten Iahrhunderts n. Chr. In den Abhandlungen der Berliner Akademie der Wissensch. 1822 und 1823. H. Abtheil. p. 231 — 251.

originem debere videtur, praecipue contra Buttmanni et eorum sententiam tendit, qui historiae Alexandri Magni auctorem Vespasiani aevo scripsisse autumant. Orditur autem vir, in paucis longe sagacissimus, ab emendando Curtii loco notissimo, ubi pro *collegere vires* auctoritate codicis Vaticani et unius ex membranis, quas Modius buerat, leadhigit *collisere vires;* deinde in verbis *dum pluribus corpus quam capiebat onerassent, cetera membra discordia deficere coeperunt* graviter offendit, quod in lectione vulgata nihil inveniatur, quod ceteris membris respondeat; itaque suo Marte legendum esse censet *dum pluribus corpus capitibus onerassent, cetera membra etc.;* facili enim negotio pro *capitib.* (Pal. 914. habet *capiat* et emendat *capiebat*) scribi potuisse *capiebat*, et confestim intrudi ex coniectura particulam *quam*, ut melius verba connecterentur [27]. Tertio autem loco emendat cum Heinsio, *qui nocti* pro *cui noctis;* nam Vaticanae bibliothecae tres codices, quos ipse inspexit, exhibent *qui noctis*, unus *cuius noctis*.

Negligit vir doctissimus plane eorum sententiam, qui Curtium ad Augusti tempora referunt [28], iis vero, qui eum cum Vespasiano coniungunt, omnino

---

27) Niebuhr. in seqq. malit *ab uno sisti potuisset.*

28) Monet autem, eorum sententiam, qui Augustum interpretantur, ceteris omnibus fuisse priorem, ut patet ex annotatione, quae est in Codice Curtii interpolato bibl. Vatic., quem procul dubio Pontifex Sixtus IV. describendum curavit, ubi est in margine: *Auctor commendat Augustum. cuius tempore floruisse putatur.*

derogat fidem, neque in universum de iis temporibus cogitandum censet, ubi orbis Romanus ab *uno* principe regeretur, sed cum *plures* imperium affectarent. cf. *Pinzger*. p. 97.

Igitur circumspicienti, quonam tempore plures exercituum duces et imperatores Romanum imperium dispertirent et eius, paene dilacerati, singula membra obtinerent, tria eaque gravissima momenta occurrunt.

1) Primum enim, cum occiso Pertinace quatuor simul Imperatores declararentur; Orientis terrae, Didio Iuliano occiso, senatu clam assentiente, trium annorum spatio a Nigro regerentur; Albinus autem per quinque annos Galliarum principatum teneret, de restituendo orbe Romano cogitari non licuit, antea quam varii dominatus affectatores victi essent.

2) Rebus Macedonum post mortem Alexandri Magni simillimus erat status imperii Romani sub Gallieno, cum provinciae, inter sese dissociatae et invicem diremtae, non regni unius, sed diversorum imperiorum, inter se acriter dissidentium, speciem exhiberent.

3) Diocletiani autem temporibus, et quae eum proxime sequebantur, imperium Romanum pluribus, quam umquam antea, regnantium capitibus oneratum, paene corruit.

4) At vero cum aetate Curtii Parthorum regnum [29]) adhuc staret et anno 226 demum concideret, duo posteriora momenta, Gallieni aevum dico et Diocle-

29) cf. Curtium V, 7, 8. VI. 2.

tiani, Curtii aetate excluduntur. Restat prius, quo, Didio Iuliano a Praetorianis ad imperii fastigium evecto, *Spurius Albinus* a Britannico exercitu, *Pescenninus Niger* a Syriaco, *Septimius* autem *Severus* a Pannonico imperatores declarati sunt. Illo enim tempore, cum Septimius Severus imperii clavum arriperet, orbis Romani status optime comparari potuit cum nocte perniciosa [30]). Irruentibus enim a septemtrione barbarorum gentibus, pestilentia grassante, saeviente Commodo, Pertinace et Didio Iuliano occisis, cum omnia sursum deorsum agerentur, tandem Septimii Severi qualicunque studio et strenua opera orbi Romano salus reparata est, id quod illius temporis monumenta clare demonstrant, quibus elucescit, non modo *servatum* esse eius ope imperium sed etiam *propagatum* [31]). Igitur Severus, qui nec opinata re apparuit et ad Urbem accessit, illud sidus fuit, quod, simul atque illuxit, perniciosissimas, quibus res Romanae premebantur, tenebras discussit [32]).

---

30) Attendas mihi, Niebuhrium cum aliis etiam in hac re ab A. Hirtio recedere, quod interpretationem allegoricam praefert, quam ille omnino reiicit.

31) Arcus Septimii, qui adhuc Romae superest, inscribitur *Ob Restitutam Rempublicam;* in alio monumento, procul dubio Septimio Severo dicato, quod erat in Foro Boario, legebatur: *Propagatum Imperium.* Quam celeriter Septimio regnante imperio Romano pristinus vigor restitutus sit, Tertullianus docet de anima c. 30. cf. histor. Miscell. in Muratori rerr. Itall. Scriptt. T. 1, p 65. Aurel. Victor cap. XX.

32) Niebuhrius suspicatur *non solis* mutandum esse in *cui solis.*

Sed non solum per allegoriam Curtii verba de Septimio Severo accipi, sed, etiamsi proprie *sidus* explicetur, eo referri posse, Niebuhrius demonstrat. Nam quum Didius Iulianus imperium auspicaturus sacra faceret atque vota conciperet, et circa solem tres stellae conspicerentur, quas milites, teste Xiphilino [33]), de tribus Imperatoribus, ab exercitibus declaratis, interpretabantur, scite dici potuit, prae Severi stella duo eius aemulatorum sidera exstincta evanuisse.

Quod ad vv. *absit modo invidia* attinet, ea Niebuhrius non de invidiosis imperii aemulis intelligit, sed per euphemismum explicat pro *absit invidia verbo*, ut est apud Livium IX, 19, ubi codices aliquot omittunt *verbo*. Denique confert numos, qui Severum una cum Caracalla et Geta exhibentes inscribuntur *Aeternitas Imperii*. cf. Eckhel. VII, 179.

---

33) Xiphil. ex Dion LXXIII, c. 14. Τρεῖς δὴ τότε ἄνδρες ἀνελάβοντο τῶν πραγμάτων, ὅ, τε Σεβῆρος, καὶ ὁ Νίγρος, καὶ ὁ Ἀλβῖνος. καὶ τούτων ἄρα οἱ ἀστέρες οἱ ἐξαίφνης φανέντες καὶ τὸν ἥλιον περισχόντες, οἱ τρεῖς, ὅτε τὰ εἰσιτήρια πρὸ τοῦ βουλευτηρίου ἔθυεν ὁ Ἰουλιανὸς, παρόντων ἡμῶν, ὑπηνίττοντο —. οὕτω γὰρ ἐκφανέστατοι ἦσαν ὥστε καὶ τοὺς στρατιώτας συνεχῶς τε αὐτοὺς ὁρᾷν, καὶ ἀλλήλοις ἀντεπιδεικνύειν, καὶ προσέτι καὶ διαθροεῖν ὅτι δεινὸν αὐτῷ συμβήσεται. ἡμεῖς γὰρ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ ηὐχόμεθα ταῦθ᾽ οὕτω γενέσθαι, καὶ ἠλπίζομεν, ἀλλ᾽ ὑπό γε τοῦ παρόντος δέους οὐδ᾽ ἀναβλέπειν εἰς αὐτοὺς, εἰ μὴ παρορῶντές πως, ἐτολμῶμεν. καὶ τοιοῦτο μὲν τοῦτο οἶδα γινόμενον.

Alterum locum, qui ad colligendam Curtii aetatem aliquid lucis afferre omnibus interpretibus visus est, ubi IV, 4 de Tyro disseritur [34]), itidem optime cum Septimii Severi temporibus convenire probatum ivit vir gravissimus ex Ulpiani loco *l. 1, pr. D. de censibus* [35]), unde perspicitur, eam in praemium fidei, in bello adversus Nigrum probatae, a Severo iuribus et privilegiis Coloniae donatam esse, cum adhuc libera et socia tantummodo fuisset. [36]).

Quod ad *Casp. Barthii* de Theodosiano aevo opinionem attinet, quam ad Claudiani lib. I in Rufin. v. 275 propugnat, parum illa praesidii ad persuadendum habet. Primum obiicit nobilissimus vir declamatorium

---

34) in eo loco pro *tamen* cum A. Hirtio legendum esse *tandem* statuit Niebuhrius.

35) „Sciendum est, esse quasdam colonias iuris Italici: ut est in Syria Phoenice splendidissima Tyriorum colonia, unde mihi origo est, nobilis regionibus (*leg. religionibus*), serie saeculorum antiquissima, armipotens, foederis quod cum Romanis percussit tenacissima: huic enim Divus Severus Imperator noster ob egregiam in Rempublicam imperiumque Romanum insignem fidem ius Italicum dedit.“

36) Eckhel. III, p. 387 sq. Postquam ad honorem Coloniae est evecta, nominabatur *Colonia Septimia Tyrus*, reservato nomine honorifico *Metropoleos Phoenices*. Ceterum qui potuerit fieri, ut, si Curtium Septimii Severi aequalem statuas, neque *auctor Itinerarii Alexandri* neque *Lampridius* vel *Spartianus* scriptoris nostri mentionem fecerint, probabili ratione Niebuhrius explicare studuit. Ille enim Curtium eo animo adducere supersedit, ut ipse alicuius momenti esset, neve suo se gladio perfodiens operis proprii exilitatem fateretur atque damnaret; *Lampridius* autem sive *Spartianus* in memorando libro de hist. Alex. Magni, quem a Severo lectitari solitum dicunt, Curtii i. e. auctoris nomen siluisse videntur, quod ille solus de hac re scripserat. Vit. Alex. Sev. c. 30.

animum ad panegyristarum affectiones inclinatum, quasi vero nihil declamatorium sub Vespasiano et Claudio valuerit, quum principes rhetorum Quintilianus et Seneca florerent. Videt etiam, qui Curtii nativum sermonem cum panegyricis, sub Constantinis aut Theodosio compositis, contulerit, quantum inter utriusque temporis latinitatem intersit. Deinde Curtii verba ex libro X producta nulli principum potius quam Theodosio, *ut novo sideri*, convenire autumat, cuius domus in duobus filiis *diuturnam posteritatem* pollicita sit. Sed omnia secus habent. Nihil enim pacatum in Theodosii imperio, Gothis, Maximo, Eugenio, omnia conturbantibus. Ubi ergo *longa* illa *pax*, quae *cuncta refovebat*? quam sane bella, quibus Theodosius distentus fuit, vix unquam concedent. Neque sine capite membra erant, quum Theodosius rebus praeficeretur, superstitibus Gratiano et minore Valentiniano.

Devenimus ad extremum eorum, qui plus minusve probabili coniectura Curtii aetatem constituere conati sunt; Italum dico *Bagnolo* 37). Retulit ille Curtium ad tempora Constantini Magni, loco scriptoris, saepe laudato, ita interpretando; verbis, *quodque imperium sub uno stare potuisset, dum a pluribus sustinetur, ruit*, iam respici ad turbatum imperii Romani post Constantii mortem statum, pluribus in diversis provinciis summam rerum obtinentibus. Hanc ob causam iam

37) Delle Gente Curzia e dell' eta di Q. Curtio l'historico ragionamento. Del Conte *Giovan Francesco Giuseppe Bagnolo.* In Bologna 1741. 259 S. 8.

ruisse imperium Romanum; quod vero quum Constantinus in tanta omnium rerum perturbatione ita restituisset, ut ipse toti praeesset, merito populum Romanum huic principi salutem suam debere. Quum sine suo capite (Constantio mortuo vel potius sine uno capite, uno Imperatore) discordia membra trepidassent, alii exercitus aliaeque provinciae alium ducem secutae essent, bellaque civilia parassent, Constantinum in Britannia Imperatorem creatum victoriis brevi tempore omnia pacasse, sibique uni subiecisse. Sic pace restituta, legum severitate firmata, literarum studiis reviviscentibus, factum esse, ut imperium non reviresceret solum, sed etiam floreret. Tres eum filios reliquisse, Constantinum, Constantium et Constantem, atque plures propinquos, nemo nescit. Quibus tamen recte obvertere videtur *Schmiederus*: Constantinus Augustus appellatus est anno p. Chr. 306. Solus imperator factus est post Licini mortem A. 323. *Subitana* igitur *serenitas* appellari potest, quae post 17 tandem annos tempestatem discussit? *Faces exstinxisse, gladios condidisse* in tantum dici posse videtur, si salubri rectione, ne bellum iam paratum geratur, cavet. Quot vero proelia commisit Constantinus, antea quam Imperator erat solus?

Sed de Curtii aetate haec hactenus. Quae ex ipsius dicendi genere aliisque rationibus argumenta de seriori eius aevo petuntur, ea capite sequenti recensebimus

II.

SCRIPTA CURTII.

Unum ab iis, qui Curtii mentionem faciunt, eius opus laudatur et exstat *de rebus gestis Alexandri Magni;* nam, quae praeterea eius nomine feruntur epistolae, non sunt nisi figmenta otiosorum et pudidissimorum hominum [38]). Neque vero germanum scriptoris nostri opus integrum ad nos pervenit. Nam quum omnes eius Codices superstites ex uno antiquo exemplari (de quo infra pluribus dicemus) eoque iam mutilo originem traxerint, *perierunt liber primus et secundus*, ut ex decem libris, quibus omnis historia Alexandri ab eo enarrata fuit, octo *) tantum posteriores supersint, in quibus plures loci, modo maioris modo minoris ambitus, desiderantur. Quem defectum ut supplerent, tres potissimum viri docti operam dederunt. *Christoph. Bruno,* iuris utriusque Licentiatus, eiusdemque ac bonarum literarum quondam Professor Monachii in Schola poetica, amborum, qui in principio desiderantur, librorum supplementum compendio-

38) Ioh. Frid. Gronovius in elencho antidiatribes Mercurii Frondatoris p. 99, Fabric. bibl. Lat. II, 355 sq. Harles Suppll. ad brevior. notit. L. R. II, 18. Eae primum editae sunt Regii Lepidi 1500, 4. ab Ugone Rugerio sive de Rogeriis; paucis foliis constant, divisaeque sunt in libros quinque.

*) v. additamm. in fine h. disput.

sum collegit, quod cum Curtio editum est Basileae 1545 Fol. et postea saepe repetitum. Aeque compendiosa sunt *Christoph. Cellarii* supplementa libri I et II. atque lacunarum posteriorum librorum, 1688. Quae exciderint, quomodo singula dispensata fuerint, paucis exponit atque in notulis adiectis auctores suos recenset. Utroque longe copiosior fuit *Ioh. Freinshemius*, qui omnes lacunas explevit, 1648. Ex quovis genere scriptorum quidquid huc spectabat, multo labore collegit et in unum corpus congessit, unde factum quidem est, ut vera et falsa promiscue legantur, merito vero prae reliquis eam ob causam laudatur, quod suo labore et optime ad lectionem Curtii praeparavit, et molestiam lacunarum minorum amovit.

Quamvis ipsum Curtii opus omni tempore eximiis laudibus efferretur, tantum tamen abfuit, ut ei reprehensores et obtrectatores deessent, ut quandoque ab iniquissimo criticorum impetu incesseretur. Quorum conamina et reprehensiones cum supra exposuerimus, eorum autem, qui in scriptore dilaudando intemperantes modum excederent, praedicationes et elogia nullum usum habeant [39]), huic rei pensandae non immoremur et prae omnibus *Frid. Schmiederi* de eo iudicium, neutrius partis praeoccupatis opinionibus infectum neque corrumptum, afferemus, quo ostendit, quanti eius historia aestimanda sit. Principio librorum, ubi fortasse de consilio suo scripserat, perdito, ex eo,

39) Ea collecta sunt in Curtii edit. Frsh. Snakenborg. Prolegg. cap. II.

quod in superstitibus praestiterit, quid praestare voluerit, coniectandum est. Ergo si Curtius veram Alexandri historiam scribere voluit, debebat scientiis historico necessariis satis instructus esse; debebat, quum iam antiquis temporibus varia et multa falsa de Alexandro narrarentur, ex liquidissimis fontibus haurire, veritati quam maxime studere, idque animo a partium studio omnique affectu alieno; artem debebat ostendere in iis, quae erant, iisque gravioribus, perspicue, placide, simpliciter narrandis; paucis defungi debebat in rebus minus necessariis, nec erat quaevis occasio eloquentiae ostentandae captanda. Contra quae Curtium Graecae linguae non satis scientem, rei bellicae imperitum, in rebus Geographicis saepe rudem deprehendimus. Ipse fatetur, se plura transscribere quam credere, nec affirmare sustinere, de quibus dubitet, nec subducere, quae acceperit. lib. IX, 1, 34. et se incorrupta perferre utcumque tradita. lib. VII, 8, 11. Orationes elegantes et ornatae artificem produnt; in descriptionibus saepe verborum modum non tenet et ampullatur, rhetorico fuco saepe abutitur; neque tamen negligendus est, praecipue, quod passim quaedam retulit, quae apud neminem reliquorum memoriae prodita reperias. In Scholis itaque, si praeceptor eo uti non nescit, et ad latinam linguam et ad historiam Alexandri addiscendam prodesse potest. Praeterea animadverti quaedam possunt, quae eo fortasse ducant, ut scriptoris aetas arctioribus finibus circumscribatur:

1) Primum enim ab auctore nostro plura expressa videntur, cum singula verba tum totae sententiae, e scriptoribus aureae aetatis, Virgilio et Livio [40]), imo ex serioribus quoque, Tacito, Lucano et Seneca (cf. imprimis Amyntae orationem lib. VII, 1. cum illa Terentii apud Tacit. Annall. VI, 8; et Senecae epist. 56, 16 cum Curtii Lib. VII, 1; et Lucan. III, 563 cum Curtii IV, 4.)

2) Aliquot voces, Senecae, Taciti et Iustini aevo demum usitatae, occurrunt, ut *piissimus, sagittare* [41]).

3) Multis locis invehitur Curtius in vaticiniorum usum, eumque superstitionis nomine notat, ut IV, 6. V, 4. VII, 7; nec minus in mythos veterum, quos *poetarum mendacium* (III, 1.) et *mentiendi licentiam* (VIII, 10.) appellat.

Historiam ipsam maximam partem ex Graeco Latinam fecisse perhibetur [42]); namque plures se

---

40) Curtium diligentem Livii imitatorem appellat *Niebuhrius* p. 240; res sane quam digna, in quam altius inquiratur.

41) cf. Walch. hist. crit. Lat. Ling. c. 1. §. 8. p. 51. et c. 8. §. 9. p. 380. observat, Curtii dictionem interdum nimis esse translatam et propius accedere ad poëtarum dicendi morem; et habere eum etiam, quae purae indoli sermonis Romani repugnent; v. c. *admovere diem leti* 8. 9, 33. *Iupiter-aperuit oculos* 5, 5, 8. *arietare in terram* 9, 7, 22. *clementior alveus*, pro *lenior*, 5, 3, 2. *corpus ex equo defluxit in terram* 7, 7, 36. *effluxit telum* 8, 14, 36. *in aliquem effuse fluere* pro *irruere* 6, 1, 6. *ignis intermoritur* 6, 6, 31. *imbuere aures promissis* 4, 10, 17. *mensum est stipendium* passive 5, 1. extr. *mitescit aqua* 6, 1, 18. *mitior terra* 7, 4, 30. *obsequia fortunae* 8, 4, 24. *profanare pudorem* 5, 1. 38. *spargere vestigia fugae* 5, 13, 14. cf. Walch. Melett. criticc. Specim. cap. III. Niebuhr. p. 246. I. H. Ernesti: usurpata a Curtio in Particulis Latinitas. Lips. 1719.

auctores habuisse, *Clitarchum*, *Timagenem* et *Ptolemaeum*, ipse testatur lib. IX, 5, 21. Communem autem ei cum Diodoro Siculo in libro XVII *βιβλιοθήκης* fontem fuisse, ex comparatione utriusque adeo neminem fugit, ut fuerint (in quibus etiam Schmiederus est) qui hac similitudine abusi eum vertisse Diodorum opinarentur [43]). Sed hoc falsum esse ex eo intelligitur, quod easdem res ubique aliquanto uberius narrat, multaque addit, quae Diodorus brevitati studens neglexerat. Illum autem scriptorem, ab utroque expressum, fuisse *Clitarchum*, Dionis filium, Aeolensem, in historia Alexandri (*αἱ περὶ Ἀλέξανδρον ἱστορίαι*, sive *τὰ περὶ Ἀλέξανδρον*, utroque enim modo Athenaeus) inde patet, quod haud pauca, quae scriptores Clitarchi nomine adiecto proferunt, paene disertis verbis apud Diodorum inveniuntur: vide Wesseling. ad libr. 17, cap. 14. 75. 77. 90. 108. ipse autem Diodorus nullum in hac quidem operis parte auctorem laudat, Clitarchi mentionem facit lib. II, c. 7. in describendis Babyloniorum muris, translata in alium operis locum huius rei tractatione, quam Curtius eodem quo Clitarchus habet lib. V, c. 4. Accedit huc, quod

42) De Clitarcho, Curtii fonte, cf. Freinsh. prolegg. cap. IV. Sanctacrucius in exam. p. 102. 109. 121. Et in universum de scriptoribus rerum Alexandri Magni, quos Curtius in subsidium adhibuit, Freinshem. Prolegg. cap. III Fabric. Bibl. Graec. Vol. III, p. 32 sq. ed. Harles. Sanctacrucc. cap. I. et p. 71. 121 Heyne de fontt. Diodor. Sicul. comment. III. 84. sq. ed. Bipont. T. I. —

43) debetur haec de Curtii fontibus observatio Zumptio praefat. p. XXVIII seqq.

Curtius non alios nominat auctores, nisi Clitarchum et Timagenem, IX, 21, quibus illic Ptolemaei auctoritatem opponit. *Timagenem* qualicunque tandem de causa non videtur cum laude imitari potuisse, a Ptolemaeo discrepare, Arriani historia, quae ex illo pendet, demonstrat; relinquitur unus *Clitarchus*, quem data occasione, scilicet ut sui iuris videretur esse, etiam reprehendere ausus est. Et eundem iterum laudat IX, 8, 15. consentiente Diodoro cap. 102. Ingenium Clitarchi apud veteres in honore erat, fides, imprimis in rebus naturalibus, infamabatur; vide Quintil. Inst. Orat. X, 1, 74 et quae ad eum locum Spaldingius annotavit, hausta ex Vossii libro I. de Historicis Graecis et Sanctacrucii Examine historr. Alexandri Magni p. 41. sq. Hinc pleraque fluxerunt, quae in Curtio reprehenduntur; nam homo Romanus et rhetor vix emendare quicquam, quod ad Asiae remotissimas regiones pertinebat, poterat, aliqua etiam propter rerum ignorantiam et sermonem peregrinum corrumpere debebat. Verumtamen hoc contendi potest, universam rerum imaginem multo luculentiorem ab hoc nobis expressam esse, quam a Diodoro, arido scriptore et unice ad facta, quae dicunt, excerpenda et in horrea sua constipanda, quamvis videri nolit, intento. Quodsi utrumque coniunxeris, a Diodoro ossa sumseris, carnes, quibus ea quasi vestias, a Curtio petiveris, non dubito, quin ambo scriptores Clitarchum tibi repraesentare possint, *celebratum* olim *auctorem* teste Plinio Histor. Natur. X, 70.

III.

EXEMPLARIA MANUSCRIPTA.

Omnia quae exstant Curtii exemplaria manuscripta ex uno eodemque antiquo exemplari descripta esse, supra iam monuimus; in omnibus enim eaedem lacunae inveniuntur; et ea omnium est conditio, ut in eodem orationis tenore alia verba aliis quasi substituantur, difficiliora et insolentiora tritis et communibus permutentur, alia explicandi caúsa adiiciantur, constructionum proprietas eludatur, multa denique, quae germanum Latinitatis auctorem sapiant, expellantur, inductis vulgaribus. Igitur Zumptius, ex cuius praefatione hanc de Codicibus et Editionibus Curtii notitiam transscribimus, brevibus tantummodo conceptam, Zumptius igitur suspicatur, fuisse olim scholasticum hominem, qui, quaecunque minus trita viderentur, vulgaribus verbis explanaret, eaque aut postea ex margine libri in ipsam orationem transisse, aut statim, quae maiorum in ea re facilitas et rerum, non verborum, cura fuit, in ipso libro correcta esse; et seculo quidem XIV, aut XV etiam, Curtius interpolatus esse et ex interpolato exemplari certatim descriptus videtur

[44]), quandoquidem omnes huius generis Curtii Codices quintidecimi seculi esse constat.

Ita fit, ut duplex quasi familia codicum mss. qui hodie inveniuntur, sit, altera interpolatorum sive recentiorum, altera integrorum et antiquiorum. In posteriore classe agmen ducunt hi libri, quibus Modius ad recensendum Curtium usus est, *Siegebergensis* et *Coloniensis;* varias eorum lectiones Modius non excerpsit, sed totum opus ad eorum ut fere inter se consentientium auctoritatem recensuit; hodie nescitur, quid illis factum sit, vel quo delati sint. In eundem censum veniunt, qui postea e latebris protracti et cum editis collati sunt, ex Freinshemiano apparatu *Bongarsiani,* nunc *Bernates,* quorum duplex instituta est collatio, altera a *Iano Grutero,* qui meliorem eorum, quos habuit duos, ex nomine prioris possessoris *Petri Danielis,* appellasse scripsit; altera ab ipso *Bongarsio* in margine Aldinae, qui modo inter 1 et 2 distinguit, modo nihil nisi variantem scripturam ponit; videtur autem *Bongars.* 2 idem esse cum *Danieliano;* accedit liber *Claudii Faucheti,* cuius tamen lectiones negligenter excerptae sunt. Diligentius Henr. Snakenborgius contulit, qui et ipsi in melioribus numerandi sunt, *duos Codd. bibl. Leidensis,* quorum unum *Vossianum priorem,* alterum *Leidensem* appellavit; denique huc trahenda sunt excerpta *Nic. Heinsii* ex Codice, ut

44) misere hac de re interpolatum censet et nominat Curtium Niebuhr. p. 240 sq.

videtur, *Florentino*. Est enim idem, quem Heinsius tractavit, cum uno e novem Curtii Codd. Biblioth. Laurentianae, collatorum nuper in Zumptii usus; in quibus praeter hunc, (qui in pluteo 64 numero 35 notatatur, seculi undecimi,) unus alter, nr. 391 insignitus, in non interpolatis ponendus est. Haec igitur altera et potior familia codicum Curtianorum est. In numero interpolatorum *tres Palatini* sunt, quorum lect. var. Freinsh. editioni suae subiecit; *unus Pithoei,* cuius excerpta ibidem exstant; *Vossianus secundus,* quem Snakenborg. accurate contulit; *Theocrenianus,* cuius variae lectt., quas ne Snakenborgius quidem habebat, in marg. editt. Gryphianarum notatae sunt; duo Mss. *Oxonienses,* alter *Coll. Corp. Christi*, alter *Bodleianus,* quorum varians scriptura excerpta est in Musei Oxon. literarii conspectu, Oxon. 1792. 8; alii denique multi, veluti quibus Raderus se usum scribit, qui ab editis parum discedere videntur.

Quorum omnium Curtii Codicum cum eam tantum notitiam habuerimus, quorum collationes in apparatu editionis Freinshemio-Snakenborgianae exstant, excepto Codice Bened. Theocreni, ordine eas alphabetico, appositis, quibus in iis adducendis utebamur, notis, disponamus.

B. et Bong. 1. 2. — Bongarsii primus et secundus.
Cl. — Cod. Claudii Puteani.
D. — Cod. Petri Danielis.
F. — Cod. Faucheti.
Flor. — Cod. Florentinus, quem Heinsius excussit.

Grut. — Cod. a Iano Grutero collatus.
Leid. — Cod. Leidensis.
Leid. p. — Leidensis primus.
P. — Cod. Pithoei.
Pal. 1. 2. 3. — Cod. Palatinus primus, secundus, tertius.
Pall. o. — Codd. Palatini omnes.
Theocr. — Cod. Theocrenianus, sive Benedicti Theocreni, in margine Edd. Gryph.
Voss. 1. 2. — Vossianus primus, secundus.
Var. Ald. — Varietas lect. Cod. Bongarsiani, quam ipse Bongarsius in margine Aldinae notavit.

IV.

EDITIONES [45].

De quibus quum udnituri simus, non id volumus, ut iustus omnium, quotquot exstant, Curtii editionum catalogus exhibeatur, sed paucis tantummodo exponemus 1) quam rationem in Curtio edendo varii iique gravissimi Curtii editores sequuti sint. 2) quo temporum ordine editiones eorum sese exceperint. 3) quaenam ex iis in lectionis diversitate, quam textui subiecimus, a nobis respiciantur. Igitur a *Vindelino Spirensi*, qui primus anno 1471 Venetiis libros Curtii typis descripsisse vulgo meritoque existimatur, usque ad editionem *Modii* a. 1579 boni libri, e quibus manus veteris auctoris restitui posset, aut ignorabantur aut negligebantur; principes enim editores in textu typis describendo, et reliqui usque ad Modium, interpolatis

45) In indice editionum Curtii, qui eius editioni Bipontinae praemittitur, earum *tres aetates* distinguuntur: 1) *Aetas* I. *natalis* ab editione princ. ad Florent. 1507. 2) *Aetas* II. *Erasmi-Aldina* ab Erasmiana a. 1508 ad Amstelod. Ianssoni. 1644. 3) *Aetas* III. *Freinshemiana* a Freinshemiana 1648 usque ad nostra tempora, quibus Curtio laetissima illuxit 4) *Aetas* IV. *Zumptiana*.

Codicibus meo emaculando usi sunt, ita tamen, ut scribarum potissimum et typographorum creberrimos errores emendarent et coniecturis indulgerent. In quo genere nulla nec laude nec reprehensione dignus est *Bartholomaeus Merula;* magis laudandus *Franciscus Asulanus*, qui, cum Aldinam curaret, non mendas solum graviores sustulit, sed quaedam etiam difficiliora sollerter restituit. Postea vero qui *Frobianam* et *Gryphianam*, utramque anni 1545, curarunt, multo plus sibi licere videntur arbitrati esse; omnes autem ex principe editione et interpolatis Codicibus omnino pendebant. In quo quamquam perseverabat *Hadrianus Iunius*, qui Curtium, multis locis ex vetere libro Ms. ad optimorum Codicum familiam prope accedente emendatum, edidit a. 1546, et emendatiorem quidem, quam est vel in Freinshemiana. Inde *Franciscus Modius* a. 1579 novam viam emendandi Curtii aperuit; is enim Curtium ad membranas Colonienses et Siegebergenses accurate recensitum edidit; quae editio novum quasi Curtium redhibuit. Post Modium nescio quo pacto factum est, ut homines de omni potius recensione dubitare mallent, quam distinguere, quid ipse ex veterum librorum auctoritate correxisset et quid sine illorum auxilio excogitasset. Quare quum ne reliquis quidem bonis codicibus, Bongarsianis, Fauchetiano, Leidensi, Vossiano, ut par fuit, uterentur, post tot emendandi praesidia reperta vetus honos vulgatae mansit, paucaque in ea mutavit Freinshemius, multo etiam pauciora in Freinshemiana Snakenborgius.

Nostris demum diebus *Fried. Schmiederus* (Gotting. 1803.) non caecus fuit adversus praestantiam Leidensium librorum; sed cum non *unum alterumve* probatissimum exemplar sequeretur, et contentus esset, hic illic nec nimis raro nec saltis frequenter, quae ipsi videbantur, meliores lectiones, undequaque haustas, recepisse, h. e. scriptorem nostrum denuo et ipse interpolasset, quod consequi poterat, non est assecutus; ita tamen, ut textus, qui dicitur, in Schmiederiana editione multo integrior sit, quam in Freinshemiana, quamquam minus sibi constans quam in Modiana. Omnium autem maxime verum et germanum Curtium nobis exhibuit Theoph. Zumptius, qui eius reliquias ad Codd. Leidensem et Vossianum 1., assumtis in auxilium ceteris eiusdem familiae libris et editione Modiana, exactas et ex novem Florentt. Codd., in quibus duo sunt probatae antiquitatis, emaculatas edidit. a. 1826.

Igitur primi Curtii servatores Itali erant *Vindelinus de Spira*, *Pomponius Laetus*, et *Antonius Zarotus*, quorum primus *Editionem principem* curavit Venetiis sine anno (1471). Eam secutae sunt notatu digniores:

1) *Mediolanenses* plures per *Anton. Zarotum;* prima a. 1480.
2) *Venetae,* quarum tertiam a. 1494 *Bartholom. Merula* curavit.
3) *Iuntinae* (prima 1507) curantibus *Luca Robia* et *Antonio Francino.*
4) *Erasmianae* (prima Argent. 1518) cum emendd. *Erasmi* et *Aldi Manutii.*
5) *Christophori Brunonis* (Basil. apud Froben. 1545)

cum supplementis, saepius repetita Lugd. apud Seb. Gryphium.

6) *Adriani Iunii* (Antwerp. 1546).

7) *Francisci Modii* (Colon. 1579), dein saepius repetita.

8) *Gryphianae* (Lugd. apud Anton. Gryphium) 1569. 1588. 1597. 12., in quarum media et extrema praeter Brunonis supplementa etc. insunt *Theocreni* Codicis lectiones variae; extrema enim a. 1597 ad verbum et paginas ex Gryphiana a. 1588. repetita est Lugd. ap. Paullum Frellon. et Abraham Cloquemin. itemque editio Lugdunensis (apud Anton. de Harsi) a. 1601, 12, quae in catalogo Editt. apud Bipp. non notatur.

9) Ex hoc inde tempore plures reperti sunt, qui operam impenderent Curtio, quarum praecipui fuere: *Valens Acidalius, Matth. Raderus, Tit. Popma, Io. Loccenius*, et denique *Joh. Freinshemius;* qui omnibus priorum commentariis et congesta atque amplificata lectione variante Curtium cum commentario perpetuo edidit et supplementa adiecit Argentor. 1639 et 40. 4to; repetita est haec editio opera *Ioannis Henr. Rapp.* Argentor. 1670.

10) Interim cum et in multis editionibus et in aliis libris ad Curtium emendandum et explicandum contulissent viri docti, ut *Ioh. Schefferus* (in animadv. in Q. Curtium, Hamburgi 1675). *Nic. Heinsius, Ph. Rubenius, Ian. Rutgersius, C. Barthius, Cl. Salmasius, Io. Frid. Gronovius, M. Tellierus, Chr. Aug. Heumannus* (in Parergis Criticis), *Iac. Perizonius,* haec omnia accurata opera perscrutatus, si qua eorum essent, notatu digniora, ea excerpta in unum corpus congessit *Henricus Snakenborgius,* haud multum quidem nec sine iusta et gravi causa discedens a textu Freinshemiano, Delphis et Lugd. Batav. 1724.

11) Curtium notis illustravit *Cunze*. Helmstad. 1795. et 1802. 8, cuius editionis solummodo Tomi primi duae partes in lucem prodierunt.

12) Cum Commentario edidit *Fr. Schmieder*. Gotting. 1804. 8. 2 Tomi.

13) Recognovit, lect. variet. et brevem commentar. perpetuum adiecit *I. C. Koken*. Lipsiae 1818. 8.

Igitur in inducendis potioribus lectt. varr. his notis usi sumus:

Amst.	1)	Gryph.	8)
Ald.	2)	Kok.	9)
Basil.	3)	Lugd.	10)
Col.	4)	Mer.	11)
Elz.	5)	Mod.	12)
Frsh.	6)	Schmied.	13)
Frob.	7)		

1) Amstelodamensis a. 1628. ep. *Io. Ianssonum*. 2) Aldina a. 1520. 3) Basileensis *Henr. Petri*. a. 1545. 4) Coloniensis a. 1538. 5) Elzevirianarum prior a. 1625. 6) Freinshemiana. 7) Frobeniana a. 1545, quae est eadem, quam paullo antea Basileensem nominavimus. 8) Gryphianae. 9) Kokiana. 10) Lugdunensis *Antonii Candidi*. a. 1591. 11) Ed. Merulae. 12) Modiana. 13) Schmiederiana.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Ad. p. XXXI. *Pinzgerus* p. 94. coll. 99. negat, locum Curtii notissimum *proprie* explicari posse *de imperio et rebus gestis Vespasiani*. Igitur *Buttmanno* obvertet: 1) *Luna* nullo modo sidus *novum* appellari potest. 2) *Lunae*, quae in pugna ad Cremonam nocturna subito apparuit, *fulgor* neutiquam *pacem* et *tranquillitatem* reddidit. 3) *Nox*, qua proelium ad Cremonam edita est, tantum exercitibus deproeliantibus, sive Vitellianis solis, neque universo Romanorum imperio *paene suprema* diei potuit. 4) Durus est et nimis tenebricosus Curtius, si verbis *non solis* legiones Syriacas indigitare et respicere voluit.

5) Quum ipse Vespasianus proelio ad Cremonam non interesset, secundum Buttmanni rationem omnis celebratio, quae Curtii verbis continetur, ad imperatorem *Antonium Primum*, qui partibus Flavianis praefuit, pertinet. — Ceterum *diuturna posteritas* Vespasiani intelligenda est de duobus eius florentissimis filiis *Tito* et *Domitiano*, et de progenie, quae ex posteriori, *Domitiano*, exspectabatur. cf. Silium Italicum III, 625. Statium I, 1, 74. IV, 3, 53. Igitur Curtius haec dicturus erat: Vespasiani eiusque domus, per diuturnam posteritatem propagandae, imperium non hac solum, quod vix incepit, *Urbis* seculum perdurabit, sed ultra etiam extendetur.

Ad p. XXXII. Curtium *ante* Traianum vixisse, elucescit ex iis, quae de *mari rubro* tradit. Ubicunque enim de illo loquitur, magnam eius ignorationem prodit; idquod temporibus Traiani repugnat, cuius expeditione in illas Asiae regiones omnia in clariori luce posita erant. cf. X, 1, 13. IV, 12, 9. III, 2, 9. Ex antiquioribus tantum scriptoribus hausta sunt, quae traduntur IV, 7, 8. V, 4, 8. VI, 2, 12.

Ad. p. XLI. In antiquis editionibus ordo librorum turbatus est, ita ut *quintus* et *sextus* liber in unum contrahantur, et novem tantum libri numerentur, pro *septimo* sextus, pro *octavo* septimus, et sic deinceps. *Henricus Glareanus*, cuius editio Curtii prodiit Basileae 1556. 8., scriptoris nostri opus in *duodecim* libros distinxit, cuius tamen exemplum nemo imitatus est, omnes contemserunt. Inscribitur ea editio: *Q. Curtii de gestis Alex. M. libri XII, quorum, qui temporis iniuria interciderant, duo priores ex Arriano, Diodoro, Iustino, etc. restituti, lacunaeque hinc inde repletae, duo vero posteriores Henr. Glareani studio distincti. Ita ut Curtius antea mancus octoque saltem libris cognitus nunc integer dici possit.*

Quum *notam 9.* scriberem, nescio quomodo calamus aberravit. Igitur eius principium ita legendum est: *Primum enim variatur inter c u i n o c t i s, quae est vulgata, et q u i n o c t i s, quam, a Zumptio receptam, Niebuhrius cum Heinsio mutavit in: q u i n o c t i.*

I. FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
IN
Q. CURTIUM
LIBERI DUO.

I. FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM

IN

Q. CURTIUM

LIBER I.

I. Alexandri, qui ademtum Persis imperium in Graeciam intulit, vitam atque res gestas plurimi Graecorum memoraverunt: ex quibus plerosque operum suorum spectatores, quosdam etiam socios atque ministros, habuit; nonnullos, ut erat avidus mansurae post mortem gloriae, ad hoc ipsum evocavit, ut res suas traderent posteritati [1]. Ceterum, praeter ipsam rerum magnitudinem, innata genti fabularum cupido effecit, ut eorum complures monstris quam vero similiora proderent: fide autem dignissimi videntur Ptolemaeus, qui postea regnavit, et Aristobulus. Etenim [2] exstincto iam Alexandro sua edentibus metus et assentationis causae decesserant, quibus fere narrandarum rerum veritas corrumpi solet: nam Ptolemaeum etiam regii nominis dignitatem mendaci historia polluere voluisse, quis crederet? Uterque autem cum multis ad res Alexandri pertinentibus negotiis non interfuerint modo, ve-

1) Iustin. 12, 6, 17.
2) Arrian. in praefat.

rum etiam praefuerint, verissima prae aliis tradere potuisse liquet. Quoties igitur consentiunt, ceteris antehabuimus: ubi in diversum abeunt, ex copia rerum ea potissimum secrevimus, quae diligenter inter se composita proxime ad rerum gestarum fidem videbantur accedere. Quod etiam post aetatem Alexandri alios Graecorum secutos video, quibus aliqua veri cura fuit; et nuper ex Sicilia Diodorum. Nam qui ex Romanis animum ad historiam applicuerunt, ii, patriis rebus contenti, externa neglectui habuere: quia victoris populi gesta componentibus neque maiestas rerum deerat, et plus utilitatis allatura videbantur in eadem republica degentibus. Quorum studium ut laude dignissimum arbitror, sic extra reprehensionem fore confido, si nostris etiam hominibus ostendam eum regem, qui unus omnium mortalium, intra brevissimum aevi spatium, plurimum terrarum occupavit: quo appareat, non forte neque temere res humanas ferri; sed plerumque fortunam pro moribus; neque diuturnam esse felicitatem, quae virtute destituatur. Igitur Alexandrum omnibus ingenii fortunaeque dotibus abunde auctum ornatumque fuisse comperio, quibus fatalem tantae potentiae virum oportebat instrui. Genus 3) ab Hercule repetebant Macedonum reges: Olympias, Alexandri mater, initia suae gentis ad Achillem referebat. Puero neque incitamenta exemplaque gloriae neque virtutis magister aut exercitatio deerant. Quippe Philippus pater continuis bellis contemtam ante Macedonum gentem extulit et, coacta in ordinem Graecia, cunctis formidabilem fecit. Denique non solum operum post se gestorum fundamenta posuit; verum etiam cum decederet, Persico bello intentus, delectus habuerat, commeatus, pecuniam, exercitum paraverat; et Parmenionis opera iam Asiam aperuerat. Sed in eo rerum

---

3) Diodor. Sicul. 17, 1. Vellej. Paterc. 1, 6, 6. Oros. 3, 12. Arrian. 2, 1, 34. Pausan. lib. I. Iulian. Caesar.

momento subductus est [4]), ut et maxima gerendi belli subsidia filio et plenam gesti gloriam relinqueret: quadam fortunae industria, quam unus hic perpetuo obsequentem sibi habuit. Cuius admiratione non postea modo sed statim ab initio dubitatum est [5]), rectiusne foret, non per Aeacidas aut Herculem, sed ab ipso protinus Iove, tanto homini divinae stirpis originem asserere. Ipse quidem, cum Hammonem Libycum adiret, eius filium se appellari voluit, ut postea trademus. Ceterum [6]) draconem in cubili matris eius visum, quem Iuppiter induerit, eoque genitum fuisse Alexandrum, multi crediderunt: in somniis etiam, vatumque responsis fidem generis factam: et cum Philippus Delphos sciscitatum misisset, oraculo monitum, ut Hammonem inprimis revereretur. Nec desunt, qui fabulosum id quidem, non tamen adulterium matris falso iactatum asserant. Quippe pulsum Aegypti regno Nectanebum, non, ut vulgo arbitrantur, in Aethiopas concessisse; sed cum adversus vim Persicam in Philippo maxime praesidium speraret, in Macedoniam vectum, magicis praestigiis illusisse Olympiadi, torumque hospitis temeravisse. Suspectam quidem exinde Philippo, neque aliam tam intimam divortii, quod inter eos secutum est, causam, pro comperto postea fuisse. Etiam quo die Philippus Cleopatram domum deduxerat, Attalum, sponsae avunculum, Alexandro natalium dedecus exprobrare ausum, ipso quoque rege [7]) ex sese genitum negante: denique de Olympiadis adulterio

---

4) Curt. 7, 1, 3.
5) Curt. 10. 5, 35.
6) Lucian. diall. mortt. Silius Ital. lib. 13. Victor. in Galerio. Dio Chrysost. orat. 4. Sidon. carm. 2. et 9. Plutarch. 2. Iustin. 11, 11 et 12, 16. Solin. c. 14. Euseb. orat. 1. Antonin. Otto Frising. 2, 25. Cedrenus. Glycas.
7) Iustin. 11, 11, 4. Texeira histor. Pers. 1, 22. Liv. 26, 19, 6. Silius lib. 9. Gellius 7, 1. Val. Max. 1, 2, 2. Quintil. 2 4. Sueton. Aug. c. 94.

non in nostro solum orbe, sed apud devictas quoque nationes, pertinacem rumorem obtinuisse. Verum velandae ignominiae repetitum ex antiquis fabulis de dracone commentum: idem enim olim de Aristomene Messenios, de Aristodama Sicyonios iactavisse. Sane apud maiores nostros de Scipione, qui Carthaginem prior afflixit, eadem ferme fama fuit; similisque divinitatis opinionem Romani modo principis ortus habuit: nam de conditore Urbis Romulo quid attinet dicere, cum nulla gens tam vilis reperiatur, quae [8]) sui generis auctorem non faciat Deum, aut Deo editum? Ceterum Nectanebi fuga temporibus hisce non congruit: sexennis enim iam erat Alexander, cum ille, ab Ocho victus, avitis opibus excideret. Nec ideo minus vanum est, quod de Iove fertur. Ipsa quidem Olympias, demto post mariti necem metu, asseverationem filii Iove se genitum credi volentis irrisisse dicitur, missaque epistola petivisse, ne se, nihil tale commeritam, odiis Iunonis obiectare pergeret. Antea enim ipsa maxime fabulam confirmasse creditur, proficiscentemque in Asiam Alexandrum monuisse, ut memor originis digna tanto genitore capesseret. Verum tamen ostentis Deûm variisque praesagiis inter conceptum editumque partum significatum fuisse, quantus homo nasceretur, consensu traditur. Obsignatam Olympiadis alvum annulo, cuius sculptura leonem praeferret, per quietem Philippus vidit. Cuius rei memoriam servavit Alexandria, quam, in Aegypto conditam, aliquamdiu Leontopolim appellavere. Nam de Alexandri magnanimitate et robore somnium illud interpretatus erat Aristander, peritissimus vatum, qui postea comes ei haesit, sacrisque eius praefuit. Qua [9]) autem nocte

---

8) Livius in praef. Plutarch. c. 2 et 3. Gellius 13. 4. Solin. c. 14. Ephorus apud Tertull. de anima c. 46. Steph. Byzant. v. Ἀλεξάνδρεια, Eustath. ad Dionys. Perieg. 254.

9) Plutarch. c. 4. Cicero de divin. 1, 23. de nat. Deor. 2, 27. Solin. c. 43. Valer. Max. 8, 14. Zonaras. Hier. adv. Helvidium.

Olympias peperit, maximi per Asiam nominis templum Ephesiae Dianae ignis hausit. Intulerat eum cuiusdam hominis perditi furor; qui, comprehensus tortusque, non alia mente id commisisse fassus est, quam ut magno aliquo facinore memoriam sui diuturnam efficeret. Ergo tam foedi exempli cladem non istius tantum aedis damno aestimavere Magi, qui tum Ephesi degebant; verum pro maioris ruinae praesagio habentes, totam urbem moestis implevere clamoribus: exortam alicubi facem, cuius incendio, similem ob causam, totus olim Oriens conflagraturus esset. Forte [10]) per idem tempus Potidaeam Atheniensium coloniam Philippus subegerat, cum [11]) et Olympia quadrigis se vicisse cognovit, et a Parmenione, quem in Illyrios miserat, maioris momenti nuntius venit, fusis ingenti proelio barbaris, Macedonas prospere pugnavisse. Exsultanti tam laeto ubique votorum exitu etiam de Olympiadis partu renuntiatum est: nec dubitavere vates, invictum fore, qui inter tot victoriarum palmas nasceretur. Ferunt, tot simul prosperarum rerum cumulo attonitum regem et invidiam Deûm veritum oravisse Nemesin, ut hoc fortunae obsequium modica aliqua calamitate ulcisci contenta foret. Proditum etiam est memoriae, in oppido Pella *) duas aquilas in culmine domus, ubi puerum enixa erat regina, tota die persedisse. Gemini per Europam Asiamque imperii augurium id fuisse, post eventum facile interpretati sunt. Terram quoque tum movisse, magnamque tonitruorum fulminumque vim erupisse coelo, auctores habeo. Natus [12]) est autem, ut accuratiores tradunt, incipiente

---

10) Plutarch. c. 4.

11) Iustin. 12, 16, 6. Plutarch. consol. ad Apoll. c. 9. et apophthegg. c. 9.

*) Pompon. Mela 2, 3. Serv. ad Virg. Georg. 4, 278. Antonin.

12) Ὀλυμπ. Ἀναγραφή. Bunting. Chronol. Iac. Cappel. in hist. sacra et ex Plutarch. c. 4. Demosth. de corona. Gellius, 7, 21. Misc. Hist. 2, 4.

Olympiade sexta supra centesimam, praetore Athenis Elpine, A. D. XII. Kalend. Sextil., quem tum mensem Macedones Loum vocabant: quo tempore populus Romanus quadringentesimum fere annum agens vicinorum bellis exercebatur et subiugando terrarum orbi quotidianis incrementis praeludebat.

II. At Philippus, auctus filio, de quo propter oblata tot omina spem amplissimam conceperat, in educationem curamque eius omnes cógitationes convertit. Quippe vir prudens et amans patriae nihil molitionibus suis profectum facile sentiebat, si rebus undique motis, hominem imperitum aut segnem Macedoniae post se relinqueret: suam quoque gloriam haud durabilem futuram, si maximarum rerum instrumenta, quae tanta industria parabat, successoris inertia corrupisset. Leguntur [1]) inter epistolas eius, venustatis et prudentiae plenas, literae, quas tum ad Aristotelem, qui cum Platone exercebatur, Athenas misit, in hunc fere modum scriptae. „Philippus Aristoteli salutem dicit. Certiorem te facio, filium mihi genitum esse. Nec perinde Diis gratiam habeo, quod omnino natus est, quam quod te florente nasci illum contigit: a quo educatum institutumque neque nobis indignum spero evasurum, neque successioni tantarum rerum imparem. Satius enim existimo carere liberis, quam opprobria maiorum suorum tollentem, in poenam genuisse.“ Neque fefellit eum opinio: quippe puer, Aristotele doctore diu usus, ad res in ea aetate gerendas insigne praesidium sibi comparavit. Sed haec postea acciderunt. Interim constituti sunt infanti nutritores atque paedagogi, Leonidas, Olympiadis propinquus, et Lysimachus Acarnan. Philippus [2]) nationis eiusdem adiectus, qui valetudinem pueri regeret: Hellanicae [3])

1) Gellius 9, 3.
2) Curt. 3, 6, 1.
3) Iustin. 12, 6, 10. Arrian. 4, 2, 12. Curt. 8, 2, 8.

(Dropidis erat filia, ex illustrioribus Macedonum feminis) corporis et morum recta temperie probatae nutricis munus demandatum est. Hac cura paucos intra annos effectum est, ut iam tum polliceri videretur eum regem, quem postmodum exhibuit. Nam et in puerilibus membris indomitus eminebat vigor; et eximiae indolis argumenta aetatem longe praevenerant. Excellens [4]) nativa et genuina venustate corporis, cultum aspernabatur, anxiam formae curam feminis convenire dictitans, quae nulla alia dote aeque commendarentur: si virtutis potiri contigisset, satis se speciosum fore. Fuit autem, cum adolevisset, iusta membrorum proportione conspicuus, artubus robustis, probeque compactis: vi tamen, quam specie, validior, quippe corporis eius habitus intra proceritatem stetit. Cutem habuit candidam, nisi quod in malis, itemque pectore, grato rubore suffundebatur: capillum flavum, leniter intortum; nasum aquilinum: oculos varios, nam laevus glaucus fuisse traditur, altero nigerrimo. Inerat autem ipsis occulta quaedam vis, ut sine veneratione atque horrore quodam intuentium non adspiceretur. Pernicitate pedum admirabili fuit; quam, [5]) ut magnae in expeditionibus utililatis, etiam rex non omisit exercere, saepeque cum velocissimis suorum cursu certare visus est: patientia laboris supra fidem eximia; qua saepe una, difficillimis temporibus, sibi exercitibusque suis salutem peperit. Exercitationibus crebris et calidissima corporis temperie adeo quidquid vitiosi humoris sub cute colligi solet expugnavit, ut suavem ex ore membrisque exhalaret odorem, eoque etiam tunicas, quibus uteretur, impleret: ob easdem causas, ut

4) Eumen. Panegyr. Constantini c. 17. Aelian. var. hist. 12, 14. Arrian. 7, 5, 18. Solin. c. 14. Plutarch. c. 5. Curt. 3, 12, 16. 6, 5, 29. Tzetzes. Glycas.

5) Plutarch. de adul. et amici discrim. c. 29. et de animi tranquill. c. 20. Arrian. 7, 5, 18.

qnidam putant, ad vinum [6]) iramque proclivior. Visuntur adhuc imagines eius statuaeque, summorum artificum opera: ne enim [7]) vulgarium sculptorum pictorumve temeritate oris sui honor obsolesceret, studiose cavit; poenam comminatus, si quis iniussu suo conaretur. Ergo abundante tum artificum copia, volentem unus Apelles pinxit, sculpsit Pyrgoteles, Lysippus et Polycletus aere duxerunt. Citatiorem gressum Leonidae vitium fuisse, ferunt [8]); ex ipsius consuetudine id haesisse Alexandro: quod postea, cum enixe vellet, corrigere non potuerit. Equidem educationi plurimum tribui debere, non infiteor; ceterum hoc quidem naturae potius adolescentis, quam assuetudini, deputo: etenim in homine velocissimae mentis necessum erat, ut ardorem animi corporis etiam motus sequeretur. Quem [9]) adeo non in vitio posuere successores ipsius, ut etiam studiose aemularentur; simul depressiore in laevum collo obtutum eius vibrantem et elatiorem vocem imitati, cum animum non exprimerent: quippe plurimorum ex illis longa vita vix quidquam habuit dignum, quod cum huius pueritia compararetur. Neque enim quidquam aut loquebatur, aut agebat humile; sed dictis factisque par fortunae suae, vel etiam supra erat. Nam cum esset laudis avidissimus, non undecunque eam affectabat, sed optimis quibusque comparari gaudebat; ingloriam ex vilibus palmam intelligens, tantoque [10]) illustriorem victoriam, quanto quos vicisset pluris haberentur. Ergo dicenti-

---

6) Plutarch. Sympos. 1, 6.

7) Apulej. 1. Florid. Horat. epist. 2, 1. Himerius apud Phot. Plin. 7, 37, 6. 35, 10, 25. 37, 1, 7. Cicero epist. ad diversos 5, 12.

8) Hier. ad Laetam Hincmar. epist. 3, 1.

9) Plutarch. Pyrrh. c. 14. et Alex. c. 5. et de fort. 2, 5. et Pomp. c. 2. Tzetzes Chiliad. 8, 200. 1, 368. Victor. in Caracalla. Hist. Misc. 10, 23.

10) Plut. c. 6. et de fort. Alex. 1, 13. et apophthegg. c. 36. Herodot. 5, 22.

bus, quoniam cursu plurimum valeret, debere profiteri nomen suum inter eos, qui Olympicis ludis certaturi essent, cognominis sibi regis exemplo, magnam ea re per Graeciam sibi famam comparaturum: Facerem, inquit, si reges haberem adversarios. Quoties [11]) aut praeclara aliqua pugna Philippus vicerat, aut oppidum opulentum in potestatem redegerat, laetantibus aliis, ipse haud obscure indolescebat: exceptaque vox est querentis inter aequales, nihil reliqui facturum patrem sibi ipsisque, cum adolevissent. Quippe deperiturum gloriae verebatur, quidquid accessisset opibus: nec tam harum possessione, quam istius cupidine movebatur. Somni natura parcissimus etiam arte vigilantiam adiuvabat. Si quid occurrisset, quod seria meditatione dignum videretur, comprehensa pila argentea, brachium extra lectum porrigebat, ut [12]) in subiectam pelvim illapsa, excitato sonitu, torporem in somnum deficientis discuteret. Deos ab ineunte aetate magnifice coluit. Sacro [13]) quodam ita liberaliter thura flammis intulit, ut Leonidas, vir severus et parcus, profusionem istam non ferens, exclamaret, sic adolebis, cum regiones subegeris, ubi haec nascuntur. Cuius vocis memor, cum postea thuriferam Arabiam pacaret, multa odorum talenta misit Leonidae, cum mandatis, ne posthac in Deorum honoribus adstrictior esse vellet, quos intelligeret dona hilariter oblata tam larga manu rependere. Animi sublimis et magna conaturi documenta mature dedit. Persis ea tempestate Artaxerxes, cognomento Ochus, praeerat. Eum [14]) Artabazus et Menapis Satrapae, Memnonque Rhodius, egregius dux, bello lacessiverant; sed potentia regis oppressi, deserta Asia, ad Philippum profugerant. His tum Alexander septenni minor mire delectabatur, crebroque

---

11) Plutarch. c. 6. et apopthegg. c. 36. Gregoras lib. 9.
12) Amm. Marcell. 16, 6.
13) Plutarch. c. 44. ahophthegg. c. 37. Plin. 12. 14, 17.
14) Diodor. Sicul. 16, 53. Curt. 6, 4, 25.

[15]) de rebus Persicis interrogabat: nihil quidem puerile et sordidum, sed quibus maxime firmamentis opes regiae niterentur? quis armorum usus, quae audacia viris, quanta equis pernicitas esset? quot dierum itinere Macedonia distaret Susis? quae regi morum via, quaeque exercitatio corporis, atque opinio virtutis foret? Postea, cum deprecante fratre Memnonis Mentore, cuius sororem in matrimonio Artabazus habebat [16]), cum exsulibus in gratiam rediisset Ochus, eosque a Philippo repeteret; Alexander legatos eximiae in tantilla aetate indolis admiratione ita perculit, ut unus eorum in haec verba prorumperet, Hic [17]) quidem puer magnus est rex; noster vero, dives. Haec autem cum merito quidem naturae suae debere videretur, haud minus institutioni debuit. Nam [18]) pater, satis gnarus, quantum Epaminondae commercium sibi profuisset, quantoque plura eloquentia, quam vi, confecisset, summa cura incubuerat, ut a tenera statim aetate liberalium artium studiis probe imbueretur. Igitur [19]) Aristotelem, magni nominis philosophum, ingentibus praemiis evocatum perpulit, ut etiam prima literarum elementa puero traderet. Nec abnuit vir doctissimus, cum intelligeret, quantum esset, a principio recte instrui multis imperaturum; frustraque contemni pro parvis, sine quibus ad maiora profectus non esset. Variis [20]) deinde magistris, ut alius alia arte excellebat, usus, non modo mentem egregiis implevit disciplinis; verum etiam corpus omnis generis exercitationibus ad usum bellorum et patientiam laboris edomuit:

---

15) Plutarch. c. 7.
16) Diodor. 16, 53.
17) Plut. de fort. Alex. 2, 24.
18) Diodor. 16, 96.
19) Quintil. 1, 1, 20. Hieronym. ad Laetam. Erasm. lib. 2. de ratione concionandi.
20) Dexippus ad Cedrenum. Plutarch. c. 70. Athenaeus 1, 15, et 10. Dio orat. 2. Suidas v. ὄρχησις.

ne tum quidem vacuus, cum otiari videretur; quippe pila vel saltatione virili non tam laxabat animum, quam seriis obsequiis membra praeparabat.

III. Postquam deinde aetas et ingenium paulisper adolevit, iamque severioribus studiis idoneus visus est, revocatum, qui tum apud Mitylenaeos agebat, Aristotelem continuo secum habuit, donec post mortem patris rerum potitus in Asiam transiiceret. Quo temporis spatio, quidquid a tanto praeceptore tradi potuit, perdidicit. Cognoscendae [1]) rerum naturae tanto avidius incubuit, quanto pertinaciore spe imperium universi orbis praeceperat. Cuius indagationem postea quoque adiuvit, plane regio et animo et sumtu. Aristoteli [2]), quo naturas animalium certius atque perspectius commentari posset, tota Asia Graeciaque parere iussit, quotquot venatu, aucupio, piscatuve vitam tolerabant, aut aliquam in eiusmodi negotiis peritiam assecuti fuerant. Constat [3]), in eius operis impensas octingenta talenta philosophum accepisse. Adeo autem cognitionem illam dilexit, ut in eam sumtum faceret, curamque impenderet, cuius fructum visurus non erat. Post [4]) centum annos capti sunt cervi cum torquibus aureis, quos addiderat, ut vel posteri cognoscerent, quanta fides habenda foret iis, quae de istorum animalium longaevitate ferebantur. Sublimioribus quoque disciplinis, quas acroamaticas appellant, eruditum [5]) fuisse, ipsius testatur epistola, qua queritur, Aristotelem dignitatem earum evulgatis praeceptis profanasse. Et ille excusavit, rescribens, ita libros illos esse editos, ut haberi possint pro ineditis: nec enim quemquam sententiam ipsorum magnopere percepturum esse, nisi

1) Diog. Laer. in Aristotele. Ὀλυμπ. ἀναγραφή. Dionys. Halicarn. de Demosthene. p. 728. ed. Rsk.

2) Plin. 8, 16, 5.

3) Athenaeus 9, 13.

4) Plin. 22, 15.

5) Plutarch. c. 12. Gellius 20, 4. Zonaras.

quae iis continerentur iam antea didicisset. Idem [6], cum Rhetorica ab eo exigeret, sollicite vetuit, ne aliorum etiam in manus pervenire pateretur. Neque enim, minus honestis artibus, quam potentia, ceteros praestare cupiebat: indignabaturque, communicare laudem illam cum humillimis. Medicinae quoque studio imbutum ab Aristotele, filio medici, ex gente Asclepiadarum, fidem ipsius epistolae faciunt. Eam autem philosophiae partem, quae sibi aliisque probe imperare docet, ita [7] coluit, ut magnanimitate, prudentia, temperantia, fortitudine, quam armis et opibus, instructior tantam imperii Persici molem subruere aggressus censeatur. Ipse quidem praedicavit, non minus se debere Aristoteli, quam Philippo: huius enim munus fuisse, quod viveret; illius, quod honeste viveret. Ingenium tamen ardens ambitione, nimia honoris gloriaeque praedicatione, quam inter genera bonorum referendam esse Aristoteles sciverat, elatum fuisse, ut non modo imperii prorogandi gratia bella ex bellis sereret, verum etiam Deus haberi vellet, quidam non immerito credidere. Ceterum non solum imperante Alexandro eximio honore maximisque muneribus affectus est Aristoteles; sed et vivo [8] adhuc Philippo ingens institutionis suae pretium tulerat, impetrato, ut in ipsius gratiam patria instauraretur. Olynthios Philippus acerrimos hostes expertus fuerat: nam vicini Macedoniae, et potentia hactenus haud impares, aegerrime tulerant, sub rege bellicoso vafroque regni opes crescere, accolis perniciem aut servitium allaturas. Ergo quo infensioribus animis certatum est, eo aspe-

6) Aristot. Rhet. ad Alex. c. 1. Plutarch. c. 13. Diog. Laert. in Aristot.

7) Plutarch. c. 18. Ethic. 4, 7. Zamos. analect. antiquit. Daciae c. 11.

8) Aelian. varr. hist. 12, 54. Tzetzes Chil. 7, 140. Dio Chrysost. orat. 2. Diog. Laert. in Aristotele. Plinius 7, 29, 3. Val. Max. 5, 6, 5. Plut. c. 51. adversus Colotem c. 50 et 51. apophthegg. c. 33. Casaub. in Athen. 14, 22.

rior victoria fuit. Urbem captam direptamque solo aequavit Philippus: cives veniere. In reliqua etiam ditionis eorum oppida saevitum est. Inter quae Stagiram, unde Aristoteles genus ducebat, par calamitas obruerat. Eam tum regis permissu atque opibus ex integro condidit; restitutaeque leges tulit, quibus postmodum usa est. Ita quam stantem florentemque tot fortium virorum manus ab excidio prohibere non potuerant, eam incensam atque dirutam unius civis excitavit ingenium. Quanti autem Aristotelem fecerit Philippus, hinc etiam aestimari potest, quod saepe filium monuit, ut sub tam idoneo magistro sapientiae gnavam operam daret, ne mox multa committeret, qualium causa ipse pudore et poenitentia angeretur. Igitur postea quoque, maximis rebus intentus, Alexander non omisit magistrum venerari; crebroque per literas compellavit hominem, nec disciplinarum modo arcana, sed et morum remedia petiit. Atque ille rescripsit, quibus ipsius atque subditorum felicitati consultum opinabatur, meminisset, tantam 9) ipsi concessam esse potentiam, ut prodesset hominibus, non ut eos laederet: irae quoque, in quam maxime praecipitem noverat, modum poneret; neque enim irascendum inferioribus: parem autem ipsi esse neminem. Ad postremum tamen animo iam elatior spernere eum coepit: praesertim cum ob *) Callisthenis exitum infestum sibi, et praeter sapientiae praecepta, etiam vindictae causa ambitionem **) humanum fastigium despicientis disputationibus exagitare crederet. Certe paullo ante mortem, Cassandro obiecta patri suo crimina purgante, exclamasse fertur, Aristotelicae versutiae machinationibus instructum venisse, ut iustas ali-

---

9) Melanch. in Chron. Aelian. hist. varr. 12, 54. Rutgersius varr. lectt. 1, 6.

*) Plutarch. c. 13 et 94.

**) Plutarch. de profect. virt. sent. c. 10. et de laude sui c. 19.

orum [10]) querelas fallacibus argutiis eluderet: deinde utrique, si vera quae deferrentur comperisset, malum minatum esse, tam vehementi vultu, ut diu post eius interitum, cum forte Cassander, tum rerum in Graecia potens, imaginem Alexandri Delphis positam intueretur, revocatus in periculi sui memoriam, toto corpore cohorruerit. Quae res Aristoteli etiam magnae infamiae occasio fuit: quippe venenum, quo Alexander periisse creditus est, non alterius ingenio equinae ungulae inditum et Babylonem deportatum, rumor suspicatus est. Adamavit et musicam, eique seriam initio operam dedit: donec contumeliosa interrogatione patris, ecquid puderet tam scite canere? velut artem suae maiestati indecoram, negligentius tractare coepit. Quo quidem tempore magistro chordam quandam ex artis praescripto pulsare iubenti, quid autem referat, inquit, si hanc pulsavero? in aliam intendens digitum. At ille, nihil referre futuri regis, futuri autem citharoedi referre, respondit. Delectatus deinceps est masculo cantu, cum molles fractasque modulationes ut perniciem morum aversaretur. Quo nomine maxime amplexus est Timotheum, artis eius professione celebrem. Ille enim, accommodata ad ingenium illius scientia, modo, quem Phrygium appellant, ita aliquando eum rapuit, ut tanquam divino instinctu exardesceret animo et, velut propinquo iam hoste, ad arma capienda prosiliret. Eloquentiae etiam sub Anaximene Lampsaceno studuit: quae res postmodum incolumitatem urbi attulit, cum Persarum opibus studentem Alexander diruere constituisset. Conspicatus [11]) enim

---

10) Plut. c. 126. Curt. 10, 10, 16. Plut. Pericl. c. 2. Gregoras lib. 9. Aelian. varr. hist. 3, 32. Dio Chrys. orat. 1 et 2. Suidas v. *Τιμόϑ.* Erasm. adagg. *a Dorio ad Phrygium.* Plut. de fort. Alex. 2, 4.

11) Pausan. lib. 6. Valer. Max. 7, 3, 4. Suidas v. *Ἀναξιμ.* Athenae. l. 13. Dio Chrysost. orat. 2. Plutarch. c. 6. et de fort. Alex. 2. Quintil. 2, 20, 5. Vitruv. praef. lib. 2. Lucian. pro

Anaximenem extra moenia prodeuntem, nec dubitans, quin pro patria deprecatum venisset, Graecorum Deos testatus est, non facturum se, quod petisset. Quo audito callidus ille rogavit, ut Lampsaeum dirueret. Ille, et iurisiurandi religione adstrictus, et magis etiam praeceptoris olim sui sagacitate delinitus, gratiam delictorum Lampsacenis fecit. Comoedos, ut instituto suo parum congruentia tractantes corrumpendisque moribus natos, contemsit. Neglexit et pugiles, quamquam maximi tum in Graecia fierent: forte quod, otiosos et saginae addictos valida membra spectaculorum potius ludibriis, quam patriae necessitatibus, commodare, non probabat. Reliquas artes, etiam quas ipse non attigerat, impense fovit. Unde ex toto fere orbe passim ad ipsum confluebant, quicunque insigni aliqua peritia praecellere sibi videbantur: eique vel ingenii sui monumenta dedicabant, vel, exhibito artis suae specimine, a munificentissimo regum, et cuius animo fortuna responderet, immensas plerumque divitias consequebantur. Etiam quos procul positos praeclara eruditio aut virtus commendabat, iis ingentia munera ultro largiri consueverat. Igitur tantus ea tempestate doctorum atque sollertium hominum proventus fuit, ut vix ulla aetas bonis artibus copiosior exstiterit. Solent enim ingenia moresque componi ad principum mentem; omnisque fere temporum inclinatio regnantium infamia vel decus est.

IV. Ex veterum monumentis nihil antehabuit [1]) Homero, quem unum omnem sapientiam, qua imperia constant, optime complexum esse autumabat: adeoque eum cordi habuit, ut Graeco cognomento amator Homeri diceretur. Libros eius semper secum ferre so-

---

magg. Diog. Laert. in Xenoc. Plutarch. adv. Colot. c. 50 et in Phocione c. 120 et de fort. Alex. 1, 14. et 2, 1 et 4.

1) Dio Chrys. tota orat. 2. Plut. c. 13. et de fort. Alex. 1, 4. Vobisc. pr. Probi. Cicero pro Archia c. 10.

litus, etiam cum quiesceret, una cum pugione sub cervicali reponebat; militiae suae viaticum et institutionem bellicae virtutis appellans. Achillem praedicabat felicem, quod tantum virtutis suae praeconem invenisset. Reperto inter Damascenam praedam materiae curaeque exquisitissimae scrinio, et disquirentibus amicis, cuinam [2]) usui convenientissime destinaretur? ipse, Homero, inquit, dedicabimus, ut pretiosissimum humani ingenii monumentum elegantissimo etiam opere servetur. Inde obtinuit, ut [3]) emendatissima poëtae editio, quam magna cura comparaverat Alexander, e narthecio vocaretur: quippe scrinium illud, cum adhuc Persarum esset, unguentis et odoribus asservandis serviverat. Quidam prospere gestae rei nuntius quum citato cursu ad eum ferretur, dextramque porrigeret, vultu maximae laetitiae notas praeferente, Quid mihi nuntiaturus es tanto gaudio dignum, inquit, nisi forsan Homerus revixit! Sed tum eo iam felicitatis pervenerat, ut propemodum exsatiatae gloriae nihil deesse putaret, praeter idoneum buccinatorem. Crebra [4]) autem lectione totum fere edidicit, ut nemo neque promtius eo familiariusque uteretur, neque exactius de eo iudicaret. Ex [5]) omnibus autem eius carminibus maxime probabat versum, quo boni simul imperatoris robustique militis laudes Agamemnoni tribuuntur; eumque praecipuum virtutis incitamentum et veluti morum suorum magistrum habuit. His itaque disciplinis imbutus, summae fortunae vim atque dignitatem egregie tutatus est: superbia et licentia, qua quidem sola principes agunt, abstinuit. Cultu [6]) curaque corporis haud multum supra privati

---

2) Plut. c. 44.
3) Strabo lib. 13. Plutarch. c. 13. Plin. 7, 29.
4) Luciani diall. mortt.
5) Plut. de fort. Alex. 1, 13. Homer. Iliad. 3, 179.
6) Curt. 3, 6, 19.

modum eminens, virtute potius, quam vestium ornatu, anteire suos imperatorium censebat: hilaris, humanus, affabilis, ut tamen contemtum excluderet: vino deditus, sed citra ebrietatem. Nam si otium nactus esset, sermonibus magis, quam compotatione, tempus extrahebat. Voluptates 7) ita contemsit, ut matri curam iniiceret, ne plane ad generandum inhabilis esset. Illud imprimis religiose tenuit, ne cuius thorum violaret. Quibus vitae morumque institutis diu inhaesit, magnumque et memorabilem regem egit: donec impetu quodam et velut torrente fortunae convulsus et mutatus pristinam animi moderationem paullatim exueret. Animi robur cum insigni dexteritate, magna patris et aliorum admiratione, ostendit in equo Bucephala: nam id nomen bubuli capitis figura insignitus acceperat. Plurimum 8) tum equestri laude pollebat Thessalia, nobiliumque equorum greges multis locis alebantur. Eminebat 9) tamen inter omnes viribus et specie Bucephalas, quem Philonicus, ex Pharsalia oriundus, maximo in illis regionibus principe dignum existimans, ad Philippum adduxerat, sedecim talentis venalem. Cum autem velocitatem equi obsequiumque experturi in campum descendissent, nemo amicorum satellitumque regis tractare eum potuit: quin insurgebat in omnes, et conscendere conatos ferocia exterrebat. Iamque pro indomito et ob feritatem inutili relinquebatur; cum suspirans Alexander, Qualem isti equum perdunt, per mollitiem animi et tractandi imperitiam! Quo saepius repetito, a patre increpitus, quod ob negotium, quod emendare non posset, maiores peritioresque conviciis incesseret; Ego vero, inquit, emendabo, pater, si permiseris. Atque illo subiiciente, frustratus autem quam poenam pendes? Equi,

7) Athenae. 10, 10. Plutarch. Apophtheg. c. 36.
8) Schol. Aristoph. in Nubes. Plin. 8, 42. Iustin. 7, 6, 8.
9) Plin. 8, 42. Plutarch. c. 9.

inquit, pretium luam; exortoque omnium risu, convenit, ut victor equum patre emente haberet, victus amitteret pecuniam. Tum Alexander, comprehensis equi habenis, eum ita statuit, ut in adversos solis radios conversus umbram suam conspicere non posset: ea enim antea exterritum acrius ferocîsse observaverat: cumque nihilominus aestuaret, iubam demulcens, dimissaque sensim chlamyde, in saevientem adhuc insilit. Ille parendi insolens cervicem et calces iactare, multaque pervicacia contra frenum niti; denique proripere se conari, et ingenti violentia cursum moliri. Spatiosa et equitabilis planities suberat: ergo ferocientem exsultantemque effusis in collum habenis, adactisque calcaneis cum ingenti clamore in cursum permittit. Ingens deinde campi spatium evectus, iam lassatum et consistere volentem impellere non antea desistit, quam exhaustum cursu et labore domitum mansuetiorem iam mitioremque reduxisset. Descendentem manantibus gaudio lacrimis complexus est pater, osculoque capiti impresso, maius imperium sibi circumspicere iussit, nec enim Macedoniae regnum tantam indolem capere. Post haec [10]) Bucephalas, cum in ceteros ferociem suam retineret, uni Alexandro mira submissione paruit, multorumque mox laborum atque discriminum socius, in proelio adversus Porum periit. Dignum id argumentum visum est, quo illustrarent opera sua nobilissimi artifices. Duas [11]) ex marmore statuas equum domantis ostentant, Praxitelis et Phidiae certamen. Alexandri eas imagines esse, quamvis ambigi possit, auctores haud obscuri crediderunt.

V. His atque talibus ingenii animique experimentis eam apud Philippum existimationem nactus est, ut,

---

10) Curt. 6, 5, 18. 8, 14, 34.

11) Blond. l. 1. Romae instauratae. Merulae Cosm. in regione urbis sexta. Ant. Lafrerus Sequanus formis aeneis excudit. Bern. Gamucci lib. 3 dell. antichità di Roma. Rosin. antiquit. 1, 6.

[1]) cum ipse Byzantinos obsidione urgeret, idoneum iam crediderit filium, cui libera cum potestate Macedoniae curam committeret, annos omnino sedecim habentem. Quo [2]) comperto, Medarorum quidam, Tracia natio, Macedoniae subiecta, opportunum defectioni, quam dudum agitabant, tempus advenisse rati, consilia nudavere. Sed adolescens, ostentandae virtutis occasione laetus, cum ducibus a patre relictis propere in eos movit: victisque et eiectis rebellibus, urbem eorum varii generis convenis habitandam dedit. Illi [3]) Alexandropolim ex nomine auctoris sui appellavere. Philippus, eventu rei gaudens, ceterum sollicitus, ne, suo arbitrio permissus, adolescentis animus maiora [4]) viribus cum exitio capesseret, evocavit eum, ut se magistro ardorem prudentia temperare disceret: et in subigendis Chersonesi oppidis strenua promtaque opera eius usus est. Ceterum cum ad Byzantium, validam urbem, haereret obsidio, civibus egregie pro libertate pugnantibus; iisque Graeci barbarique, quibus incrementa Philippi suspecta erant, certatim auxilio venturi nuntiarentur: desperata victoria, id unum agitabat, quanam ratione quam minimo copiarum atque famae damno ab obsidione discederet. Imperabat [5]) eo tempore Getis, Scythico populo, Atheas: qui armis Istrianorum pressus auxilium e Philippo petiverat, spe adoptionis facta, si fessis Getarum rebus succurreret. Idem, cum hostium imperator decessisset, belli metu liberatus, Macedonas vacuos remiserat, negans, vel ipsorum auxilio vel adoptione Philippi eguisse; qui adversus hostes satis propriarum virium, et in succes-

1) Plutarch. c. 14.
2) Paul. Diacon. de gestis Longobard. 5, 40.
3) Stephan. B. v. Ἀλεξάνδρεια.
4) Iustin. 9, 1, 8.
5) Iustin. 9, 2. Oros. 3, 13.

sionem regni filius esset. Eam 6) barbari contumeliam ulturum ferens Philippus, omisso Byzantio, in Scythiam convertit agmen. Ubi conserto proelio, cum numero superiores Scythae essent, nec virtutis poeniteret, arte Philippi Macedonibus victoria cessit. Cuius omne pretium pecorum equorumque maximi greges, et infirmioris aetatis sexusque captivi fuere: ceterae praedae nihil exceptum est. Quippe opibus minime studebant Getae, sed quotidiano victu contenti paupertatem inter vitae commoda numerabant. Ceterum cum ex Scythia regrediens, longo impedimentorum agmine, per Triballos iter faceret, illi opportunis locis occupatis transitum negabant, nisi praedae partem accepturi. Erant in exercitu Philippi mercenarii Graecorum 7) milites, qui et ipsi, cum in discriminis partem venissent, commodorum exsortes haberi moleste ferebant. Inde orta seditione ad manus ventum est tam acri certamine, ut multis utrinque cadentibus etiam rex sauciaretur, transfosso femore, eodemque vulnere interfecto equo: tanta vis adacti teli, tantaque virtus inferentis ictum fuit. Ibi tum ante omnes prosiluit Alexander, iacentemque clypeo protegens, irruentium in eum alios occidit, alios avertit in fugam. Ita filii pietate servatus est, abscedentibus qui oppressuri fuerant, eo promtius, quod interfectum crediderant; sic ipsi vulneris atrocitati vitam debuisse visus mortis opinione mortem effugit. Praeda inter consternationem amissa est. Ceterum ex vulnere claudicare coactus, cum initio eam corporis deformationem aegro animo ferret, memorabili ad posteritatem adolescentis voce monitus est 8), non irasci vulneri, cuius opera ad singulos

6) Otto Frising. 2, 24, Io. Magnus hist. Goth. 3, 10. Aeschines adv. Ctesiphont. §. 128. s.

7) Curt. 8, 1, 24.

8) Plut. de fort. Alex. 1, 13. Demosth. de corona. Curt. 10, 2, 23.

gressus suae virtutis admoneretur. Satis iam gloriae potentiaeque Philippo quaesitum erat, satis etiam periculorum atque vulnerum pertulerat, si quietem pati posset animus ambitione vecors. Tributarios Illyriorum Macedonas omnium non vicinorum modo sed etiam longe dissitorum dominos effecerat: Triballos subegerat: Thraciam habebat in potestate: multis 9) Graecorum populis imperabat; alios metu aut largitionibus tenebat obnoxios. Thessalos Daochus, Cineas, Thrasydaeus, cum Eudico et Simo Larissaeis; Arcades Cercidas, Hieronymus, Eucalpidas; Argivos Myrtis, Teledamus, Mnaseas; Eleos Euxitheus, Cleotimus, Aristaechmus, regio iugo subdiderant: Messenios Philiadae liberi, Neon et Thrasylochus; Sicyonios Aristratus et Demaratus; Megarenses Ptoeodorus, Helixus, Perilaus; Euboeenses Hipparchus, Clitarchus, et Sosistratus, suae quique civitatis principes, conciliabant: Olynthium Euthycrates et Lasthenes prodiderant. Una Spartanorum civitas veteris disciplinae egregie tenax et proditionis immunis fuit. Sed cum imperio totius Graeciae immineret, Atheniensium maxime opes morari destinata cernebat. Nec deerant in civitate, qui res ad ipsum traherent: sed populus, qui omnia poterat, impellente Demosthene contra Macedonum opes nitebatur; crebrisque, ut inter potentes vicinos, contentionibus, ingenium Philippi callidum, audax, et ob dominationem fidei famaeque negligens cognoverat. Maxime urebat regem recens dolor, quod ad Byzantium, Atheniensium opera, spe sua excidisset: qui non modo centum et viginti navium classem obsessis auxilio miserant, sed et Chiis Rhodiisque 10) eadem audendi auctores fuerant. Igitur dum percuratur vulnus in Triballis acceptum, omnia occulte praepara-

---

9) Demosth. de corona p. 324. R. Plutarch. Dem. c. 24 Diodor. 16, 54. Pausan. lib. 7.

10) Demosth. de corona p. 254 sq. R. Diodor. 16, 78.

bat, quo Athenienses improvisus opprimeret. Exercitum retinenti obtentui erant Illyriorum nationes, quae ingenio feroces et servitutis insuetae impositum nuper iugum excutere tentabant. In eos Alexander missus [11]), barbaris fusis fugatisque, eam de fortuna atque virtute sua spem et reliquis fecit et ipse concepit, ut iam sine patre rebus gerundis se parem existimaret. Haec per biennium gesta. Philippus autem, praeparatis omnibus, quae olim destinaverat exsequi maturum ratus, exoptatissima occasione oblata, ante initium veris cum exercitu in Graeciam venit, convocatis etiam ex Peloponneso copiis sociorum. Quippe Amphictyonum decreto creatus erat imperator Graecorum [12]), ut insolentiam Locrorum, qui Amphissam incolunt, castigaret; namque Cyrrhaeum agrum Apollini dicatum, Amphictyonum auctoritate contemta, colere perseverabant, ducemque ab his creatum, interemtis quibusdam, vulneraverant. Erat tum Philippo foedus cum Atheniensibus; sed parum in eo praesidii futurum arbitrabantur, si regi violandae fidei merces affulsisset. Igitur legatos ad ipsum mittunt, petituros, ut pactis staret; aut certe ante ver adultum nihil hostile moliretur: deliberaturum interea populum Atheniensem, qua ratione controversiae, quae inciderant, componi possent. Thebas quoque legationem decernunt, quae, exposito communi periculo, hortaretur, ut simul cum ipsis tutelam Graeciae susciperent. Sed Philippus [13]) per hospites et amicos, quorum Timolaus, Theogitonque et Anemoetas plurimum apud cives suos poterant, Thebanos in amicitia Macedonum continuit. Ratusque, si cum solis Atheniensibus futura res esset, facile se superiorem fore, victis ad Amphissam Locris eorum-

---

11) Curt. 8, 1, 25.
12) Aeschin. adv. Ctesiph. §. 128.
13) Demosth. de corona. p. 324. R.

que sociis; in Phocidem raptim ducto agmine [14]), Elateam, finibus Thebanorum simul Atheniensiumque imminentem, occupat, impositoque praesidio, velut in belli sedem, operibus munit. Eius rei nuntius noctu Athenas perlatus tanta trepidatione urbem implevit, ut, cum primo diluculo populus in concionem venisset, invitante ex more praecone, qui salutare patriae consilium haberet, uti diceret, nemo surrexerit: donec Demosthenes [15]), congruentia tempori disserens, persuasit, ut e vestigio classis et exercitus educerentur; et legati tum ad ceteros Graecos, tum inprimis ad Thebanos, mitterentur. In hanc sententiam decreto facto, Chares et Lysicles copiarum imperatores constituti; Demosthenes legationis ad Thebanos princeps ire iussus est [16]). Non fefellerat ea res Macedonis sollertiam, satisque prospiciebat, quanta belli moles oritura esset, si inter istos populos foedus convenisset. Quippe Atheniensium civitas tunc etiam opibus et auctoritate satis pollebat; nec Thebanorum aut potentia contemnenda erat, aut opinio: necdum [17]) exoleverat memoria Leuctricae pugnae, qua principatum Graeciae Lacedaemoniis extorserant. Igitur ut et sociorum confirmaret animos, et diversae factionis machinationes praeverteret, Amyntam et Clearchum Macedonas eo misit, addito, cuius eloquentiae plurimum fidebat, Pythone Byzantio: quem in consilio Boeotorum ita locutum accepimus.

VI. Si Philippo in Macedonia desidente Elateam Atheniensis exercitus haberet, neque vobis ullum cum rege foederis aut amicitiae ius esset: tamen dubitare non debeo, quin illius societatem essetis optaturi.

---

14) Plutarch. Demosth. c. 24.
15) Demosth. de corona p. 287. R.
16) Diodor. 16, 86.
17) Corn. Nepos Epamin. Plutarch. Demosth. c. 24. Diodor. 16, 86.

Quis enim illum, tanta potentia, tantisque rebus gestis, civitati fama quam viribus validiori non praeponeret? Nunc autem, cum illo, qui victricibus copiis velut vestibulum urbis vestrae obtinet, socio atque amico utamini; ab Atheniensibus multis veteribus atque novis iniuriis affecti sitis: horum amicitiam, neglecto rege, vobis suadere, profecto contumelia est, Thebani. Sed [1]) superbissimi mortalium sibi solis ingenium consiliumque superesse autumant; reliquos, et inprimis Boeotos, (vobis enim prae ceteris insultant) ineptos, et rudes esse, nec quae utilia honestaque factu sint, dignoscere. Itaque, quo nihil est dementius, id se vobis persuasuros putant, ut ex ipsorum potius arbitrio, quam utilitate vestra, hostes atque amicos habeatis; verbis confisi, in quibus omnis ipsorum vis est. Sed verba nemo sanus ante facta habuit, praesertim in bello; ubi res manu geritur, linguae promtitudo supervacanea est. Ut sibi diserti videantur: virtus et fortuna Philippi, tantis suis sociorumque viribus subnixa, plus poterit. Nec enim facile dixerim, stolidior an impudentior sit eorum postulatio. Intentatum [2]) Atticae fulmen excipite, Thebani: socio atque amico regi bellum cum exitio vestro facite, ut nos in tuto simus: vestros agros, vestra corpora obiicite, ne iniuriarum suarum vindictam ab Atheniensibus Philippus exigat. Haeccine sunt postulata hominum, qui aut ipsi sano iudicio utantur, aut alios uti credant? Qui modo nullam premendi vos occasionem praetermiserunt; qui vos contumeliis, iniuriis, armis, quantum potuerunt, persecuti, vestras clades atque pericula felicitatem suam rati sunt: ii nunc a vobis petere audent, ut cum ipsis malitisquam cum Philippo vincere. At iste hospes et alumnus vester, educatus in contubernio Epa-

---

1) Iustin. 5, 3, 5. Plutarch. Alcib. c. 4.
2) Liv. 21, 20, 1.

minondae, clarissimi imperatoris sanctissimique viri [3]), cum ipsius moribus a tenera aetate caritatem urbis vestrae imbibit: vestras et Apollinis iniurias Phocensi bello ultus est, cum Athenienses odio vestri sacrilegis auxilia mitterent: iterum communi [4]) Amphictyonum decreto exoratus, eiusdem numinis contumeliam in Locros vindicavit: huc quoque profectus est, ut vestris commodis consuleret, non abscessurus, donec vos metu aemulae inimicaeque civitatis solverit. Id sive communibus consiliis viribusque lubet exsequi; non vetat, quo minus in praedae verius quam belli societatem veniatis: sive quiescitis, transitum concedite; ipse communium iniuriarum idoneus ultor erit. Neque minus ad vos redibit emolumentum victoriae: greges, armenta, mancipia, quae ex hostibus capientur, maxima ex parte penes vos, ut vicinos, erunt: inde Phocensis belli damna sarcietis. Id magis ex usu vestro sit, an vestros agros uri, vestra oppida expugnari, incendi, diripi, vestras denique res agi ferrique, quod Athenienses optant, expendite. Nam iracunda res est suspectus immerito candor, quoque pronior benevolentia fuerit, acrioribus stimulis in vindictam agitur. Ceterum haec ita refero, non quo vobis ingratitudinem exprobrem, de qua nihil vereor; nec ut formidinem incutiam, qua nihil opus futurum existimo: sed ut Philippi in vos beneficia et vicissem in illum vestra cogitantes admoneamini, ea demum firma atque perpetua esse foedera, quae servari utriusque intersit. Quod si maiora sunt illius merita, vobis curae erit, ut mutuo in illum animo sitis: ille maximum laborum praemium putat, subvenisse Graeciae, pro cuius salute atque dignitate perpetua cum barbaris bella gerit. Atque utinam illum Atheniensium furor ingenio suo

3) Iustin. 7, 5, 3.

4) Plutarch. Demosth. c. 24. Iustin. 8, 1, 11. Demosth. de corona p. 231. R.

uti passus esset: iam in Asia audiretis arma ipsius esse, quae nunc coercendis improborum motibus, invitus, per Graeciam circumferre cogitur. Poterat 5) quidem amicis Atheniensibus uti, nisi huic Demostheni atque aliis quibusdam, qui imperitam multitudinem, ut expositum ventis mare, orationum suarum aura, quo volunt, impellunt, vectigalem se facere indignum usuque et exemplo foedum existimasset. Quippe si apud illos honestati pretium esset, gratuito boni forent. Quibus honesta vendere mos est, si eadem flagitii merces detur, utilia a noxiis, recta ab inhonestis non distinguunt: lucro, non affectu virtutis aut patriae, neque Deorum hominumve reverentia ducuntur. Nolite honesti aliquid aut egregii exspectare ab his hominibus: vestris utilitatibus non moventur, qui patriae tam male consulunt. Implicare vos volunt iisdem calamitatibus, ex quibus modo Macedonum virtute atque fide liberati estis; tantoque maioribus, quanto formidabilior hostis futurus esset Philippus, quam Philomelus, aut Onomachus fuere. Nam in precario imperio etiam boni ducis conatus haud minus cives quam hostes praepediunt: regum iussis nemo intercedit, nemo refragatur: unius arbitrio cuncti reguntur. In quo quantum in rebus bellicis momentum sit, non ignoratis. Nec iam in uno corpore Macedonibus id praesidium est. Philippum etsi fatum auferret, Alexander regenerat, qui iam in adolescentis hac aetate ea animi ingeniique documenta edidit, ut prope constet, summis imperatoribus parem esse futurum. Contra apud Athenienses pacis bellique arbitrium, quia penes omnes est, velut in medio positum audacissimus quisque ad se trahit: impetu magis quam consilio, cuncta aguntur: homines maligni suadent, imperiti decernunt: bellum sumitur animosius, quam geritur: foedera haud

5) Demosth. de Haloneso. Litterae Philippi ad Athenn. apud Demosth. p. 352. R.

minori facilitate, quam iunxere, violant. Nam et cum Philippo foedus ipsis est: quod quam sancte servent, re ipsa declarant. Nec enim pro se fidem violasse satis habent, nisi per ipsos latius serpat ista contagio. Vestra autem costantia, Thebani, qua non minus, quam rebus fortiter feliciterque gestis, magni clarique habemini, non sinit ambigere, quin multis experimentis cognitam regis amicitiam semper infestae aemulaeque civitati praelaturi sitis. Neque vero averruncator malorum Hercules siverit, ut quem indigenam civemque Deum praecipua religione colitis, eius sanguinem impio iniustoque bello persequamini. Nam ceteros quidem socios quam amicitiae regiae non poeniteat, ex ipsis vos malo cognoscere. Haec Python. Auditi dein sociorum legati, prolixe commendato regis animo, petiverunt, ut ipsum potius Graeciae vindicem, quam perturbatores eius Athenienses, sequerentur.

VII. At Demosthenes, facta dicendi potestate, Non ignorabam, inquit, istos Philippi mercenarios neque laudibus in ipsum, neque in eos conviciis, esse temperaturos. Nam qui pudorem consumserunt, quid loquantur aut faciant parum pensi habent, dum cupitis potiantur. Sed illi quidem, si bene vos novi, Thebani, spe sua egregie falsi, dignum virtute vestra Graecorumque moribus responsum ad Macedonem referent: vos autem ad ea, quae nunc agenda sunt, animum diligenter advertite. Nam vestrorum quoque negotiorum summam nunc agi, ipsis rerum argumentis ostendemus, non verborum praestigiis, quibus isti vereri se dicunt ne capiamini. Sed quando sic pro vobis sunt solliciti, ponant metum: nihil faciemus, quo eloquentiores videamur. Malam quandoque causam adiuvit facundia: ubi nudam veritatem spectari dicentis interest, verba nemo prudens appendit. Nec de Philippo laboramus: sit sane per nos, qualem isti fingunt: sit etiam pulcher, eloquens, atque adeo in conviviis etiam hilaris. Nam et hinc eum commendavere quidam: adeo inanem verae gloriae fatebantur. Ceterum le-

gatos eius miror ea civitati nostrae coram vobis obiecisse, quae si crimina sunt, non magis Atheniensibus, quam Thebanis, defendenda esse, in confesso est. Popularis enim status incommoda exagitant: quae licet non ignoremus utrique, tamen regio dominatui merito praeferimus. Atqui illi sic locuti sunt, tanquam in circulis et conviviis Macedonum adulatione gratiam quaererent; non apud liberam civitatem officio legatorum fungerentur. Scimus quidem regum regiorumque mancipiorum adversus gentes urbesque liberas pertinacia odia; et simpliciter fecerunt isti, qui detegunt: sed eo magis annitendum nobis est, Thebani, ut iura legesque nostras tueamur. Et optandum inprimis esset, ut qui rempublicam attigerunt, iis unum idemque pulcherrimum certamen foret, quinam rectius civitati suae consulerent, aut consulta exsequerentur: nemo communia commoda posthaberet privatis; nemo acciperet munera; nemo istorum exemplo patriam Philippo proderet. Verum, Thebani, nulli unquam non civitati modo sed etiam homini integra perfectaque felicitas obtigit: beatissimus habetur, cuius fortuna mininum ex adverso trahit. Malos autem nobis cives esse, neminem fugit: ne vos quidem caruistis, aut caretis, Thebani: nam sine eo esset, non iam Elateae Philippus libertati nostrae plagas tenderet, sed de regno Macedoniae nobiscum decertaret. Habemus tamen et bonos; eosque plures malis et potiores. Argumentum poscis? liberi sumus: non servimus Philippo [1]), sicut tu, Python, Byzantios tuos servire voluisti; tu autem, Daoche, et tu, Thrasidaee, Thessalos regi vendidistis. Thessaliam enim servitute Philippi premi videtis, Thebani, et nisi fallor, iuxta nobiscum ingemiscitis: Byzantium [2]), quantum in Pythone fuit, idem manebat

---

1) Plutarch. c. 24.
2) Demosth. de corona p. 254 sq. R. Ολυμπ. Ἀναγραφή.

exitium, quod Olynthus perpessa est: nos liberavimus. Quippe Graecam civitatem, cum maxime sociam atque foederatam, ille religiosus atque venerabilis assertor Graeciae nec opinantem opprimere aggressus fuerat. Haec est nimirum praeclara ipsius prudentia. Calliditatem pro ingenio habet: periurium artem putat: perfidia tanquam virtute utitur. Aut dicat denique, quo alio pacto formidabilem illam potentiam nactus est, si Graecos fraudibus, insidiis, proditione non cepit; si barbaros etiam non auro magis, quam ferro, vicit; si denique cuiquam mortalium aut fidem dare gravatus est, aut datam fallere non sustinuit. Istis tamen ille Graeciae vindex, nos perturbatores sumus! Sed quid istos pudeat, qui sua crimina nobis obiectare malunt, quam non admonere vos eorum, quorum ipsi manifesti sunt? Si quis captorum munerum aut proditionis reus esset, illum tuendo, propugnando, legibus et poenis eripiendo, vestrum negotium ageretis: nunc alios accusando in vos sententiam dicitis. Quod si ignari, quorsum ea res pertineret, id admisistis, prudentiam in vobis requiro; si scientes prudentesque, verecundiam. Pro mea, quique in eadem mecum causa sunt, innocentia suffecerit, quod nos a Philippo nihil accepisse ipsi fatemini. Nec enim, si quid petivissemus, vacuos abire passus esset liberalissimus rex, ut a vobis quidem praedicatur. An qui vos corrupisse operae pretium putavit, nobis, etiam petentibus, non largiretur? At Thebanos modo monuistis, ne consilium eorum sequerentur, qui patriae male consuluerunt. Ego vero desino adversari illis, Thebani, si ita sentiunt: in ipsorum opinionem transeo, vosque, quanto maximo potest opere, hortor, oro, obsecro, perque vestram et communem Graeciae salutem obtestor, ut hoc ipsorum decretum amplectamini. Id si feceritis, neque pecorum atque armentorum gratia vos ipsos venire patiemini; neque ut ergastulis ager vester frequentetur, inter cetera Philippi mancipia Paeonibus et Triballis servietis. Nam isti greges et mancipia intueri

vos iubent, egregia servitutis praemia: uxores, liberos, parentes, libertatem, famam, fidem denique et fas Graecorum vilia habere. Haec enim profecto perdidistis, Thebani, nisi fraudi violentiaeque Philippi una nobiscum resistitis. Quod si alienis laboribus tutos vos fore persuasum habetis, vereor ne magnopere decipiamini. Etenim (quod abominor) Philippo victore, cui dubium est, quin neque vos, neque quisquam Graecorum, libertatem tueri possitis, (nam in fide Philippi multum reponere, eorum est, qui perire velint); at si nos Victoria respexerit, quid ab hominibus, quos in extremo salutis atque dignitatis discrimine deserueritis, exspectandum vobis putetis, considerate. Nam quaecunque vobis sententia sederit, Atheniensibus certe omnia experiri, neque libertatem prius, quam vitam, amittere decretum est. Quamquam etiam viribus non diffidimus: quibus si vestras sociatis, coniuncti utique superiores erimus hosti, cui singuli pares esse possumus. Non ignoramus potentiam eius Athenienses, quam olim nascentem augescentemque praevidimus; et, si ceteris Graecorum eadem mens fuisset, praecaveramus. Diu enim bellum cum eo gessimus, non de Amphipoli, aut Haloneso, ut plerisque credebatur; sed pro salute et libertate Graeciae: donec destituti ab omnibus, a nonnullis etiam oppugnati, pacem necessariam magis quam honestam fecimus. Sed nunc [3]), opinor, praeses arcis nostrae Minerva, et Apollo Pythius, patrium nobis numen, ceterique Graecorum Dii [4]) aperuerunt oculos, et in vindictam avitae libertatis populorum suornm animos excitant. Certe Herculem non sine indignatione verba legatorum audivisse arbitror, Philippo stirpem ab illo Deo repetentium. Ille enim agnoscat Deus omnium religionum contemtorem;

---

3) Demosth. de corona. p. 272. R. Plutarch. Alcib. c. 4.
4) Curt. 5, 5, 8.

Graecus Macedonem; tyrannum osor, punitor, exstirpator tyrannidis! Nullo enim alio argumento clariora sunt Herculis opera. At ille Graeciam dominatu premit; quibusdam etiam civitatibus domesticos tyrannos 5) imposuit, Philistidem Oreo, Hipparchum Eretriae, Chalcidi Taurosthenem. Ergo iam 6) Euboei, Achaei, Corinthii, Megarenses, Leucadii, Corcyraei nobis favent: alii fortunam spectant, quae 7) hactenus unicum Macedoniae potentiae vinculum fuit, quo leviter abrupto, ultro dilabetur. Quippe Thessali, unde 8) Philippo robur equitatus est, neminem 9) unquam diu fovere: Illyrii ceterique Macedoniam accolentes barbari, quorum et natura ferox est animus, et indignatione recentis servitii irritatus, si principia belli Philippo sequius evenerint, reliqua pro nobis conficient. Vos modo nobiscum acriter in hanc curam incumbite, sepositis interim contentionibus, quas inter vicinas urbes saepe levis occasio concitat. Odia privata, post rem bene gestam, communis laetitia in benevolentiam vertet; aut cum porro insanire vacabit, cum dedecore forte damnoque utrorumque, sed tamen citra exitium, resumentur. Neque dolos Philippi timueritis: modo promissis eius aures occludite, manus continete a muneribus. Si nihil ante libertatem habueritis, calliditas et largitiones frustra erunt. Potentiam ut discordiae Graecorum extulerunt, ita consensus obruet. Quin et ipse, ut est temerarius, excipi potest: quod si accidat, nihil a ceteris est periculi. Nam ipse gloriam atque dominationem; qui sub eo sunt, quietem expetunt. Nisi forte Alexandrum veremini: quoniam isti quidem ita

5) Demosth. Philipp. 4. Dinarch. contra Demosth. p. 159. ed. Bekk.
6) Demosth. de corona. l. l. Plutarch. Demosth. c. 24.
7) Demosth. ad Philippi epistol.
8) Iustin 7, 6, 8.
9) Demosth. adv. Aristocr. et Olynth. 2. Plutarch. c. 19.

vos contemnunt, ut idoneos putent, quibus etiam pueri nomen formidinem possit incutere.

VIII. Crederes, alios repente factos Thebanos: qui modo regios legatos attente, atque etiam cum assensu, audiverant, adeo in contrarium mutati sunt, ut Philippum hostem iudicarent, ni quam primum suis sociorumque finibus decederet: Macedonicae factionis homines urbe pellerent, et Atheniensium copias eo reciperent [1]). At Philippus, inopinata Thebanorum defectione turbatus magis quam territus insistere destinatis non omisit. Duobus levibus proeliis commissis, cum Athenienses successus non poeniteret, tandem utrique ad Chaeroneam Boeotiae oppidum totis viribus consedere. Graecos decora maiorum et cura libertatis accendebant: Philippus [2]) egregiis copiis totque bellorum victoribus fidebat. In se quoque non parum momenti collocabat, quod imperatoriis artibus ipse praecelleret; Graecorum celebratissimi duces iam decesserant. Theagenes Thebanis praeerat, modico militiae usu, neque satis firmus adversus pecuniam: Atheniensium quoque imperatorum virtutem atque peritiam ipse animo usuque rerum longe anteibat. Sed duorum potentium populorum in unum conversae vires, quorum auctoritatem Corinthii quoque aliique sequebantur, iniecerant curam, minima unius diei parte, de capite fortunisque omnibus dimicaturo. Ne Thebanorum quidem principes a pacis consiliis abhorrebant; sed Atheniensium ardor evicit, ut omnes Graeciae spes opesque unius proelii fortunae permitterentur. Alexander etiam immodicus [3]) animi testabatur patrem, ne tantam gloriae occasionem e manibus elabi sineret: eoque tandem impulso,

---

1) Plut. Demosth. c. 25. Iustin. 9, 4, 8. Demosth. de corona p. 287. R.

2) Diodor. 16, 86. Dinarch. contra Demosth. Strabo lib. 9. Aeschines adv. Ctesiph. §. 55. Plutarch. Demosth. c. 25.

3) Dio Chrys. orat. 2.

primus in hostem impetum fecit. Pugnatum est acriter ambigua diu victoria, donec adolescens, quem cum delectis alteri cornuum praefecerat pater, summa animi viriumque contentione connixus, sacra Thebanorum cohorte [4]), quae ex optimis constabat, loco mota, victoriae viam aperuit. Nam et Athenienses, sociorum calamitate fracti, aestuque et vulneribus fatigati, non amplius sustinere Macedonum impetum: quippe Philippus aemulatione et pudore, si filio adolescente deterior videretur, gravis intolerandusque incubuerat. Ita de libertate Graeciae ista pugna decretum est. Ceciderunt ex Atheniensibus amplius mille, supra duo millia capti fuere: sociorum quoque multi aut pugnando mortem occubuerunt, aut vivi venerunt in potestatem victoris. Missus post haec Athenas Alexander veniam delictorum pacemque Atheniensibus Philippum dare pronuntiavit; captivos etiam gratis reddere; nec vetare, quin occisi tumularentur: quippe rex, intentus in Persicum bellum, Graecorum fidem atque studia clementia et moderatione provocabat. Imperio tamen maris et insularum Athenienses exuit: in Thebanos immitior, quorum subita defectione in summum rerum omnium discrimen se adductum fuisse meminerat; nec iudicabat, veteribus sociis post beneficia sua causam fuisse contra ipsum cum Atheniensibus sentiendi. Ergo cum urbem dedidissent, praesidio [5]) Macedonum imposito, interfectisque, quos maxime invisos suspectosque habuerat, aliis solum vertere iussis, reductis suae factionis exsulibus magistratus et iudicia tradidit. Reliquos deinde populos, qui adversus ipsum arma ceperant, eodem victoriae impetu perdo-

4) Plut. c. 14. Curt. 8, 1. 23. Arrian. 7, 12, 13. Diodor. 16, 27. Pausan. lib. 7. Iustin. 9, 4, 5. Plutarch. apophthegg. c. 30. Pausan. lib. 1.

5) Pausan. lib. 9. Diodor. 16, 88. Iustin. 9, 4, 6. Aelian. 6, 1, 8.

muit. Nec [6]) quisquam tota Graecia, praeter Spartanos et Arcades, dominationis eius expers mansit: alios armis, alios impari societate imperiis suis obnoxios habebat. Igitur conventu totius Graeciae [7]) Corinthum indicto, de bello Persis inferendo disseruit. Obviam eundum esse barbaris, imperium orbis immani superbia sibi destinantibus: aut parendum semper, aut mature resistendum esse. Nec enim hoc agi, bellum an pacem habeant Graeci; sed utrum in hostiles agros id transferre malint, an domi accipere. Non veteres tantum iniurias vindicandas esse; sed praesens dedecus amoliendum, ereptis ex Persarum servitute Graecis civitatibus, quae Asiam incolerent. Commodissime id fieri posse, dum compositis in Graecia rebus, universas vires in transmarinum bellum convertere liberum esset. Domesticae etiam quieti ea ratione prospectum iri, amotis occupatisque longinqua militia, qui otiosi discordiis et audacia res turbare consuevissent. Constituerent igitur, quo imperatore, quibusque copiis bellum istud administrandum videretur. Non fallebat plerosque, quantum e republica peteretur: sed armis amissam libertatem intempestivum videbatur verbis repetere. Nihil ergo dubitatum est, quin faustis acclamationibus Philippus imperator Graeciae ad liberandum orbem terrarum in Asiam proficisci iuberetur [8]). Descriptae deinde singulorum opes; et quantum quisque militum frumentique et pecuniae mitteret, in tabulas relatum est. Ducenta peditum, quindecim equitum millia promissa fuisse reperio; cum in eo numero neque Macedones, neque parentes Macedonibus barbari censerentur [9]).

IX. Ceterum, ut sine mixtura calamitatis nulla in

---

6) Iustin. 9, 5, 3. Arrian. 1, 1, 3. Diodor. 17, 3.
7) Diodor. 16, 90. Iustin. 9, 5.
8) Curt. 3, 10, 5.
9) Iustin. 9. 5, 6.

rebus humanis felicitas est, res foris prosperas domesticae turbae exceperunt. Animum coniugis, olim, ut diximus, alieniorem, Olympias morositate et arrogantia in dies magis magisque avertebat [1]). Inde repudiatam nonnulli tradunt: ego in eodem matrimonio manenti Cleopatram superinductam comperio. Nec enim Alexander in tanto dedecore dulcissimae matris, cuius pudor [2]) ad ipsum quoque pertineret, (nam ob stupri suspicionem expulsam addunt) interfuisset novercae nuptiis: interfuit autem, et demum post contentionem, quae in eo convivio exarserat, matrem abduxit. Quippe [3]) cum avunculus sponsae Attalus, post longam compotationem spem male tegens, orandos Macedonibus Deos diceret, ut ex nova nupta legitimum regni successorem Philippus tolleret: Alexander, in iram alioqui praeceps, et tunc iniuria irritatior, nos ergo, sceleste, spurii tibi videmur? inquit: simul calicem, quem forte dextra tenebat, in os illius impegit; ille quoque invicem coniecit poculum. Exorto [4]) tumultu, Philippus, qui in alio lecto accubuerat, eius diei laetitiam turbari moleste ferens, ense stricto Alexandrum petit: occideretque filium, nisi claudicantem ex vulnere pridem accepto gressum ira vinumque praepedivissent. Prolapsus amicis subita re exterritis spatium dedit, ut precibus, et utrisque medios interponendo, Alexandrum eriperent. Nec minoris operae fuit illum exorare, ut salvus esse vellet. Multiplici iniuria affectus sibi videbatur; et quamquam patris regisque nomina, naturaeque et gentium decreta ingererentur, non abstinuit, quin insultans Philippo iuberet [5]) intueri Macedonas egregium transmittendi in

---

1) Plutarch. c. 14. Iust. 9, 5, 9. versio Arrian. 3, 1, 24.
2) Curt. 5, 2, 22.
3) Plutarch. c. 15. Iustin. 9, 7, 3.
4) Athenaeus 1, 13.
5) Plutarch. c. 15. et apophthegg. c. 33.

Asiam belli auctorem, qui ex lecto in lectum transsiliens procidisset. Inde sibi matrique iuxta timens, in Epiro, cui frater Olympiadis praeerat, eam reliquit: ipse ad Illyriorum regem profectus est. Postea quoque, cum reconciliatore Demarato Corinthio in Macedoniam reversi essent, pervicacis ingenii mulier filium, suopte ingenio potentiae anxium, incitare non destitit, ut, quos posset, humanitate aut pecunia in amicitiam illiceret, et adversus iracundiam patris etiam affinitate potentium hominum se muniret. Sane [6] olim monuerat Philippus, ut affabilitate sibi conciliaret hominum studia; largitiones autem non usque quaque probaverat, etiam per literas increpito [7] instituto eius, quod benevolentiam auderet sperare ab hominibus, quos muneribus corrupisset. Falli, qui regium id putaret: ministri et diribitoris officium esse. Verum cum ipse pecuniae omnia penetrabilia iactaret, eaque [8] haud minus saepe quam armis uteretur, non tam recta praecipiendi studio ita scripsisse visus est, quam metu, ne ab adolescente filio suis artibus oppugnaretur. Idem obiurgavit Alexandrum, quod Pexodori filiam, quam Aridaeo destinaverat pater, ambivisset, degenerem, et fortuna, in cuius spem educaretur, indignum appellando [9], qui Carem barbarum, barbaroque regi subiectum, socerum optaret. Sed [10] ipse, ut potentiam suam firmaret, nullam conditionem aspernatus erat, quin ex asperrima barbarie Illyrias Geticasque mulieres matrimonio iungeret: quamquam ex aliis etiam uxoribus pellicibusque complures liberos suscepisset.

---

6) Plutarch. apophthegg. c. 31.
7) Cicero de off. 2, 15. Val. Max. 7, 2, 8.
8) Diodor 16, 55. Plutarch. apophthegg. c. 31.
9) Plutarch. c. 16.
10) Athenaeus 1, 13. Stephanus Byzant. v. γετία. Aelian. varr. hist. 13, 36. Iornand. de reb. Get. c. 10. Io. Magnus 3, 11. Plutarch. apophthegg. c. 33.

Quod cum Alexandro molestum accideret, urbane adolescentem corripuit, hortatus, ut, multos imperii aemulos habiturus, operam daret, quo omnibus melior praestantiorque, non ob Philippum patrem, sed ex suo merito, rerum potiri videretur. Cum autem ob has similesque causas crebra inciderent iurgia, nec abrupta semel benevolentia fido affectu coalesceret, ad extrema prolapsi sunt; praecipua Olympiadis violentia, in qua contumaciam sexus ingenium vastum et vehemens virili scelere in vindictam armabat. Stimulaverat [11]) ea fratrem Alexandrum, ut Philippo bellum faceret. Id ne alieno tempore excipere cogeretur, callidus rex, quamquam viribus plus poterat, firmata per novam affinitatem gratia praevenire studuit, desponsa Epirotae Alexandri germana, Cleopatra. Ad istas [12]) nuptias celebrandas finitimarum gentium reguli Graecarumque civitatum legati frequentes Aegas convenerant. Id oppidum elegerat Philippus, non sine quodam omine eorum, quae postea accidere: nam ibi Macedonum reges sepeliri mos erat. Ferunt etiam [13]), Apollinem Delphicum de bello Persico consulenti maturum interitum cecinisse. Sed ambiguum, ut mos oraculis, responsum Philippus ad barbarorum exitium blanda interpretatione traxerat. Alia quoque praesagia, quae tum nemo animadverterat, eventus monstravit. Erat inter custodes regii corporis Pausanias quidam, quem in solatium acceptae ab Attalo iniuriae rex in eum dignitatis gradum provexerat. Quippe Pausaniam Attalus mero onustum nefariis convivarum ludibriis exposuerat. Huius ultionem cum a rege peteret, honorem accepit. Etenim Philippus virum spectatae in bello fortitudinis, ad hoc nuper propinqua affinitate

---

11) Iustin. 9, 7, 7.
21) Diodor. 16, 93.
13) Plin. 4, 10, 3. Athen. 4, 14. Tacit. 2, 54, 5. Pausan. lib. 8. Arrian. 1, 3, 25.

coniunctum, punire adeo non sustinuit, ut [14]) insuper copiarum parti praefectum cum Parmenione et Amynta in Asiam praemitteret, opera eius usurus in expeditione Persica. Pausaniam autem rogatum, ut ipsi temporibusque reipublicae dolorem suum condonaret, comitate alloquii et honestiore stipendio placare conatus est. Sed adolescens maiorem contumeliae, quam beneficii, rationem habuit, odiumque ab auctore iniuriae in negligentem eius vindicem convertit. Cum iis etiam [15]), quos infensos Attali domui nec Philippo concordes esse noverat, consilia communicasse non praeter rationem creditum est, postquam [16]) ab Olympiade parricidae in cruce pendenti coronam auream impositam nemo dubitavit, aliaque facinora perpetrata sunt, ex quibus totius sceleris ordo causaeque haud obscure perspicerentur. Dubia [17]) adhuc luce theatrum ingens hominum multitudo impleverat, spectatura ludos, qui superiorum dierum spectacula luxu et magnificentia longe superaturi dicebantur. Inter alia, quibus divitiis illudere solent opulenti reges, et fortunae suae magnitudinem non capientes, duodecim Deorum effigies eminebant, in quibus artificum industria cum materiae dignitate certaverat. Tertiadecima Philippi thensa accesserat, nulla in re ceteris vilior. Id mortalitatis fastidium matura ultio consecuta est: et successu rerum insolescentem seque Diis immortalibus aequantem, priusquam indebito honore frueretur, fatum occupavit. Pausanias theatrum intrare volentem observaverat; utque praemissis amicis, qui eum deduxerant, relictisque a tergo satellitibus, (nam in tanta omnium benevolentia nihil iis opus esse volebat ostendere) solus ingrediebatur; percussor improvisus assilit, gladio-

14) Diodor. 16, 92. Iustin. 9, 5, 8.
15) Plutarch. c. 17.
16) Iustin. 9, 7, 10.
17) Diodor. 16, 93.

que barbarico, quem sub veste habuerat, latus nihil tale exspectantis haurit. Hic fuit exitus maximi aetatis suae regum. Macedoniae regnum magnum ex inopi reddiderat: circumiectam barbariem domuerat: Graeciae imposuerat iugum: tum etiam Persico imperio imminebat. Iam auxilia Graecorum coibant: iam in Asiam transiecerant praemissi ab eo duces; cum in ipso rerum gerendarum articulo, prolixum victoriae fructum sibi pollicentem vita destituit. Ita maxima quaeque in lubrico sunt; et audacissimas spes hominum quilibet ex improviso casus eludit. Olympias [18]), comperta morte regis Cleopatram Attali sorore genitam ad suspendium adegit: natum ex ea paucis ante patris necem diebus puerum in aenea pelvi torruit: in clientes etiam propinquosque eius atrocibus suppliciis saeviit, et occasione vindictae per muliebrem impotentiam crudelissime usa est.

X. Sed Alexander, per cuius absentiam mater ista perpetraverat, tanquam salutare sidus, componendis tantis fluctibus tempestivus affulsit. Quippe [1]) erectis in spem libertatis Graecorum animis, quos Philippus oppresserat, et tumultuantibus in vicinia barbaris, ne Macedoniae quidem tranquillae res erant. Attalus, haud spernendi exercitus praetor, ambitioso [2]) imperio mirum sibi favorem apud militum vulgus conciliaverat: principibus Macedonum propinquitate innexus, etiam Philotae [3]) sororem sibi desponderat: neque post tantas utrinque offensas inviso infestoque fides haberi poterat. Amyntas, quem fratre Perdicca genitum, data in matrimonium Cyna Philippus [4]) generum legerat, ad paterni regni successionem per Alexandri caedem aspirabat. Populi magna pars, Olympiadis tyrannidem

18) Iustin. 9, 7, 12. Diodor. 17, 2. Pausan. lib. 8.
1) Plut. c. 17.
2) Diodor. 17, 2.
3) Curt. 6, 9, 17.
4) Plutarch. de fort. Alex. 1, 3. Curt. 6, 9, 17.

exosa, alii rerum novarum cupidine, varie in hunc aut illum inclinabant studiis: nec deerant, qui Alexandro Aeropi filio [5]) restituendum dicerent fastigium, quod, excluso legitimo regni herede, Amyntas prius, deinde Philippus, vi ac fraude invasissent. Exercitus quoque, variis ex nationibus compositus, ut cuique animus aut spes erat, discordibus consiliis et sermonibus agitabatur. Contra Alexandro novum imperium, ac subito Philippi casu nihil adversus ingruentes motus provisum erat: et quamquam indolis haud poeniteret, aetas spernebatur. Viginti [6]) annorum adolescentem tantae rerum moli humeros subiecturum, aut, si recepisset, parem futurum, non arbitrabantur. Etiam nervus gerendarum rerum pecunia defecerat; qua abundantes Persae in omnem fere Graeciam corruptores miserant: et, ne quid malis deesset, Macedoniae maritima [7]) Tusci piratae depraedabantur. Convocatis amicis [8]), cum de praesenti rerum statu deliberatio instituta esset, non defuerunt, qui censerent, omissa Graeciae cura, quanta posset lenitate deficientes barbaros in officio continendos esse: postquam intestini motus consedissent, longinqua facilius compositurum. Verum adolescens, insigni animi magnitudine, cauta consilia pro ignavis fastidiebat. Perpetuo omnium contemtui obnoxium fore, si in principio regni impune se sperni pateretur. Ad omnem deinceps vitam pertinere, qualem de se opinionem in animis hominum incipiens imperator excitet. Philippi necem haud magis sibi, quam rebellibus, inexspectatam accidisse: trepidantes adhuc, et consilii incertos, nullo negotio opprimi posse: per

5) Plutarch. de fort. Alex. 1, 3. Arrian. 1, 3, 6. Iustin. 11, 1, 1.

6) Iustin. 11, 1, 9. Arrian. 1, 1, 7. 7, 5, 17. Suidas v. Ἀλέξανδρος. Plut. de fort. Alex. 1, 3. Iustin. 11, 2, 7. Arrian. 2, 3, 8. Diodor. 17, 4.

7) Strabo lib. 5.

8) Plutarch. c. 18. Iustin. 11, 1, 5.

Macedonum cunctationem erigi seditionis auctores; et qui nunc etiam nutarent animis, tumultuantibus accessuros. Ita contra paratos confirmatosque anceps discrimen subeundum: nunc celeritatis magis, quam virium, certamen esse. Quod si adversus singulos audacia non esset; quid deinde futurum, si metum confesso omnes uno impetu superfunderentur? His deinde congruentia ad populum locutus, adiecit [9], effecturum se, ut cives hostesque fateri cogerentur, erepto patre corpus nomenque regis mutatum esse, consilium animumque non desiderari. Eam rerum conversionem nonnullos occasionem tumultuandi putavisse; sed brevi poenas daturos: modo Macedones eosdem animos, eosdem lacertos sibi commodarent, quos tanta cum ipsorum gloria, tantoque victoriae fructu, patri suo per tot annos praestitissent. Id quo promtius alacriusque facerent, omnium praeter militiae vacationem ipsis concedere. Consilium regis fortuna comprobavit [10]. Non segnius, quam locutus fuerat, singula aggressum felicissimus omnium exitus secutus est. Et Amyntam quidem, patefactis, quas ille struxerat, insidiis, occupavit: Attalum per Hecataeum et Parmenionem sustulit [11]. Ex iis, quos in Philippi necem consensisse rumor arguebat, unum Alexandrum Lyncestem exemit supplicio, quod imperium suscipienti adfuisset, primusque regem salutasset: ceteros occidit. Ea severitate suam salutem in vindicta Philippi muniri credebat; simul aboleri famam, qua ut conscius paternae caedis notabatur [12]. Crebrae inter eos discordiae fidem suspicioni fecerant; et questum iniurias Pausaniam ad facinus confirmasse ferebatur, prolato

---

9) Diodor. 17, 2. Iustin. 11, 1, 10.
10) Iustin. 11, 1, 8.
12) Diodor. 17, 2 et 5. Curt. 7, 1, 3.
12) Arrian. 1, 8, 2. Curt. 7, 1, 6. Iustin. 11, 2, 2. Plutarch. c. 17. Arrian. 2, 3, 18. Curt. 4, 1, 12.

ex Tragoedia carmine, quo Medea pariter pellici suae, quique eam in matrimonium Iasoni tradidisset, et cuius in manum convenisset, idem exitium minabatur. Verum ipse, cum aliquando Darii epistolae responderet, invidiam in Persas transferre conatus est: illorum auro percussores Philippo comparatos fuisse. Quoque magis omnem culpae suspicionem extergeret, postremo vitae tempore magnificum Philippo templum exstruere cogitaverat: id inter alia, in commentariis eius reperta, successores neglexere [13]).

XI. Cum autem ad perficienda, quae animo agitabat, maximum in eo momentum positum arbitraretur, ut Graeciae principatum, quem Philippus comparaverat, retineret; raptim exercitu ducto Thessaliam improvisus irrupit. Sustulerant animos Thessalorum quidam, et insessis ad Tempe angustiis iter ex Macedonia venienti occludebant. Quippe [1]) eas regiones Olympus atque Ossa celebrati montes dirimunt: per quorum convalles Peneus amnis labitur, mira amoenitate sollemnia gentis sacrificia meritus. Laetis utrinque nemoribus obumbratus incedit; multoque cum fremitu ruenti ex [2]) vicinis arboribus avicularum garritus obstrepit. Angusta semita per quinque fere millia passuum protenditur, vix [3]) onusto iumento sufficiens iter praebens, quod adversus quemcunque numerum hominum vel decem armati sepiant. Sed ille, qua minime perviae rupes existimabantur, scalarum [4]) in modum exciso montis Ossae latere, circumitu penetravit; adeoque celeritate sua cunctos exterruit, ut [5]) omnia ei vectigalia reditusque, simul universae gentis imperium, quibus id legibus Philippus habuisset, nullo iam repug-

---

13) Diodor. 18, 4.
1) Maxim. Tyrius orat. 38.
1) Plin. 4, 8.
3) Livius 44, 6, 5.
4) Polyaen. 4, 3, 23.
5) Iustin. 11, 3, 2.

nante decernerentur. Phthiam 6), quae generis sui auctorem Achillem protulisset, immunem esse iussit: eumque heroëm expeditionis adversus Persas socium atque commilitonem eligere se dixit. Ex Thessalia Thermopylas 7) petiit, publicum Graeciae concilium, Pylaicum 8) appellant. Ibi cum frequens per eos dies conventus esset, in locum patris Amphictyonum decreto summus Graecorum 9) imperator creatus; Ambraciotis ratam esse libertatem iussit, quam nuper expulso Macedonum praesidio receperant: ultro redditurum fuisse dictitans, ni paucis diebus ipsum antevertissent. Exinde Thebis 10) admoto exercitu, fractaque Boeotorum et Atheniensium contumacia, qui populi maxime suis consiliis obstiterant, apud 11) Corinthum Graecorum legatos occurrere sibi iussit. Ibi confirmato Amphictyonum decreto, communi omnium sententia, in Philippi patris locum imperator Graeciae suffectus est, et in bellum Persicum auxilia decreta. Forte in eadem urbe Diogenes degebat, qui, Cynico instituto spontaneam paupertatem amplexus, liberum et sui iuris animum opibus curisque praetulerat. Apricabatur ille in Craneo, Corinthi suburbio 12), ubi cupressorum lucus est. Eo cum Alexander videndi eius desiderio venisset, optionemque faceret, quae 13) vellet, ab ipso petendi; parumper discedere iussit regem, ne solem interciperet. Inopinatum responsum, hominemque, in quem in tanta sua fortuna ne beneficii quidem ius ha-

6) Philostrat. in Heroicis.
7) Plin. 35, 9, 3.
8) Livius 31, 32, 3. 33, 22, 4.
9) Diodor. 17, 3 et 4.
10) Diodor. 17, 4.
11) Iustin. 11, 2, 4. Arrian. 1, 1, 2.
12) Pausan. lib. 2.
13) Plutarch. c. 22. et ad pr. indoct. c. 7. Dio orat. 4. Seneca de benefic. 5, 4 et 6. Diog. Laert. in Diogene. Iuvenal. 14, 309. Arrian. 7, 1, 6. Val. Max. 4, 3, f.

beret, admiratus Macedo dixisse fertur, Diogenem esse voluisse, ni Alexander esset. Scilicet magnitudo animi, qui ex alto despiceret omnia, quorum causa reliqui mortales semetipsos cupide perdunt, non plane fallebat mentem acerrimi iuvenis, sed obcoecata cupiditatibus pervidere non poterat, quanto melius esset carere supervacuis opibus, quam habere necessarias Ex Peloponneso Delphos invisit, Apollinem de eventu belli, quod moliebatur, consulturus. Sed virgo fatidica negabat [14]) per eos dies adiri Deum fas esse: donec ipse eo provectus vi corripuit virginem et ad templum traxit. Sed cum inter eundum illa, patrium morem pertinacia regis victum reputans, exclamasset [15]), invictus es, fili; accipere omen dixit, nec alio oraculo sibi opus esse. His rebus celeriter confectis, in regnum regressus, summo studio in vindictam spretae Macedonum maiestatis incubuit. Iamque praeparatis omnibus, vere novo ex Amphipoli movens adversus liberas Thraciae gentes, decimis castris ad montem Aemum pervenit. Magna [16]) Thracum manus iugum occupaverat, transitu prohibitura regem. Castra plaustris in modum valli circumdederant, propulsuri in hostem, si vis inferretur. Alexander [17]), barbarorum astu cognito, edixit militibus, ut plaustris irruentibus, diducta phalange innoxia dilabi paterentur; aut, si deprehensi essent, humi strati, clypeis arcte commissis, testudine se protegerent. Ita hostium dolus irritus fuit. Magna plaustrorum pars per intervalla ordinum devoluta est: quae armatis incidere, clypeis impacta, suoque impetu subsilientia nihil ponderis ad obterendum habuere: omnisque illa tempestas citra noxam detonuit. Quo [18])

---

14) Plutarch. c. 22.
15) Diodor. 17, 93.
16) Arrian. 1, 1, 5.
17) Polyaen. 4, 3. 11.
18) Arrian. 1, 1, 13.

metu liberati Macedones, alacri clamore edito, impressionem faciunt. Procurrentes barbaros praegressi a dextro cornu sagittarii frequentibus telis incessebant. Ita sine periculo phalanx in verticem enisa, ut primum aequo loco consistere potuit, haud ambigua victoria hostem nudum aut leviter armatum disiecit. Sed eadem res, quae barbaros in proelio prodiderat, in fuga adiuvit. Armis haud sane onerati per nota loca facile dilapsi sunt. Ita desideratis ex omni numero mille quingentis, ceteros fuga abstulit: mulierum puerorumque ingenti multitudine, praedaque pro locorum conditione satis ampla, victor potitus est. Sic aperto montis Aemi transitu, in interiora Thraciae penetratum est. Lucus [19]) est in iis gentibus, quem Libero Patri dicatum prisca religione colunt. Ibi cum Alexander, barbaro ritu sacrificans, vinum aris infunderet, tanta flammae vis erupit, ut superato aedis culmine, in coelum emicare videretur. Eosdem gloriae fines regi ostendi, omnes credidere. Alia subinde res nuntiata prioris prodigii fidem affirmavit. In Thracibus [20]), qui Odrysae appellantur, Libethrus mons et civitas est, Orphei natalibus inclyta; eius sacram effigiem ex cupresso fabricatam multo sudore manasse, qui viderant, ad regem retulere. De interpretatione sollicitis Aristander exemit metum [21]), ad res Alexandri pertinere asseverans, quibus decantandis alumni filiique Musarum multum desudaturi essent. Triballi, valida natio, trans montem Aemum colunt. In eos cum descenderet Alexander, rex gentis Syrmus in Peucen Istri insulam confugerat, expeditione Macedonis multo ante comperta; seque et quicquid aetate vel sexu invalidum erat, obiecto omnis monumento tuebatur. Quippe Alexandro paucae naves erant; et in aspera

---

19) Sueton. August. 94, 2.
20) Tzetzes Chil. 7, 91.
21) Arrian. 1, 1, 17.

praeruptaque ripa difficilis exscensio ab hoste intento validoque haud aegre impediebatur. Ita Macedones re infecta discesserunt, contenti illata paucis ante diebus clade. Nam priusquam eo processissent, aliam Triballorum exercitum adorti, vix quinquaginta suorum amissis, tria hominum millia occiderant [22].

XII. Syrmo rege nequidquam oppugnato, in Getas convertit impetum, qui in ulteriore ripa quatuor equitum, decem peditum millia instruxerant [1]. Id periculum non tam ex usu belli sumsit, quam cupidine famae, ut [2] maximum Europae flumen, defendentibus ferocissimis gentibus, transivisse gloriari posset. Igitur equitibus, quotquot capere navigia poterant, impositis, pedestrium copiarum partem lintribus, quorum ibi magna erat copia, alios utribus transduxit. Improvisa Macedonum impressione (quippe transmittentes nox, et in ripa, quam petebant, densa frumenti seges texerat) territi Getae vix primum emissi equitatus impetum tulere. Ut deinde cum phalange Nicanor successit, effuso cursu urbem quatuor ferme passuum millibus a flumine distantem petiverunt: mox, instante Alexandro, avectis coniugibus liberisque, quot eorum equis eripere potuerant, ceteros reliquere victori. Eos rex Meleagro et Philippo abducendos dedit [3]: excisaque urbe, et in ripa fluminis Iovi Herculique et ipsi Istro, qui transeunti propitius fuisset, aris consecratis, eodem die reduxit exercitum incruenta victoria potitus. Venerunt deinde finitimarum gentium Syrmique regis oratores cum donis, quae apud ipsos in pretio habentur. Germani quoque, qui usque a fontibus Istri terras ad sinum Adriaticum spectantes habitant, legatos miserant. Nam [4]) Ister in Germania oritur: ipsi

---

22) Strabo lib. 7. Arrian. 1, 1, 25 et 28. Plutarch. c. 19.
1) Io. Magnus hist. Goth. 3, 12.
2) Arrian. 1, 1, 29.
3) Strabo lib. 7. Arrian. 1, 1, 35.
4) Tacit. Germ. 1, 4.

patrio vocabulo Danubium appellant. Magnitudinem corporumque alacritatem admiratus Alexander interrogavit [5]), quidnam omnium maxime vererentur? putans suam potentiam formidabilem ipsis esse, eamque se confessionem expressurum. Illi, nihil se magnopere vereri, responderunt, nisi forte, ne coelum in ipsos rueret: ceterum virorum fortium amicitiam plurimi facere. Perculsus improviso responso paullum reticuit; deinde hoc unum effatus, Germanos arrogantes esse, foedus, ut petiere, iunxit; Syrmoque et reliquis pacem dedit: satis gloriae ea expeditione partum existimans, et in Persicum bellum animo conversus, unde cum leviori discrimine longe maius operae pretium exspectabatur. Taxasse [6]) id avunculum eius Alexandrum constat, cum paullo post bello in Italia gerendo fatigaretur: nam inaequalem utriusque sortem questus, sibi cum viris pugnam evenisse dixit, Macedoni cum mulieribus. Ceterum regulos Thracum, quique alii ad res novandas opibus aut animis idonei videbantur, specie honoris, tanquam commilitones adversus Persas adscisceret, abduxit [7]); capitaque ademit factionibus, sine principibus nihil ausuris. Per Agrianos et Paeonas Macedoniam repetenti Illyriorum motus nuntiatur. Bardylis, ex carbonario multarum [8]) in eo tractu nationum rex, etiam Macedoniae gravis incubuerat; donec magno proelio a Philippo victus, atque instaurato deinde [9]) bello fractis omnino viribus, in ditionem victoris concederet. Atque ille iam obierat, vita [10]) ad nonagesimum aetatis annum producta: ceterum filius eius Clitus, opportunum recuperandae li-

5) Arrian 1, 1, 37.
6) Livius 9, 19, 11. Gellius 17, 21.
7) Frontin. Strateg. 2, 11, 3. Iustin. 11, 5, 3. Arrian. 1, 2, 1.
8) Hellad. apud Photium.
9) Diodor. 16, 4 et 22. Iustin. 7, 6, 7.
10) Lucian. in Macrobb. Arrian. 1, 2, 2.

bertatis tempus advenisse dictitans, dum asperrimarum gentium armis Alexander trans Istrum attineretur, populares ad arma capienda impulit, inita societate cum Glaucia rege Illyriorum, qui Taulantii vocantur. Autariatae alia natio iter facientes Macedonas aggressuri fuerant: sed Langarus, Agrianorum rex, Alexandro fidus, petiit, ut sibi curam eam permitteret: sese domi eorum tantum negotii ipsis comparaturum, ut animum a vexandis Macedonibus ad sua tuenda conversuri essent. Collaudatum donisque magnifice cultum iuvenem dimisit rex; etiam sororis Cynae nuptias pollicitus, quam ex Illyria muliere susceptam Amyntae in matrimonium dederat pater. Et Agrianus [11]) quidem promissam operam praestitit; sed morbo correptum, ne pacta mercede frueretur, brevi consecuta mors praevenit. Ita cohibitis Autariatis, sine certamine Pelium perventum est, Dessaretiae oppidum, Eordaico flumini imminens. Speciem pugnam expetentium praebebant hostes, et velut manus conserturi extra praesidia sua ferociter procurrerant. Sed priusquam proelium committi posset, refugerunt; licet opportuna loca, silvisque et collibus impedita praecepissent. Foedum ibi spectaculum Macedonum oculis obiectum est. Tres pueri, totidemque puellae cum tribus nigris arietibus confusa strage iacebant, quos barbari sacrilego sacro Diis suis immolaverant, quo pugnaturis audaciam inspirarent. Sed vindex numen scelestis mentibus pro virtute vecordiam iniecit. Rex intra moenia compulsos ducto exteriore muro intercludere statuerat; cum postridie cum magnis Taulantiorum copiis Glaucias advenit. Ita spe capiendae urbis abiecta, quomodo tuto discederet, cogitabat Interim Philota cum iumentis castrensibus et praesidio equitum frumentatum misso, comperit, suos in discrimine versari; quippe Glaucias colles

---

11) Arrian. 1, 2, 3 et 6. Livius 31, 40, 1.

campo circumdatos occupaverat, in occasionem gerendae rei intentus. Igitur adversus oppidanorum eruptionem parte exercitus in castris relicta, cum ceteris copiis impigre profectus est; territisque Illyriis suos recepit incolumes. Ceterum iter facturo maximum periculum imminebat. Hinc flumen, inde praerupti arduique colles viam coarctabant, relicto itinere, quod multis locis vix quaternos armatos caperet: montium iugis Clitus atque Glaucias sagittariorum et funditorum cohortes magnamque gravis armaturae manum imposuerant. Alexander, ducentis equitibus ante utrumque phalangis cornu collocatis, imperat, ut erigerent hastas; mox signo dato versus hostes, tanquam impetum facturi, infestas protenderent, modo in dextrum, modo in sinistrum latus invicem conversi. Suspensis eo commento hostibus, phalangem raptim progressam nunc in plures acies diducit, nunc divisam colligit: ad extremum cuneo facto, in laeva Illyriorum praesidia strenue infert. Illi, celeritate et peritia Macedonum in stuporem versi, desertis, quos tenuerant, montibus, versus urbem refugerunt. Pauci restiterant in edito colle, qua iam transierat Macedonum agmen. Iis deiectis, Alexander duobus fere millibus Agrianorum sagittariorumque locum capit, phalangi, quam flumen transmittere iusserat, praesidio futurus. Ea re conspecta, universa hostium multitudo iter ad montes arripuit, eo consilio, ut transiecta gravi armatura, extremum agmen, in quo ipse rex transiturus erat, adorirentur. Ille, nihil territus, venientes fortiter excipit: simul phalanx sublato clamore, quasi iterum transmisso amne subsidio suis itura, metum incussit hosti. Nam rex, quae evenerunt, futura ratus, praeceperat, ut in adversam ripam delati statim aciem instruerent, laevum cornu, quod a flumine hostibusque propius aberat, in speciem multitudinis quantum possent explicantes. Itaque cum universum exercitum incumbere sibi putarent Taulantii, paulisper retrocesserunt. Id spatium nactus Alexander suos raptim ad flumen ducit: quo ubi ventum est, ipse inter

primos transgreditur; et cum eos, qui agmen claudebant, reversus hostis urgeret, machinis dispositis, quae trans amnem missilia spargerent, eum summovit: simul, qui iam ingressi flumen erant, e mediis aquis tela coniecere. Ita nemine desiderato ceterum iter quietum habuit. Triduum intercesserat, cum hostes, tanquam fugato Macedone metu vacuos, passim nullo ordine tendere, neque more militari vallum fossamve pro castris habere, neque vigilias et stationes obire, nuntiatur. Igitur assumtis sagittariis Agrianisque, et ea Macedonum militum manu, quam Perdiccas et Coenos ducebant, noctu superato flumine, celeriter ad eos contendit, reliquo exercitu sequi iusso. Nec exspectato eo, ne occasionem mora consumeret, levis armaturae militem praemittit: mox ipse cum ceteris impetu facto semisomnos et inermes magna strage afficiunt, multos vivos capiunt, reliquos coniiciunt in fugam, et ad Taulantiorum usque montes persequuntur. Clitus in ea consternatione in oppidum Pelium se recepit: deinde, sive munimentis urbis sive suorum animis diffisus, incensa urbe, in Taulantios exsulatum abiit.

XIII. Interea per universam Graeciam diffusus rumor, Alexandrum in Triballis cecidisse, omnes Macedonicis opibus adversos in spem rerum novandarum erexit [1]). Ea quoque in rebus humanis haud postrema calamitas est, quod, utcunque levi auctori, quae facta optamus, tam enixe creduntur, quasi veritati vim afferre possit pertinax et impatiens rationis opinio. Repertus est, qui se inspiciente circumventum regem, et, quo minus ambigeretur, se in ea pugna vulneratum esse, affirmaret: id, pronis auribus acceptum vulgatumque, civitati Thebanorum extremae calamitatis initium exstitit. Quippe [2]) eo nuntio exciti quidam exsulum, quos a Philippo eiectos diximus, ducibus Phoenice et

1) Iustin. II, 2, 8.
2) Arrian. 1, 3, 1. Plutarch. c. 19.

Prothyte, praefectos Macedonum, qui Cadmeam obtinebant, cum nulla doli suspicione extra arcem progressi essent, obtruncant: civibus ad speciosum liberandae patriae titulum strenue 3) concurrentibus, praesidium obsident; et duplici vallo fossaque, ne commeatus aut auxilia submitti possent, circumdant. Legatis deinde supplicum habitu circum civitates Graeciae missis orabant, ne deesse vellent indigne ereptam libertatem repetentibus. Et Demosthenes 4) quidem veteri in Macedonas odio Athenienses permovit, ut auxilia prompte decernerent. Missa tamen non sunt, quia subito Alexandri adventu perculsis exspectanda fortunae inclinatio videbatur. Demosthenes privatis 5) copiis Thebanos adiuvit, magnumque armorum numerum gratis subministravit: quibus perarmati, qui Philippo adimente sua amiserant, Cadmeae praesidiariis acriter institerunt. Peloponnesiorum haud invalida manus ad Isthmum convenerat. Ad *) quos cum Antipater, quem interim, dum abesset, Macedoniae praefecerat rex, misisset petitum, ne contra commune Graeciae decretum cum professis Alexandri hostibus consilia miscerent; nihilominus Thebanorum oratores admiserunt. Cumque vulgus militum misericordia permoveretur, dux eorum Astylus, Arcas genere, moras nectebat, non tam incepti difficultate territus, quam per avaritiam, ut a festinantibus et necessitate anxiis maius stipendium acciperet. Decem talenta poscebantur: ea cum Thebani non conficerent, a Macedonicae factionis hominibus oblata sunt, ut quiesceret. Ita de Arcadum auxiliis Thebanorum spes in nihilum recidit. Alias 6)

---

3) Diodor. 17, 8. Arrian. 1, 3, 10. Dinarch. adv. Demosth. p. 151. ed. Bekk.

4) Diodor. 17, 8.

5) Plutarch. Demosth. c. 32. et/in X. Oratt. 8, 9.

*) Dinarch. adv. Demosth. p. 152 ed. Bekk. Diodor. 17, 8.

6) Plutarch. in vitt. X. Oratt. 11, 2. Dinarch. adv. Demosth. l. l. Iustin. 11, 2, 7. Arrian. 1. 3, 5 et 8. Pausan. lib. 9.

tamen ex Peloponneso copias, ne adversus Thebas militarent, pecunia Demosthenes avertit. Namque trecenta talenta a Persis accepisse dicebatur, quis ad facessendum Alexandro negotium uteretur. His ita nuntiatis, Alexander praeter Eordaeam et Elymiotin rupesque Stymphaeas et Paryaeas rapit exercitum; septimoque post die, quam a Pelio movisset, Pellenen Thessaliae oppidum pervenit. Post sextum deinde diem in Boeotiam venit: mox Onchestum, sex circiter passuum millibus a Thebis distantem, processit. Inter haec Thebani, maiore animo, quam consilio, administratis rebus, omnium ignari agebant, necdum intra Pylas esse credebant Macedonum copias: ipsum vero regem adventare, adeo fidem superabat, ut potius alium Alexandrum Aeropi filium exercitui praeesse contenderent. Rex, ad fanum Iolai positis castris, quod ante Proetidem portam est, poenitentiae eorum locum dare constituerat; cum illi, eruptione facta, in stationes Macedonum invecti, quosdam interficiunt, alios loco pellunt, donec ad ipsa iam castra suggressos emissa regis iussu levis armatura reiecit. Postero die ad portas, quibus in Atticam euntibus iter est, promoto exercitu, ut suis in arce conclusis praesto esset, adhuc cunctabatur, et, si poeniteret, erroris veniam ostentabat. Sed quibus pax placebat, potentia exsulum eorumque, per quos revocati fuerant, opprimebantur: qui, nulla spe salutis reliqua, si Macedones urbe potirentur, patriae ruinis obrui malebant, quam illius incolumitatem suo interitu emere, et ex Boeotarchis nonnullos in consilium traxerant. Quantaque hominum vecordia fuerit, vel hinc cognosci potest, quod Alexandro postulante 7), ut defectionis auctores dederent, duobus capitibus omnem civitatis noxam expiaturi, ipsi vicissim Philotam et Antipatrum, principes amicorum regis, deposcere

---

7) Plutarch. c. 19.

sint ausi, et per praeconem pronuntiare [8]), si qui cum magno rege et Thebanis Graecorum libertatem adversus tyrannum asserere vellent, eos apud Thebas perfugium habituros. Nec tamen Alexandri imperio oppugnata urbs est; sed, ut Ptolemaeus tradidit, (nam quidam aliter narrant) Perdiccas, qui in ea castrorum parte curabat, quae vallo hostium, quo Cadmeam incluserant, obversa erat, non exspectato signo impetum in eos fecit: superatoque munimento manus cum hoste conserere coepit, et Amyntam, qui cum sua cohorte iuxta ipsum tendebat, ut idem auderet, exemplo permovit. Mox Alexander, suis timens, cum tota copiarum mole adfuit, et leviter armatis perrumpere suisque auxilio ire iussis, ipse cum reliquis pro vallo substitit. Acri conserto proelio, Perdiccas, dum interius vallum molitur, graviter saucius pugna effertur; et Cretensium sagittariorum multi, cum Eurybota duce suo cadunt. Thebani perculsis instant, et ad Alexandrum refugientes insequuntur. Ibi cum rex instructa phalange dispersos et turbatos hostium ordines invaderet; statim versa pugnae fortuna, tanta Thebanorum trepidatio fuit, ut ne ad portas quidem, per quas in urbem se receperant, occludendas mente competerent: simul, qui Cadmeam tenebant, in subiectos arci vicos excurrerunt. Ita nobilissima Graeciae urbs intra eundem diem oppugnata et capta est. Nullum in ea crudelitatis exemplum praetermissum constat: viros feminasque promiscua strages hausit, nec ab impuberum caede temperatum est. Phocensium [9]) Plataeensiumque et Orchomeniorum et Thespiensium ea infamia fuit, quibus olim, dum Thebana res valebat, vicinae civitatis opulentia exitiosa fuerat: Macedones ultra fas

8) Diodor. 17, 9. Arrian. 1, 3, 12. Polyaen. 4, 3, 12. Sabellic. ex Plutarch. c. 19. Diodor. 17, 11. Arrian. 1, 3, 13.
9) Diodor. 17, 13. Arrian. 1, 3, 17.

belli non saeviere. Tandem [10]), ut caedibus abstineretur, proclamatum est, cum iam sex hominum millia periissent; ceteris captis, ad triginta millia liberorum capitum venierunt. Ex [11]) omni praeda quadringenta et quadraginta talenta redacta fuisse, Clitarchus tradidit: alii [12]), ex pretio captivorum id pecuniae effectum. Centum talenta, quae Thebanis Thessali debebant, Alexander [13]) sociis accepto tulit. Pauci [14]), quos bellum dissuasisse constabat, servitutem effugerunt; item sacerdotes, et quorum hospitio rex paterve eius usus esset. Ex reliquis Timoclea nobilis facinoris mercedem, cum praesenti libertate, famam apud posteros tulit. Inter Thracas, qui Alexandro militabant, [15]) equitum ductor post vim mulieri illatam, ubi pretiosissima quaeque occuluisset, minitabundus interrogabat. Illa non tam opum quam pudoris damno moesta avaritiam barbari in occasionem vindictae convertit: ostensoque puteo, in quem mundum suum coniecisse simulabat, hominem cupide eo despicientem subductis pedibus impulit; coniectisque desuper saxis, cum ex angusto profundoque loco ascensum frustra moliretur, obruit. Comprehensa a turmalibus occisi ad Alexandrum trahitur, ut interfecti ducis poenas daret. Ibi interrogante rege, quaenam esset, et ob quod delictum adduceretur? intrepido vultu et voce, Theagenis, inquit, soror sum, eius, qui pro libertate Graeciae Thebanorum imperator occubuit. Iniuriam meam ulta, castitatis meae praedonem interemi. Cui si meo supplicio parentari iubeas, scies, honestae mulieri post extortam pudicitiam spiritu nihil vilius esse: quem ut-

---

10) Plutarch. de virtute mulier. c. 48. Diodor. 17, 14.
11) Athenaeus lib. 4.
12) Diodor. 17, 14.
13) Grotius de iure belli 3, 8, f. ex Quintiliano.
14) Plutarch. c. 20. Aelian. varr. hist. 13, 7. Arrian. 3, 1, 16.
15) Polyaen. strategg. 8, 39. Plutarch. c. 20. et de virt. mulier. c. 46.

cunque expellere festinaveris, sero moriar, pudori patriaeque superstes. Alexander [16]), cognita causa, Thracem iure caesum pronuntiavit; neque sibi placere ingenuis mulieribus vim fieri: collaudatamque feminam, cum omnibus, qui cognatione ipsam attingerent, liberam esse iussit; et quo quisque vellet discedendi potestatem fecit. Pepercit et Pindari posteris, in honorem vatis, qui proavum regis Alexandrum carminibus suis inseruerat, ipsiusque domum cremari vetuit. Non enim praesentem tantum virtutem adamavit, verum etiam memoriam magnorum virorum reverentia, et progeniem illorum beneficiis prosecutus est. Nam [17]) et postea, cum postremo proelio Darium vicisset, Crotoniatis praedae partem misit, quod Xerxis bello, ceteris Graecorum coloniis de Graecia desperantibus, Phayllo duce triremem unam ad Salaminem misissent: et Plataeenses honore donisque affecit, quia maiores eorum Graecis adversus Mardonium proeliantibus agrum suum dono dederant [18]).

XIV. Hanc Thebanorum cladem multa ostenta praecesserunt. Tribus ante mensibus, quam Alexander advenisset, in fano Cereris, quae Thesmophoros appellatur, conspecta est araneae tela nigra, cum circa tempus Leuctricae pugnae, qua res Thebana ad summum felicitatis evecta fuit, candida comparuisset [1]). Ad haec sub adventum Macedonum sudantes in foro statuae, eque lacu apud Onchestum tristis mugitus, et prodigioso sanguine fluens Dirce, terrere obstinatos poterant, nisi destinatos sorti suae superbia perdidisset. Quippe maiorum gloriam intuentes, a quorum moribus longe recesserant, et in disparibus artibus eandem sibi fortunam

16) Arrian. 1, 5, 26. Aelian. hist. varr. 13, 7. Dio Chrys. orat. 4. Tzetzes Chil. 7, 139.
17) Plutarch. c. 63. Herodot. 8, 47.
18) Plutarch. Aristid. c. 25.
1) Diodor. 17, 10. Pausan. lib. 9.

polliciti, patriae ruinam acceleraverunt, cum [2]) adversus triginta peditum, tria equitum millia, eumque veteranum et toties victorem exercitum, paullo plus decem armatorum millibus opponere non essent veriti. Ceterum Alexander, urbe capta, ad consilium sociorum retulit, quomodo ea utendum videretur. Erant [*]) inter eos Phocenses, multique ex Boeotis, quibus antiquissimae cum Thebanis discordiae gravibus saepe damnis constiterant: neque, dum Thebae starent, aut odiis suis satisfactum, aut securitati prospectum rebantur. Horum auctoritas valuit, ut muri atque aedificia diruerentur, ager arbitrio regis inter victores divideretur. Ita nobilissimam urbem, non hominum modo clarissimorum, verum etiam [3]) Deorum natales asserentem sibi, e media [4]) Graecia una dies eripuit, postquam octingentos fere annos post oraculum [5]) de corvis eosdem incolas habuisset. Olim enim pulsis a gente Thracum atque Pelasgorum Boeotis edita sors fuerat, post quartam demum aetatem patrias sedes recepturi, considerent interim, quo loco corvos albos conspicati forent. Ita cum ad Arnen Thessaliae oppidum venissent, corvis conspectis, quos pueri gypso illeverant, ibi substiterunt. Diruta urbs est ad tibiae cantum [6]), quo modo sexagesimum ante annum Athenas Lysander [7]) deleverat. Templis tamen aliisque sacris aedificiis abstineri iussit Alexander, etiam ne quod per incuriam [8]) damnum iis daretur,

---

2) Diodor. 17, 9. Iulian. in Caesar. Arrian. 1, 3, 26.
*) Iustin. 11, 3, 8. Diodor. 17, 14. Plutarch. c. 20.
3) Iustin. 11, 4, 4.
4) Aeschin. adv. Ctesiph. §. 133. Dinarch. adv. Demosth. p. 153. ed. Bekk. Agatharchides apud Photium.
5) Diodor. 19, 51. Ὀλυμπ. ἀναγραφῇ. Strabo lib. 9. Coelius Lectt. Antqq. 17, 11.
6) Tzetzes Chil. 7, 139.
7) Plutarch. Lysand. c. 24.
8) Suidas ex Polyb. 5, 10.

sollicitus. Praeter insitam in Deos venerationem 9) recens religio permoverat, quia militum quosdam, Cabirorum fanum, quod ante urbem est, spoliare aggressos, subita tempestas fulminibus et flamma coelesti consumserat. Relictae sunt etiam effigies statuaeque, Diis vel hominibus, virtute praecellentibus, per loca publica positae. Proditumque est memoriae, fuisse, qui inter consternationem captae direptaeque urbis aurum in sinus aut amicula statuarum abdiderint, idque salvum repererint, cum 10) vigesimo post anno Cassander, Antipatri filius, Thebas instauraret. Quod quidem non tam misericordia in profugos fecisse creditur, quam ut Alexandri, quem oderat, gloriam detrectaret. Quamquam autem veterem murorum ambitum urbi restituisset; neque mores antiquos neque fortunam reddere potuit. Nunquam postea resurrexit, ut convalesceret; sed multis subinde calamitatibus vexata, vix tenuis oppidi speciem ad memoriam nostram retinuit. Poenituisse postea ferunt Alexandrum, quod excisis Thebis velut alterum Graeciae 11) oculum eruisset: utique postquam Cliti caedem, et Macedonum ignaviam, expeditionem in penitiores Indos pertinaciter recusantium, iram Liberi patris interpretatus est, ob afflictam patriam eiusmodi poenas repetentis. Et reperti sunt, qui 12) ipsam regis mortem, non sine vindicta Bacchi, ab ebrietate et vino profectam crederent. His ita perpetratis Athenas misit, nuntiatum 13), ut oratores, qui populum adversus Macedones concitare non desinerent, traderentur; aut si illos amittere gravarentur, eadem contumaciae praemia exspectarent, quorum exemplum in Thebanorum calamitate conspicerent.

9) Pausanias lib. 9. Plinius 34, 8, 15. Athen. 1, 15.

10) Emmii Graecia. Diodor. 19, 53. Pausan. lib. 9. Plutarch. Demetr. c. 53. Strabo lib. 9.

11) Agatharch. apud Phot. Plut. c. 21. Arrian. 4, 2, 13.

12) Athenaeus. 10, 9.

13) Diodor. 17, 15. Arrian. 1, 24, 29. Plutarch. Phocion. c. 21.

Ibi cum Phocion, cuius ob integritatem vitae maxima ad populum auctoritas erat, non irritandum adolescentis victorisque animum diceret, hortareturque eos, ad quos periculum maxime pertinebat, ut Lei et Erechtei filias imitati spiritum pro patriae salute profundere ne dubitarent; Demosthenes, qui nominatim petebatur, surrexit, docuitque, falli Athenienses, si paucorum deditione periculo defungi posse crederent: callidos Macedonas eos exposcere, quorum vigilantiam atque virtutem maxime invisam suspectamque haberent; amotis publicae libertatis custodibus, in orbam indefensamque civitatem, tanquam [14]) lupos in oves canibus destitutas, impetum facturos esse. Multa commiserat in Macedonas Demosthenes, ob quae haud iniuria nullum apud eos veniae locum relictum arbitrabatur. Philippo occiso auctor exstiterat, ut [15]) Pausaniae sacellum exstrueretur, apud pulvinaria Deûm supplicationes haberentur, aliaque ob insignem laetitiam decerni solita curarentur. Alexandrum alias [16]) puerum, alias prodigiosae vecordiae vocabulo Margiten appellaverat: Persico auro corruptus, omnium fere bellorum, quae contra Alexandrum patremque eius Philippum Graeci depugnaverunt, fax atque concitor fuerat. Attalum, quo graviorem adversarium [17]) non habuerat Alexander, Atheniensium societatem [18]) pollicitus, ad bellum regi palam inferendum exstimulaverat. Neque civitas Atheniensium mediocriter deliquerat, detractis Philippi statuis, earumque [19]) materia in foedos usus conversa, aliisque admissis, quae vulgus imperitum et mobile, nulla futuri cura, ex arbitrio sua-

14) Plutarch. Demosth. c. 33.
15) Aeschines adv. Ctesiph. §. 160.
16) Iustin. 1, 3, 4. Suidas v. Μαργίτης Plutarch. Demosth. c. 32. Erasmi Adag. in *Margites*.
17) Curt. 6, 9, 17.
18) Diodor. 17, 5.
19) Dio orat. 38.

suque paucorum animose perpetrat. Sed nihil ex iis, quae praefracte et contumaciter fecerant, aeque commovit regem, quam [20]) in Thebanos humanitas, quos, inter patriae ruinam elapsos, contra ipsius edictum receperant, tantum ob eorum vicem doloris prae se ferentes, ut etiam mysteriorum sollemnia, quae in honorem Liberi Patris praecipua religione quotannis celebrant, ob publicam moestitiam intermitterent. Verum cupidine belli Persici, condonare Graecis iniurias suas, quam exsequi, malebat. Igitur cum Demades [21]), qui Philippo quoque gratus acceptusque fuerat, preces civitatis ad eum detulisset, Atheniensibus indulsit [22]), ut Demosthene, Lycurgoque, et aliis, quos depoposcerat, retentis, unum Charidemum in exsilium mitterent. Ille ad Persas se contulit, magnoque ipsis usui fuit, donec ob libertatem [23]) linguae Darii iussu interfectus est. Alii quoque non postremi nominis viri, odio regis urbe deserta, ad hostes illius profecti [24]), multum negotii Macedonibus exhibuerunt. Post eum rerum impetum cursumque nemo supererat in Graecia, qui aut viribus suis post Thebanos, (quorum gravis armatura [25]) celebris olim fuerat) aut, occupata Leucadia, munimentis confideret. Namque Leucadios, situ oppidi et proviso in longam obsidionem commeatu feroces, fame domuit; cum expugnatis, quae circa erant, castellis, homines Leucadiam [26]) abire passus, adaucta per singulos dies multitudine, omnem eorum penum exhausisset. Igitur ex Peloponneso quoque

20) Aeschines adv. Ctesiph. §. 137. sqq. Pausan. lib. 9. Plutarch. c. 19 et in Camillo c. 31.

21) Diodor. 17, 35. Plutarch. Demosth. c. 33.

22) Plutarch. in Oratt. 7, 2. 8, 9. Demosth. epist. 3. Arrian. 8, 13, 31. Iustin. 11, 4, 12. Dinarch. adv. Demosth. p. 156. ed. Bekk.

23) Curt. 3, 2, 10.

24) Diodor. 17, 25. Curt. 3, 13, 15.

25) Dio orat. 64.

26) Frontin. 3, 4, 5.

legationes venerunt, gratulatum, quod confectis ex animi sententia barbaricis bellis, etiam Graecorum quorundam insolentiam et temeritatem castigasset. Arcades, qui Thebanis auxilio futuri se commoverant, duces 27), quorum instinctu ad eum furorem prolapsi essent, capitis se condemnavisse exponebant: Elei, exsulibus suis reditum concessisse, non ob aliud, nisi quod Alexandro caros accepissent. Et Aetoli excusaverunt, quod in tantis Graeciae turbis ipsorum quoque gens novorum consiliorum expers non fuisset. Megarenses novi generis honore risum regi, quique circa eum erant, commoverant, referentes 28), ob studium et beneficia Alexandri in Graecos Megarensis populi scito civitatem illi decretam esse: donec intellecto, nemini ad eum diem, excepto Hercule, id honoris habitum, laetus accepit. Ceteris respondit, nihil sibi quiete et incolumitate Graeciae antiquius esse: modo in posterum novis rebus abstinerent, praeteritorum veniam facile concedere. Verum Spartanis maxime diffisus, Philiadae liberos Messenen, unde pulsi fuerant, restituit: Pellenen Achaeorum Chaeroni tradidit: Sicyonem aliaque Peloponnesi oppida per clientes suos habuit, qui consilia Lacedaemoniorum ex propinquo specularentur. Tot 29) tantisque rebus perficiendis pauci menses suffecerunt: intra quos tam grave atque multiplex bellum leviore negotio confecit, quam alius paravisset. Ipse quidem eam victoriam celeritati 30) se debere confessus, interroganti, quonam maxime modo Graeciam subegisset? Nihil cunctando, respondit.

---

27) Arrian. 1, 3, 27.

28) Plutarch. de monarch. c. 2. Seneca de benefic. 1, 13. ubi v. Ruhkopf. Demosth. de Alex. foed. Pausan. fin. lib. 7.

29) Capell. in hist. sacra et exotica.

30) Homeri Schol. Iliad. β'.

I. FREINSHEMII

SUPPLEMENTORUM

IN

Q. CURTIUM

LIBER II.

I. Persarum [1] ea tempestate Darius rex erat, paullo ante Philippi necem evectus in id fastigium a Bagoa spadone, qui, Ocho rege et deinde filio eius Arse cum tota eorum domo exstinctis, imperium, quod sibi vindicare non poterat, sui beneficii fecit, perennem sibi gratiam pollicitus apud eum, quem tanto munere devinxisset. Nec tamen indignus ea fortuna Darius apud populares habebatur [2]: nam etiam a gente regia non alienus erat. Quippe Ostanes Ochi patruus Arsanen genuerat, Arsanes Codomannum. Sic enim vocabatur, dum privatus esset; sed in Cyri solium collocatus, more quodam Persarum, eiurato veteri nomine, Darius appellari voluit. Bello quoque spectatus, caeso ex provocatione hoste, cum [3] adversus Cadusios bellum gereret Ochus, magnam virtutis

1) Diodor, 17, 17 et 5. Arrian. 2, 3, 18. Curt. 6, 3, 12. Strabo fin. lib. 15.

2) Scaliger de emend. tempp. 6. Curt. 4, 1, 10.

3) Iustin. 10, 3, 3. Diod. 17, 6.

opinionem pepererat. Hic a conditore regni 4) Cyro decimus imperio Persarum praefuit. Nam Ochus Artaxerxem patrem, ille Darium exceperat. Huic Artaxerxes regnum reliquit, Xerxis filius. Xerxes Dario patri successit, qui, Hystaspe genitus, post exstinctum in Cambyse Cyri sanguinem, illustri septem Persarum 5) conspiratione, imperium Magis extorsit. Sub his regibus per ducentos et triginta ferme annos res Persarum mira felicitate floruit: acribus initiis, dum rudis ad voluptates natio pro libertate gloriaque et opibus animose dimicabat. Procedente tempore, postquam praemia virtutis adepti videbantur, ipsam posthabuere, non tam suis viribus tuti, quam fama potentiae a maioribus partae, usuque divitiarum, quibus haud paullo felicius contra Graecos, quam armis, decertavere. Ad postremum itaque, cum adversus Alexandri vim auro parum proficeretur, omnique externa ope abscedente sibimet ipsis innitendum esset, animi deliciis et mollitie fracti effeminatique fortunae ruentis impetum non sustinuerunt. Quippe industriam egestas acuit; affluentiam rerum luxus et inertia sequitur. Igitur 6) audito fine Philippi, cuius fortuna et apparatibus exterriti fuerant, metu soluti, Alexandri adolescentiam despiciebant; contentum fore arbitrati, si securo Pellae obambulare liceret. Verum 7) cum de bellis ipsius victoriisque alia super alia nuntiarentur; contemtum hactenus iuvenem impensius formidantes, summa cura, ut in bellum atrox atque diuturnum, auxilia comparabant. Et quoniam superiorum proeliorum experimentis imparem Asiaticum militem Eu-

---

4) Sleidan. lib. 1. de 4 monarch. Scalig. lib. 6. de emend. tempp. Schubert. lib. 2. de scrupulis chronol.

5) Herod. 3, 70. Iustin. 1, 9, 19. Xenoph. Cyropaed. lib. 1. Arrian. 5, 1, 19. Plutarch. Agesila. c. 24. et Artax. c. 30.

6) Diod. 17, 7.

7) Aeschin. adv. Ctesiph.

ropaeo didicerant [8]), missis in Graeciam conquisitoribus, ad quinquaginta millia egregiae iuventutis mercede conduxerunt. His copiis Memnon Rhodius praetor datus est [9]), qui multis ante bellis fidem virtutemque suam Persis abunde probaverat. Is ad occupandam Cyzicum missus, citatis itineribus, per Phrygiam, qua [10]) Troadi committitur, ad Idam montem pervenit, ipso nomine naturam situs sui praeferentem; nam condensa arboribus loca Idas antiqui dixere. Exsurgit [11]) iste celsiore cacumine, quam ceteri ad Hellespontum montes. In medio [12]) specum habet religioso horrore famam in fabulis nactum, ut ibi Dearum formas arbiter Troianus spectasse praedicetur [13]), cum imperio patris expositus, in Ida monte adolevisset. Eadem Idaeorum Dactylorum patria esse fertur, qui primi, Magna Matre docente, ambiguum ferri usum, neque minus utile necessitatis laborisque solatium, quam acerrimum furoris instrumentum, invexerint vitae. Illud [14]) etiam admiratione dignum proditur, quod circa canis exortum, ventis depressione turbantibus, in summo Idaei iugi cacumine quietus aër est [15]): quodque multa adhuc nocte terris incubante, solem aiunt conspici, non globi figura, sed in amplissimam latitudinem sparsum, et velut diversis ignium agminibus utrumque montis latus amplexum, coire paullatim, et propinquante iam luce iugero paullo maius spatium implere, paulloque post in solitum orbem collectum destinatum iter percurrere [16]). Credo,

8) Curt. 5, 11, 5.
9) Curt. 3, 2, 9.
10) Diodor. 17, 7.
11) Pausan. lib. 10.
12) Diodor. 17. 7.
13) Apollodor. lib. 2. Diod. 17, 7. Plin. 34, 14.
14) Diodor. 17, 7.
15) Lucan. 5. 662. Mela 1, 18.
16) Plin. 2, 11, 3. Diodor. 17, 7.

per aërem nocturno gelu adstrictum, nullisque ventorum flatibus disiectum, solis orientis, adhuc imperfecta imagine late sparsa, fallax oculis miraculum apparere; donec eo paullatim vi caloris absumto dissipatoque liber ad ipsum sideris orbem adspectus permittatur. Nam sereno liquidoque coelo radii transmittuntur: ubi coactus aër est, sistit exceptos, et tanquam in speculum incidentes cum incremento splendoris diffundit. Sub Idae radicibus [17]) Cyzicenus ager in Propontidem excurrit: ipsum oppidum in mediocri insula situm gemino ponte continenti annectitur. Sed id opus paullo post Alexander molitus est: sub Memnonis expeditionem navibus commeabatur. Qui cum Cyzicenos improviso impetu nequidquam terruisset, muros gnaviter tuentibus oppidanis; eorum regionem hostiliter populatus, magnam inde praedam coëgit Nec a Macedonum ducibus cessabatur: Parmenio Grynium Aeolidis oppidum expugnat, incolas servituti addicit: deinde Caicum amnem transgressus, Pitanen adoritur, urbem opulentam, et duplici portu accipiendis ab Europa copiis opportunam; sed propero adventu Memnonis statim soluta obsidio est. Calas deinde, qui cum modicis Macedonum atque mercenariorum copiis in Troade res gerebat, cum Persis proelio certavit: et impar hostium multitudini in Rhoeteum se recepit.

II. Interea Alexander [1]), constitutis in Graecia rebus, in Macedoniam reversus, quae tantam belli molem aggressuro cavenda vel administranda essent, cum amicis deliberabat. Antipater ac Parmenio aetate et dignitate praecipui obtestabantur, Ne in uno corpore totius imperii salutem fortunae insidiis exponeret: quin prius operam daret liberis; et incolumitate patriae firmata, ita demum de incremento eius cogitaret. Quippe praeter Alexandrum nemo ex Philippi sangui-

---

17) Strabo lib. 13. Plin. 5, 32, 2. Diodor. 17, 7.
1) Diodor. 17, 16.

ne dignus imperio supererat, Cleopatrae sobole per Olympiadem intercepta: Aridaeus 2) sordibus materni generis et turbata mente Macedoniam dedecere putabatur. Verum ille quietis impatiens nihil nisi bellum et ex victoria gloriam assidua cogitatione volvebat. Igitur, Vos quidem, inquit, ut probos et amantes patriae viros decet, de commodis adversisque illius haud sine causa solliciti estis. Arduum enim, quis neget? opus ordimur, quod semel temere coeptum, si eventus arguat, sera poenitentia nequaquam emendaverit. Nam antequam vela solvamus, navigare velimus, an quiescere, nostra consultatio est: cum ventis fluctibusque nos crediderimus, in ipsorum arbitrio omnis noster cursus erit. Itaque non moleste fero vestram opinionem a sententia mea dissidere; quin potius simplicitatem laudo, vosque precor, ut in iis etiam, de quibus porro referetur, eodem instituto utamini. Amici regum, si qui eo nomine digni sunt, non tam gratiam eorum, quam utilitatem atque decus, in consilio habent. Qui aliter fieri censet, quam ipse facturus erat, non instruit consultorem, sed decipit. Ceterum ut et vobis consilii mei ratio pateat, certum habeo, nihil minus convenire rebus meis, quam dilationem. Omni, quae circa Macedoniam colit, barbarie pacata, exstinctisque Graecorum motibus, fortissimum florentissimumque exercitum otio et desidia dilabi patimur; an potius in opulentissimas Asiae regiones inducimus, olim possessionem eius spe complexum, et praemia laborum, quos diu sub patre meo, deinde nobis imperantibus tertium iam annum exhausit, ex Persarum spoliis expetentem? Novum 3) adhuc imperium Darii est, et interfecto Bagoa, cuius beneficio regnat, crudelitatis et ingratitudinis suspicionem apud suos incurrit: quae res optimos eorum, qui parent, odio adversus imperantes implent, et ad obsequia segniores, aut eti-

2) Freinshem. in Curt. 10, 7. 2.
3) Zosimus lib. 1. Curt. 6, 4, 10. Diodor. 17, 5.

am praefractos reddunt. Numquid sedebimus, dum auctoritas eius confirmetur, et rebus domi per otium compositis, ultro bellum in Macedoniam transferat? Multa celeritatis praemia sunt, quae nobis cessantibus ad hostem pertinebunt. Magnum in eiusmodi negotiis momentum post se trahit prima animorum inclinatio: at illa semper occupanti parata est. Quippe nemo cunctanter appetit fortioris gratiam: porro fortior habetur, qui infert bellum, quam qui excipit. Quanto autem existimationis nostrae periculo fallemus spem eorum, qui adolescentibus nobis eum honorum deferendum iudicaverunt, quem maximus imperator, pater meus, post tot virtutis experimenta paullo ante obitum obtinuit? Non 4) enim ideo Graecorum concilium imperium nobis decrevit, ut in Macedonia desides et ignavis voluptatibus addicti iniurias olim et nuper Graeco nomini illatas negligeremus: sed ut eorum, quae per summam superbiam improbe et petulanter in nos commiserunt, poenas penderent. Quid dicam de iis Graecorum nationibus, quas late per Asiam diffusas impotentium barbarorum intoleranda servitus premit? Equidem 5) quibus nuper precibus, quibusque argumentis causam eorum Delius Ephesius egerit, cum ipsi memineritis, non repetam. Id sane constat, eos omnes, ut primum signa nostra conspexerint, protinus ad nos esse transituros, et pro liberatoribus assertoribusque suis adversus graves iniquosque dominos quodlibet periculum impigre suscepturos. Quamquam quid nostri pariter hostiumque obliti auxilia circumspicimus adversus gentes, quas etiam paullo lentius vicisse a pudore quam gloria propius abfuerit? Patrum aevo 6) in Asiam profectis Lacedaemoniorum paucis ingentes hostium exercitus frustra restiterunt: Phrygiam, Lydiam, Paphlagoniam, agi ferrique passi; aut quoties vetare

4) Diodor. 17, 16.
5) Plutarch. adv. Colot. c. 50.
6) Plutarch. Agesil. c. 8. sqq.

voluerunt, ad hostium satietatem caesi sunt: donec a suis revocatus Agesilaus, ob exortos in Graecia tumultus, trepidantibus et consilii incertis animi ex tanto terrore recipiendi spatium concederet. Paucis [7]) ante istum annis vix decem Graecorum millia, sine ducibus, sine commeatu, ex intimis Persici imperii partibus, per tot infestas nationes iter in patriam ferro aperuerunt, cum eos persequeretur universus regis exercitus, quo modo cum Cyro fratre de regno dimicaverat, victorque exstiterat: quem illi quidem ubicunque congressum fuderunt fugaveruntque. Nos igitur, quibus universa Graecia tot victoriis edomita paret, qui eorum fortissimos aut in acie cecidimus, aut habemus in castris, timebimus scilicet Asiam, quam eorum, quos vicimus, pauci pudendis cladibus affecerunt? Aliis deinde in eandem sententiam adiectis, adeo permovit animos, ut omnibus assentientibus etiam Parmenio, qui maxime bellum differri voluerat, maxime accelerandum censeret, ultroque iam Alexandrum hortaretur. Itaque [8]) omni cura ad maturandam profectionem conversa, ad Dium Macedoniae urbem Iovi Olympio sacrum fecit, institutum ab Archelao, qui post Perdiccam Alexandri filium regnavit. Musis quoque ludos scenicos fecit, per novem dies, pro numero Dearum. Post haec [9]) convivium summa magnificentia celebratum est, tabernaculo, quod centum lectos caperet, adornato. Ibi cum amicis ducibusque et civitatum legatis accubuit. Per exercitum quoque victimas dividi iussit, aliaque praeberi, quibus destinatus hilaritati dies festivis epulis et faustis instantis belli ominibus transigeretur.

III. Vere novo, contractis [1]) undique copiis, in

---

7) Xenoph. Anab. lib. 2.

8) Plutarch. Alex. c. 88. Diodor. 17, 16. Arrian. 1, 4, 1. Iustin. 11, 5, 6.

9) Diodor. 17, 16.

1) Arrian. 1, 4, 3. Plutarch. c. 23. et de fort. Alex. 1, 3. Iustin. 11, 6, 2. Polyb. 12, 10. Livius 9, 19, 4. et 42, 51, 11.

Asiam transiecit, exercitum robore, quam numero, validiorem ducens. Triginta peditum millia Parmenio ducebat: quorum Macedones tredecim expleverant; quinque erant mercede militantium; ceteram multitudinem socii foederatique miserant. Has copias Illyrii Thracesque et Triballi, ad quinque hominum millia, sequebantur, additis mille Agrianorum sagittariis. Equitatum Macedonum mile octingentorum Philotas [2]) ducebat, et totidem ex Thessalia Calas: a reliqua Graecia sexcenti omnino equites venerunt, quibus Erigyium praeposuit: agmen ducebat Cassander cum nongentis Thracum atque Paeonum antecursoribus. Hunc exercitum, non ultra quam in triginta dies proviso commeatu, infinitis barbarorum copiis opponere non dubitavit; virtute suorum fretus, qui [3]) vincendo senes facti, robore animorum armorumque usu cuilibet multitndini hostium insuperabiles erant. Antipatro, quem [4]) cum duodecim millibus peditum et mille quingentis equitibus Macedoniae Graeciaeque rebus praefecerat, iniunctum, ut continuos in Europa delectus ageret, quibus [5]) adversus proeliorum fatique detrimenta exercitus subinde novaretur. Hoc unum sibi exceperat, cum cetera amicis largiretur. Quidquid enim salva maiestate regni abesse poterat, priusquam [6]) naves conscenderet, inter suos distribuit. Perdiccas praedium, quod dabatur, non accepit, interrogato rege, quid tandem sibi ipsi reliqui faceret? atque illo subiiciente, spes: Earumdem ergo, inquit, et nos participes erimus, qui tuis auspiciis militamus. Pauci hunc secuti sunt: per ceteros non stetit, quin interrogatus, ubi

---

Frontin. 4, 2, 4. Panegyr. Constantino dictus. Diodor. 17, 17.

2) Curtius 6, 9, 21. Diodor. 17, 17. Plut. c. 23. et de fort. Alex. 1, 3. 2, 24.

3) Curtius 3, 2, 13. 3, 3, 27.

4) Arrian. 14, 3. Diodor. 17, 17.

5) Curtius 5, 1, 39.

6) Iustin. 11, 5, 5. Plutarch. c. 23 et de fort. Alex. 2, 24.

thesauri ipsius essent? vere responderet [7]), apud amicos. Sane de summa rerum alea iacta, non absurde collocasse videtur opes, quas habebat: quippe aut victor multo maiores adepturus erat; aut si victus esset, istas quoque amissurus: atque interim alacrioribus ministris utebatur. Neque multum abscedebat praesentibus necessitatibus, cum agros et praedia, et reditus, quorum dies multo post venturi erant, donaret: pecunia in belli usum seposita, cuius quanto minor copia erat, diligentius administrabatur. Quippe [8]) Philippo interfecto minus sexaginta talentis pecuniae signatae paucaque ex auro et argento pocula in thesauris eius reperta sunt, cum aeris alieni quingenta ferme talenta [9]) relinqueret. Quamquam enim iste rem Macedonicam insignibus incrementis auxisset, auri quoque metallis apud Crenidas (ipse Philippos appellavit) ita excultis, ut [10]) inde mille talenta annui proventus cogerentur; continuis bellis neque minus largitionibus aerarium exhauserat. Macedoniae etiam instaurandae ornandaeque magnos sumtus fecerat, cum pauperrimam accepisset. Ipsum inter initia regni tenuem fuisse, et [11]) cum ex quinquaginta drachmis auri poculum haberet, id cubitum euntem capiti subiecisse plerique meminerant. Huius ergo filius bello lacessivit regem Persarum, cui [12]) somnum capienti quinque talentorum auri millia pro cervicali, tria argenti pro scabello, sub capite pedibusque lectuli, peculiaribus cubiculis servabantur: quamquam ad [13]) paternum aes alienum

---

7) Ammian. Marcell. 25, 14.
8) Arrian. 7, 2, 15.
9) Curtius 10, 2, 24. Plutarch. c. 23. et de fort. Alex. 1, 3. et 2, 24.
10) Diodor. 16, 8.
11) Athenaeus 4, 14. et 6, 4.
12) Athenaeus 12, 2.
13) Arrian. 7, 2, 15. Plutarch. c. 23. et de fort. Alex. 1, 3. et 2, 24.

octingenta insuper talenta, quae ipse mutuo sumserat, adiecisset, ex quibus vix decima portio supererat. Solvisse autem dicitur Timotheo [14]) tibiis concinente, summaque militum alacritate, opes barbarorum, quos oppugnatum irent, certa [15]) fiducia sibi destinantium. Hoc modo per lacum, quem a vicini montis nomine Cerciniten vocant, ubi classem habebat, in Strymonem invectus, Amphipolin, et deinde ad ostia Strymonis processit: quo traiecto, praeter montem Pangaeum, viam ingressus est, quae Abderam et Maroneam ducit. Nam in litore iter facere instituerat, ut navibus suis, quae iuxta ducebantur, praesidio esset, si Persae forte occurrissent; quippe isti tum etiam maris imperium obtinebant. Ipsi [16]) enim modica classis; at apud hostes Cypriae Phoeniciaeque naves, assuetique maritimis rebus classiarii, et exercitatissimi remiges erant. Nam Macedonia, nuper tentato maris imperio, nondum abundabat navibus; et a sociis maligne praebebantur. Etiam Athenienses, cum ab ipsis triremes peterentur, tantum XX miserunt, suggerentibus eorum oratoribus, periculum esse, ne classe accepta contra eos, qui misissent, uteretur. Ex iis locis ad Hebrum fluvium contendit: quo haud difficulter transmisso, in Paeticam Thraciae regionem pervenit: inde superato amne, quem Melanem appellant, vigesimo postquam a domo profectus fuerat die Seston attigit, in extremis continentis finibus Hellesponto imminentem, qua angustis fluctibus insinuatum mare Asiam ab Europa dirimit. Quippe Macedonia Thraciam coniunctam habet; quae procurrens in ortum duobus capitibus Asiam tangeret, nisi intercedente pelago submoveretur: dextra Hellespontus arcet; ulteri-

---

14) Himerius apud Photium.
15) Iustin. 11, 5, 8. Arrian. 1, 4, 3. et 7, 2, 15.
16) Iustin. 11, 6, 2. Oros. 3, 16. Otto Frising. 2, 25. Diodor. 17, 22. Plutarch. in X Oratt. 8, 9 et 9, 1. Arrian. 1, 4, 4.

us Bosphorus, quem Thracium appellant, Byzantium a Chalcedone separat. Inter has angustias intercepta Propontis iam laxiore spatio iuxta Bithyniam et Ponticas regiones diffunditur. Infra Bithyniam Mysia est, deinde Phrygia, Phrygiamque contingens Lydia, longius a mari remotae. Interius spatiosas regiones celebratae fecunditatis et opulentiae gentes habitant. Litora, quae Thraciae Graeciaeque obversa sunt, Hellespontii; deinde Troës colunt, calamitatibus inclyti. Infra hos Aeolis et Ionia per longa litorum spatia Lydiae praetenduntur. Caria deinde cum annexa Doride, magna ex parte mari circumfusa, non minus amplo tractu introrsum recedit. His terris nobilissimae insulae adiacent: Lesbus Aeolica, Chius et Samus Ioniae, et Dorica Rhodus, aliaeque multae, quarum nomina Graecorum monumentis inclaruerunt. Nam antiquis temporibus omnem hanc oram Graecia frequentibus coloniis insederat: quae tum quoque manebant; sed, Persarum regi satrapisque subiectae, priscam gentis libertatem barbarica servitute mutaverant. Alexander [17]), ubi Seston pervenit, maximam copiarum partem, Parmenione duce [18]), Abydum in adverso litore sitam petere iubet, attributis ad hoc centum sexaginta triremibus, multisque onerariis: ipse cum reliquis Eleuntem proficiscitur, Protesilao [19]) sacram, cuius ibi sepulcrum aggesto tumulo tegitur. Circa tumulum crebrae ulmi sunt, quarum mira natura est: quippe ramis, qui Ilium [20]) spectant, matutino diei tempore enata folia statim defluunt, cum ceteris stabilis viriditas sit; ita acerbum herois fatum exprimere creduntur, qui, in ipso aetatis flore cum Graecis in Asiam profectus, prima Troiani belli victima fuit. Huic

17) Arrian. 1, 4, 4.
18) Curtius 7, 1, 2. 2, 4, 13. Arrian. 1, 4, 6.
19) Herod. 9, 115. Pausan. lib. 1 et 3.
20) Philostrati Heroica.

tum Alexander [21]) inferias dedit, precatus, ut melioribus auspiciis hostile litus tangeret. Inde cum quinquaginta longis navibus Sigeum petit portumque, nomen ab Achivis nactum, quorum classem Troianis temporibus exceperat. Cum iam in mediis Hellesponti fluctibus navigaret, (namque suae navis ipse gubernator erat) taurum Neptuno ac Nereidibus immolat, aureamque phialam ex qua libaverat, Diis marinis donum in pelagus abiicit. Iam in portu erat classis, cum [22]) rex, coniecta in litus hasta, primus e navi librato corpore terram saltu contigit, testatus [23]), se possessionem Asiae Diis bene iuvantibus iusto pioque bello sibi asserere. Arae deinde constitutae sunt, ubi exscensionem fecerat, Iovi descensori, Minervaeque et Herculi: eo quoque loco, unde ex Europa solverat, aras exstrui iussit.

IV. Inde [1]) processit in campos, ubi veteris Ilii sedes monstrabatur. Ibi dum heroicorum operum monumenta avide perlustrat, quidam [2]) ex incolis Paridis ei lyram pollicitus est. At ille, nihil, inquit, moror imbellium deliciarum vile instrumentum: at Achillis lyram cedo, fortium virorum laudes eadem personantis manu, qua facta superabat. Nam Achillem, cuius origine gloriabatur, inprimis mirari solitus [3]) etiam circum cippum eius cum amicis nudus decucurrit, unctoque coronam imposuit. Hephaestion Patrocli [4]) tumulum coronavit, eundem amicitiae locum apud Alexandrum sibi esse significans, quem is apud

---

21) Arrian. 1, 4, 6 et 7. Diodor. 17, 17. Plinius 5, 30, 7. Pomp. Mela 1, 18.

22) Herod. 7, 54.

23) Diodor. 17, 17. Arrian. 1, 4, 8. Iustin. 11, 5, 10.

1) Strabo lib. 13.

2) Plutarch. c. 24. et de fort. Alex. 1, 14. Aelian. varr. hist. 9, 38.

3) Plutarch. c. 24. Arrian. 1, 4, 10. Cicero pro Archia c. 10. et epist. ad divv. 5. 12. Vopiscus pr. Probi.

4) Aelian. varr. hist. 12, 7.

Achillem habuisset. Inter multos de Achille sermones duplici nomine beatum sibi videri dixit rex, quod vivus fidum amicum nactus esset; exstinctus magnum praeconem. Ceteris [5]) etiam heroibus, quorum iis in terris sepulcra ostenduntur, parentavit. Sacrificavit et Priamo [6]) ad Hercii aram, sive ut placaret manes ab Aeacida interemti; sive ob cognationem, quam sibi [7]) cum Iliensibus intercedere arbitrabatur, quia viduam Hectoris Andromachen Neoptolemus in matrimonio habuerat. Minervae, quam praecipua religione venerabatur, studiose sacrum fecit [8]): suspensisque in templo armis suis, alia detraxit, quae [9]) a Troiani belli temporibus duravisse dicebantur. Haec ab armigeris praeferri iubebat [10]), tanquam a propitio numine ad subigendam Asiam commodata: iisque indutum ferunt [11]) ad Granicum cum satrapis decertasse. Alioquin elegantibus armis gaudebat, nullius munditiei studiosior. Cetra [12]) usum reperio splendida, galea eleganter cristata, utrinque dependentibus pinnis candore et magnitudine insignibus, thorace linea duplici. Galeam [13]) habebat ferream quidem, sed in purissimi argenti speciem splendoremque politam, Theophili opus. Collare ferreum internitentes gemmae distinguebant. Gladio cingebatur acumine et duritie in paucis notabili; augebatque pretium eius, quod in tanto ferri robore, levis et tractanti habilis erat. Huic armaturae interdum amiculum militare iniiciebat, quod genus tum Siculum appellabatur. Ceterum quibusdam horum post id tempus potitus est: nam thorax, quem dixi-

5) Iustin. 11, 5, 20.
6) Arrian. 1, 4, 9.
7) Iustin. 17, 3, 6. Strabo lib. 13.
8) Freinshem. Comment. in Curt. 3, 7, 3.
9) Plutarch. c. 25.
10) Arrian. 1, 4, 9. 6, 2, 8 et 13.
11) Diodor. 17, 18 et 21.
12) Plutarch. c. 25.
13) Plutarch. c. 60.

mus, inter spolia pugnati ad Issum proelii fuit; gladium Citieorum rex Cyprius dono dedit; Rhodii balteum, quem incomparabili industria conspicuum Helicon fecerat, egregius inter priscos artifices. Neque poenitet talia memorare, quae veteribus scriptoribus digna relatu videbantur; et alioqui magnorum regum dicta factaque, etiam quae leviora haberi solent, non sine fructu aut voluptate recoluntur. Certe arma Alexandri sequens aetas diu venerata est: quibus adeo pepercit vetustas, ut ex Romanis imperatoribus alius post subacta Pontica regna chlamyde illius triumphum suum ornaret [14]; alius thoracem Alexandri indutus percurreret pontem, quem aemulatione Darii Xerxisque in pelago struxerat. Post haec Alexander a Minervae fano digressus Arisben processit, ubi castra habebant Macedones, qui cum Parmenione transierant. Postero die [15] praeter Percoten et Lampsacon ad Practium flumen contendit, quod, ex Idaeis montibus ortum, Lampsacenum [16] Abydenumque agrum interfluit, deinde, paulisper ad septemtrionem flexum, in Propontidem exit. Inde Hermotum praetergressus [17] rex, ad Colonas duxit, in mediterraneis Lampsacenorum situm oppidum. Omnibus istis in deditionem acceptis, (nam et Lampsacenis [18] ignoverat) Panegorum misit, qui Priapenorum urbem, quam incolae dedebant, reciperet: Amyntas Arrabaei filius cum quatuor antecursorum turmis, una Apolloniatum, quam Socrates ducebat, speculatum ire iussus; quippe hostes in propinquo versabantur, summa sollicitudine curaque bellum instruentes. Inter eos rei militaris

---

14) Appian. de bellis Mithridaticis. Dio Cass. lib. 59. Zonaras. Arrian. 1, 5, 16.
15) Arrian. 1, 5, 16.
16) Strabo lib. 13.
17) Arrian. 1, 5, 16. Strabo lib. 13.
18) Arrian. 1, 5, 17.

peritia [19]) longe eminebat Memnon. Is magnopere suadebat, ut, retrocedentes, omne quod usui hostibus esse posset, longe lateque corrumperent; quidquid in campo herbidum esset, equitatu conculcarent; vicos urbesque incenderent; nihil praeter nudum solum relicturi. Vix unius mensis commeatu instructum venisse Macedonem, deinceps rapto victurum. Ea copia si eripiatur, brevi recessurum esse. Ita parvo impendio toti Asiae salutem quaeri. Triste id quidem: sed in omni negotio, ubi periculum immineat, id spectare prudentes, ut quam minimo damno defungantur. Ita medicos, si correpta parte corporis morbum in ceteras transiici videant, unius membri iactura pro reliqui corporis incolumitate pacisci. Neque id sine exemplo facturos Persas. Sic olim Darium regem ipsas illas regiones urbesque vastavisse, ne Scythis isthac transituris receptus esset. At si proelio contenderent, de summa rerum aleam iaci. Pulsis semel Persis, omnem eam oram Alexandri fore: victores nihil amplius habituros. Neque hercule parvum discrimen impendere ob vim Macedonicae phalangis, cui suum peditatum, quamquam numero superiorem, frustra oppositnri essent. Ipsius deinde regis praesentiam haud parum valere ad victoriam; stimulari milites spe, pudore, gloria, in conspectu imperatoris dimicantes: quae omnia haberent Macedones; ipsis abesse Darium. Neminem ambigere, quin bellum in aliena terra gerere praestet, quam in sua: id commodum adepturos, si consilium suum secuti de invadenda Macedonia cogitarent. Nulli ceterorum ducum grata oratio fuit [20]). Id fortasse Memnoni Rhodio probari posse, cui expediat, bellum trahi, quo diutius honoribus stipendiisque regiis perfrueretur; Persis commissos fidei suae populos prodere pudendum videri: neque apud regem ex-

---

19) Curtius 3, 4, 3. Diodor. 17, 18. Arrian. 1, 5, 19. 2, 3, 3. Freinshem. in Curt. 5, 9, 3. et 3, 6, 3. Strabo lib. 13.
20) Arrian. 1, 5, 20. Diodor. 17, 18.

cusari posse, qui longe aliam belli gerendi rationem praescripsisset. Quippe Darius, audito, Alexandrum ex Macedonia movisse, literas ad praefectos suos miserat, imperans [21]), ut insanientem Philippi adolescentulum, puerili verbere aetatis et conditionis admonitum, deinde purpurea veste indutum quamprimum sibi vinctum adducerent: naves ipsius una cum nautis mari demergerent: milites omnes ad ultima maris Erythraei loca deportarent. Adeo prae superbia futuri securus, et ignarus sortis suae, omnem humanae imbecillitatis sensum exuerat, consanguineum Deûm se ferens, magis quod potentia non dispar ipsis videretur, quam ob veterem fabulam, qua Persarum reges a Perseo Iovis filio nomen atque genus traxisse ferebatur [22]). Eodem fastu plenam epistolam ad Athenienses paullo ante scribi iusserat, addideratque [23]), quando Macedonis amicitiam praetulissent, a se deinceps aurum ne peterent: non enim missurum esse, etiam rogantibus.

V. At Alexander, cum inter progrediendum agrum a rege Persarum Memnoni dono datum attigisset, maleficio abstineri iubet [1]), colonisque et fructibus parci: callido commento suspectum facturus hominem industrium, et quem ex omnibus hostium ducibus unum non contemneret, si in suas partes transducere nequivisset. Cumque lenitatem regis admirati quidam, acerrimum callidissimumque Macedonum hostem, quamprimum in potestatem redactus esset, interficiendum, atque interim quibus posset cladibus vexandum esse, dicerent: Quin, inquit, potius beneficiis supplantamus hominem, et amicum ex inimico facimus, eadem virtute et sollertia pro nobis staturum. Ventum erat [2]) in

21) Freinsh. in Curt. 3, 5, 12.
22) Herod. 7, 150. Plutarch. in Alcib.
23) Aeschines adv. Ctesiph.
1) Polyaen. 4, 3, 15. Curtius 3, 1, 21. Themist. orat. 9.
2) Strabo lib. 13. Plutarch. c. 2 et 25. Arrian. 1, 5, 2.

campos Adrasteae, per quae Granicus amnis praecipiti cursu volvitur. Ibi quidam ex speculatoribus, quos cum Hegelocho praemiserat, reversi nuntiant, Persas instructis ad proelium ordinibus in ulteriore ripa consistere. Paulisper commoratus, dum de transitu consilium caperet, duces convocari iubet. Plerisque praecipitis et irriti conatus videbatur, fluvium profundum perrumpere, ripam sua natura arduam atque impeditam obtinentibus tot 3) equitum peditumque millibus. Nec deerant, qui ingererent, Daesium 4) mensem (is enim agebatur, Iunio respondens) infaustum res gerentibus apud Macedonas haberi. De periculo non anxius, superstitionem haud contemsit: gnarus, quantum in rudibus animis valeret etiam vanae religionis opinio. Igitur edixit, ut, repetito prioris mensis nomine, pro Daesio alter Artemisius haberetur. Et quo efficacius confirmarentur attonitae mentes, Aristandrum (nam is forte pro transitu sacrificabat) secreto moneri iubet, ut excepturam exta manum inscriberet medicamento, literis inversis, quas impositum iecur recenti adhuc calore attraheret, rectasque exprimeret. Iis significabatur, Alexandro victoriam concedere Deos. Vulgatum id miraculum tanta futuri spe omnes implevit, ut post haec tam certa coelestis favoris pignora nihil dubitandum conclamarent. Ita in maximam bene gerendae rei fiduciam astu inducti, victoriam, quia suam esse arbitrabantur, rapuerunt. Rex impetu animorum utendum ratus, quamquam monente Parmenione 5), ut saltem proximam lucem operiretur, (iam enim maior diei pars effluxerat) statim transduxit copias, Parmenionis sollicitudinem ioco prosecutus, erubescendum Hellesponto fore, si illo superato rivum

3) Curtius 4, 9, 22.

4) Plutarch. c. 24. Scalig. de emend. tempp. lib. 1. Frontin. 1, 11, 14.

5) Plutarch. c. 25. Arrian. 1, 5, 3. Diodor. 17, 19.

hunc transire cunctarentur. Tredecim equitum turmae cum ipso rege per obluctantes undas vix enisae, priusquam stabile certumque solum attigissent, aut ordines inter transeundum luxatos instaurassent, circumfuso Persarum equitatu urgebantur. Quippe [6]) cum repudiato Memnonis consilio pugnare placuisset, (nam Arsites Phrygiae satrapa, ne unum quidem tugurium eorum, qui sibi subessent, incendi se passurum, affirmaverat; inque eius sententiam a ceteris itum erat) ad Granicum amnem cum centum peditum millibus, viginti equitum, consederant, flumine pro munimento usuri, et vicissim eam velut Asiae portam venienti Alexandro obseraturi. Cuius adventu cognito, equitatum, in quo robur erat virium, ita collocant, ut contra dextrum Macedonum cornu, quod ipse rex ducebat, (nam [7]) sinistrum Parmenioni commiserat) Memnon cum filiis et Arsane Persa consisterent: in eadem parte Arsites curabat cum Paphlagonum equitum auxiliis: in subsidiis Spithridates erat, gener regis, Libyae Ioniaeque satrapa, Rhoesace fratre et Hyrcanis equitibus comitatus. In dextra [8]) acie Rheomithrem duo Medorum millia, totidemque Bactriani, sequebantur: medium agmen Pharnaces, reginae frater, Arbupalesque, Artaxerxis ex Dario nepos, et Mithrobarzanes, Cappadociae praetor, regebant: iis Niphates Petanesque, eum Arsace et Atizye, variarum gentium turmas applicuerant. Ii tum multitudine et loco potiores graviter premebant hostem, acrisque pugna conserebatur, maximo omnium regis periculo, quem armis manuque et imperiis conspicuum plures petebant. Sed tragula quidem, quae in promiscuo pugnae ardore desinentis loricae plicis

---

6) Arrian. 1, 4, 20. Diodor. 17, 19. Iustin. 11, 6, 10. Plutarch. c. 24.

7) Diodor. 17, 19, 20 et 21. Arrian. 1, 5, 15. et 1, 4, 18.

8) Diodor. 17, 19, 20 et 21. Arrian. 1, 4, 18. 1, 5, 10. 20 et 25. 2, 2, 37. Plutarch. c. 25.

inciderat, vulnus haud intulit: ceterum, a Rhoesace et Spithridate, fortissimis ducum, simul impetitus, extremum discrimen adiit. Dum enim, lancea in thorace Spithridatis confracta conatumque destituente, gladium stringit: frater illius a latere adequitans acinacem incauto impingit, tanto nisu, ut cristam galeae et pinnarum alteram decuteret, aciesque gladii summos regis capillos perstringeret. Iamque repetito ictu, qua discussa cassis nudum caput ostendebat, descendere parabat; cum illum Clitus 9) occupat, qui animadverso regis periculo amenti similis advolaverat, interceptumque barbari brachium cum ipso gladio deiicit. Simul Alexandri ense Spithridates occubuit. Nihilo tamen segnius repugnabant Persae 10): donec interitu ducum, quorum plerique iam ceciderant, consternati, et quia iam etiam phalanx Macedonum transierat amnem, equos in fugam averterunt. Neque pedestris acies diu restitit: equitatum suum ad obterendum hostem satis superque validum arbitrati, potius de praeda, quam de discrimine, cogitabant. Ita subito eventu deprehensorum caedes magis, quam proelium, fuit. Mercenarii tamen 11), quibus Omares praeerat, occupato quodam tumulo strenue se tuebantur, quia conditionibus in fidem venturos ille non receperat. Ergo Macedonum plures in eo conflictu desiderati sunt, quam equestri proelio ceciderant: ipse quoque rex, dum inter primos impetum in eos facit, tam propinquus discrimini fuit, ut equum, qui tum insidebat, ictu gladii per latus adacto confossum amiserit. Quibus rebus vehementer irritatus, equitatu simul et phalange circumdatos occidione occidit, exceptis 12) duobus fere millibus, qui in de-

9) Curtius 8, 1, 41. Arrian. 4, 2, 8.
10) Diodor, 17, 21. Plutarch. c. 26.
11) Arrian. 1, 5, 25. Plutarch. c. 26.
12) Arrian. 1, 5, 24 et 25. 2, 2, 37. Diodor. 16, 21. Plutarch. c. 26.

ditionem venerunt. In universum caesa sunt ex hostibus viginti peditum millia, duo equitum: captorum par ferme numerus fuit. Ex ducibus Memnon effugit, cum Arsace, Rheomithre et Atizye: ceteri honestis vulneribus occubuerunt. Arsites, cum in Phrygiam se recepisset, pudore et poenitentia, quod huius cladis causa non immerito haberetur, sibi manus intulit. Alexander paucos quidem, sed promtissimos, eo proelio perdidit. Triginta admodum pedites, septuaginta quinque equites ceciderant. Igitur ut ostenderet, omnibus in utraque fortuna apud se virtuti praemium fore, superstites Persarum spoliis ditat [13]; occisorum corpora cum armis ceteroque cultu magnifice sepelit: parentibus eorum liberisque vacationem munerum concedit. Vulneratorum etiam cura ambitiose acta est, cum ipse rex obeundo tentoria et inspiciendo singulos sollicitudinem suam pro gregariis etiam militibus ostentaret, ac gravem cuiusque casum munificentia laudibusque aut promissis solaretur. Quae comitas in omnia deinceps pericula fidissimos ei praestitit: nec quisquam recusavit spiritum pro eo rege profundere, qui neque vitam suorum inopem neque mortem inhonoratam pateretur. Insignis prae ceteris honor fuit viginti quinque equitum ex turma amicorum, quos primo statim congressu ex iniquo loco pugnantes multitudo Persarum oppresserat. Nam Lysippo [14], a quo uno, propter hominis peritiam, in aere fingi voluerat, imperavit, ut equestres ipsis statuas faceret: quas, apud Dion [15] Macedoniae oppidum collocatas, post longam aetatem, abolito Macedonum regno, Q. Metellus Romam transtulit. Primum huius victoriae decus penes ipsum regem fuit. Aciem optime instruxerat, observataque loci

13) Iustin. 11, 6, 13. Diodor. 17, 21. Arrian. 1, 5, 27.
14) Valer. Max. 8, 11.
15) Plutarch. c. 26. Arrian. 1, 3, 26. Liv. 44, 7, 2. Vellej. Paterc. 1, 11, 4. Plinius 34, 8, 20.

natura obliquos [16]) per flumen ordines duxerat, ne statim, cum ex aqua evasissent, a Persis invaderentur. Turbatos deinde territosque excitavit, hortatus [17]), ut saltem semel adhuc strenue adorirentur hostes. Neque minus manu fortiter usus erat: multos lancea, alios ense confecerat: primique ex hostibus fugam [18]) arripuerunt, qui contra ipsum constiterant. Consilium quoque ipsius audaci specie, plus tamen rationis, quam temeritatis, habuit. Pugnaturos adversus hostem novum, numeroque longe superiorem, etiam desperatione armare voluerat, ut [19]), praecisam obiectu fluminis fugam conspicati, omnem salutis spem in victoria collocarent. Thessalorum etiam, nam [20]) id robur equitatus erat, insignis eo die opera exstitit. Neque ceteri officio suo defuerunt, praesertim equites: nam equestri potissimum proelio transacta res est, pedites e vestigio cesserunt. Ceterum Alexander [21]) Persarum etiam nobilissimos sepulturae tradidit; et quotquot ex Graecis mercenariis hostibus merentes ceciderant: qui autem eorum vivi in potestatem redacti fuerant, eos per Macedoniam in ergastula distribui iussit, quod contra commune Graecorum decretum pro barbarorum dominatione adversus patriam pugnavissent. Thebanos tamen dimisit, qui excisa urbe, ademtis agris, necessitate magis quam sponte peccassent: iam enim tot illorum calamitatibus expleta odia misericordiae locum fecerant. Post haec de manubiis trecentos clypeos selegit, qui Minervae Atheniensi dedicarentur, superbo cum titulo [22]): Alexandrum Philippi filium Graecosque, exceptis Lacedaemoniis, de barbaris Asiam incolentibus

16) Arrian. 1, 5, 13. Polyaen. 4, 3, 16.
17) Polyaen. 4, 3, 8.
18) Diodor. 17, 21.
19) Diodor. 17, 23.
20) Livius 9, 19, 4. Diodor. 16, 4. 17, 21.
21) Arrian. 1, 5, 29. Plutarch. apophthegg. c. 40.
22) Arrian. 1, 5, 30. Plutarch. c. 26.

suspendisse. Id eo fecerat, ut communicata victoriae laude Graecis ad ceteras belli necessitates obsequentioribus uteretur: simul Lacedaemoniorum contumaciam traducebat, qui, seorsum initis consiliis, a cetero Graeciae corpore abrupti tantique decoris expertes mansissent. Neque matris [23]), quam eximia pietate semper coluit, oblitus, pocula, purpuram, aliaque id genus pretiosa spolia, paucis demtis, ad illam transmisit.

VI. Post hoc proelium [1]) denuo ad Ilium profectus Alexander Deae gratias egit, quae gravissimi belli discrimen aditurum armis et ominibus iuvisset. Quippe superiori tempore cum statim post transmissum Hellespontum eo contendisset, uti supra retulimus, ante fanum Minervae statuam equestrem humi prostratam vidit, Ariobarzanis ora referentem, qui Phrygiae quondam satrapa fuerat. Idque omen interpretatus Aristander [2]) illustrem ex equestri pugna victoriam promiserat Alexandro, maxime, si haud procul Phrygia dimicaretur: ipsius etiam dextra nobilem hostium ducem casurum. Neque fefellit spem vatis eventus proelii, stratusque regis ense Spithridates praedictionis fidem implevit. Igitur et templum donariis exquisite coluit [3]), et Ilio, quod tum haud multum supra modici pagi speciem eminebat, nomen urbis addidit: utque id cum dignitate tueretur, reliquit, qui instaurandae eius ampliandaeque curam agerent, liberamque et immunem esse iussit. Cumque delubrum Deae pro religione loci nimis angustum neglectumque videret, eximium illi templum exstruere postea statuit [4]). Sed hoc aliaque magnifica meditantem fatum occupavit; neque succes-

23) Curtius 10, 5. Plutarch. c. 26.
1) Strabo lib. 13.
2) Diodor. Sicul. 17, 17.
3) Strabo lib. 13.
4) Diodor. 18, 4.

sores exsecuti sunt. Ceterum illa victoria totam Asiam cis Taurum et Euphraten aperuit regi. Attoniti [5]) insperata clade, non copiis modo, sed et ducibus amissis, nullam praeterquam in clementia victoris spem habebant; eamque festinata deditione certatim promereri satagebant. Phrygiam Arsites voluntario exitu vacuam fecerat: ei Calas Thessalorum ductor praeponitur. Ex montanis [6]) quoque locis plerique descenderunt, seque et sua dedentes Alexandro. Eos in fidem acceptos domum remisit: Zelitisque ignovit, quos a Persis coactos adversus ipsum militasse cognoverat. Tributum omnibus impositum est, quod Dario pendere consuevissent: idque postea constanter servavit, cum ceteras Asiae regiones subigeret. Omne [7]) peregrinum imperium invidiae subiectum esse noverat, etiam cum domestico mitius est; at si vetera subditorum onera novis cumulentur, intolerandum haberi. Igitur monenti cuidam [8]), longe plus tributorum vectigaliumque ex tanto imperio redigi posse, respondit, etiam olitorem se odisse, qui radicitus exscinderet olera, quae carpere debuisset. Dascyleum praesidio Persarum teneri audiverat. Eo Parmenionem misit [9]), quem oppidani statim receperunt, cum, audito Macedonum adventu, Persae excessissent. Ipse Sardes processit [10]), caput omnium quae praefectis orae maritimae Persarum reges parere iusserant. Iamque haud amplius septuaginta stadiis ab urbe aberat, cum ad eum Mithrenes venit, cui tutelam arcis Sardianae Darius crediderat [11]), cum principibus Sardianorum,

---

5) Strabo lib. 13.
6) Arrian. 1, 6, 1. 1, 5, 8.
7) Curtius 6, 3, 10.
8) Hippol. a Collibus Princeps c. 33. ex Maximo Tyrio.
9) Arrian. 1, 6, 2.
10) Plutarch. c. 27. Pausanias lib. 3.
11) Arrian. 1, 6, 3. Diodor. 17, 21.

urbem arcemque, et pecuniam, quae in ea custodiebatur, tradituri. Quibus benigne exceptis, ad Hermum fluvium progreditur, viginti fere stadiis ab urbe distantem. Ibi castris positis [12]), Amyntam Andromenis filium ad recipiendam arcem praemittit. Ea praecelso loco sita, difficili undiquaque aditu, adversus quamcunque vim teneri potuerat, etiamsi murus, qui triplici munimento illam circumibat, abfuisset. Ergo felicitati suae gratulatus, quod amplissimas res animo volventem arx munitissima longa obsidione non implicasset, Iovi Olympio templum ibi ponere decrevit. Cumque sollicite circumspiceret, quinam locus accipiendae aedi maxime opportunus foret, confestim exorta vehemens tempestas multo imbre partem arcis perfudit, ubi vetus Lydorum regia fuerat. Eam itaque sedem nutu Deorum destinari credens, templum ibi constitui iussit. Arci deinde Pausaniam ex amicorum cohorte praeponit, attributis Argivorum auxiliis: ceteras sociorum copias cum Cala et Alexandro Aeropi filio in Memnonis praefecturam immittit. Vectigalibus tributisque colligendis Niciam quendam praeficit; Asandrum Philotae filium Lydiae, quibus finibus Spithridates tenuisset. Dati ad id equites cum expeditis cohortibus, quot in praesentia sufffecturi putabantur. Lydos omnes suis legibus libere uti permisit; et quia Sardianos Dianae, quam Coloënem vocant [13]), cultui deditos cognoverat, illius templo ius asyli gratificatus est. Mithrenen honorifice secum habuit, ut eius exemplo et alios ad proditionem illiceret: procedente tempore et Armeniam homini regendam commisit [14]). Ceterum repertis in arce libellis [15]), in quibus inter cetera perscriptae erant

12) Arrian. 1, 6, 4.
13) Strabo lib. 13. Tacit. 3, 63, 4.
14) Curtius 5, 8, 9.
15) Curtius 5, 1, 44. Arrian. 3, 3, 17.

largitiones, ob bellum Macedonibus in Graecia conflandum a satrapis factae, cognovit, Demosthenem eam ob causam magnum auri pondus accepisse; cuius etiam epistolae ibi servabantur. Sed quia pace cum Atheniensibus inita transacta res erat, nihil ea de re palam conquestus est; ceterum intentiore cura agitandum censuit, quomodo adversus efficacem viri eloquentiam Athenae in officio continerentur, sua defectione universam Graeciam in partes tracturae *). Nemo occurrebat Phocione dignior, cuius mira innocentia et ob constantiam virtutis honorata paupertas erat. Eum ergo, primum ob usum, deinde, ut hominis magnanimitatem multis experimentis cognovit, admiratione virtutis ita coluit 16), ut cum post eversum Darii imperium animo elatus neminem iam salute dignaretur, ad quem scribebat, eximium eum honorem duobus tantum, Antipatro et Phocioni, habuerit. Constat, huic aliquando centum talenta dono misisse regem: deinde optionem fecisse inter quatuor haud ignobiles Asiae urbes unam eligendi. Cius, Elaea, Mylassaque et Gergetho fuere: quidam ultimo loco Patara nominant 17). At ille nihil horum accepit: sed, ne tanti regis amicitiam fastidiose sprevisse videretur, petiit, ut Echecratides sophista, et Athenodorus Imbrius, cum Demarato et Spartone Rhodiis, qui in arce Sardiana captivi tenebantur, custodia liberarentur. Sed haec in sequens tempus excurrere. Tum ad Ephesum itum est 18), quam accepto cladis Persicae nuntio praesidiarii deseruerant, duabus Ephesiorum triremibus avecti. Erat 19) inter eos Amyntas Antiochi filius, qui ex Macedonia profugerat, nulla quidem iniuria affectus, sed quod periculum a rege metueret:

*) Diodor. 17, 64. Plutarch. Demosth. c. 28.
16) Plutarch. Phocione c. 22. 23. 24. Aelian. var. hist. 1, 25.
17) Aelian. var. hist. 1, 25.
18) Arrian. 1, 6, 6.
19) Curtius 3, 11, 18.

quem quia invisum exosumque habebat, illius animum ex suo metiebatur. Quarto [20]) postquam Sardibus movisset die Ephesum introiit Alexander; restitutisque exsulibus, qui paucorum dominatione pulsi fuerant, rempublicam populo tradidit. Ille libertatis diu desideratae compos, eos, qui Memnonem advocavissent, quique templum Dianae spoliassent, inque eo Philippi statuam deiecissent, aut Heropythi monumentum effodissent, quod liberatori civitatis in foro positum fuerat, ad supplicium poscit. Ex quibus Pelagon cum fratre Syrphace et patruelibus, ex ipsa aede, in quam confugerant, rapti sunt, statimque lapidibus obruti. Iamque in caedes et iniurias ibatur; cum Alexander, inhibita vulgi licentia, ulterius eo de negotio inquiri aut cuique molestiam exhiberi vetuit. Id optimis quibusque saluti fuit, quos, per causam veri fictive criminis, ipsorum dignitas aut opulentia furibundae plebis odiis avaritiaeque obiecisset. Inter haec Magnetes et Tralliani legatos mittunt, imperium accepturi. Eo Parmenione cum quinque peditum millibus equitibusque ducentis ire iusso, Alcimalum cum paribus fere copiis circum Aeolicas Ionicasque Persici iuris urbes mittit. Utrique iniunctum, ut abolito paucorum dominatu, popularem ubique statum introducerent: quippe multitudinem suis rebus studere compererat, obque eam rem tyrannos a barbaris impositos, per quos coerceretur. Per eos dies, dum Ephesi commoratur Alexander, ut ex instantibus curis recrearet animum, frequenter [21]) in officinam Apellis ventitavit, a quo uno effigiem suam penicillo exprimi volebat, tanto favore complexus, ut dilectissimam pellicum, amore eius deperire sentiens artificem, dono dederit. Pancasta [22]) vocabatur, ex Larissa nobili Thessaliae urbe genus

---

20) Arrian. 1, 6, 7.
21) Plinius 35, 10, 25, 1, 2, 13.
22) Aelian. var. hist. 12, 34.

ducens: amabatque eam rex ardenti affectu ob formae pulchritudinem, et quoniam adolescenti prima mulierum ad libidinem placuerat. Hoc ut magnanimitatem Alexandri non dedecet, ita non crediderim, in [23]) officina imperite multa disserentem ab Apelle mordaci dicterio repressum fuisse. Nam id neque maiestati tanti regis, neque modestiae pictoris, hominis non stupidi nec indocti, convenisset: et Alexander, liberalibus studiis ab extrema aetate imbutus, etiam de artibus, quas non calleret, haud inepte iudicare didicerat. Illud propius vero est, quod alii tradiderunt, quendam ex Ephesiae Dianae sacerdotibus, quos Megabyzos [24]) appellari mos erat, reprehensum: cum quidem ei diceret Apelles, quoad tacuisti, aurum hoc atque purpura venerabilem te faciebant imperitis; at nunc de rebus, quas non intelligis, incipientem loqui etiam pueri rident, qui colores terunt. In ea urbe longe celeberrimam aedem, ut supra relatum est, Herostratus incenderat. Ea tum summa Ephesiorum cura maximisque impensis instaurabatur. Quorum studiis iuvandis Alexander [25]) tributa, quae Persis dare consueverant, Dianae pendi iussit: confirmavitque ius asyli, quod antiquitus etiam Liberum patrem Herculemque servavisse cognoverat [26]); addito etiam spatio, ut quaquaversum in unius stadii amplitudinem extenderetur. Postea quoque, cum Asiam perpacasset, scripsit Ephesiis, se omnes sumtus, qui in id aedificium facti essent, restituturum; quique porro requirerentur, praebiturum de suo: ita tamen, ut ipsius nomen instaurato operi inscriberetur. Idque deprecati sunt Ephesii. Quo tem-

---

23) Plinius 35, 10, 25. Aelian. var. hist. 2, 2 et 3. Plutarch. de animi tranquill. c. 21.

24) Strabo lib. 14. Quintil. 5, 12. Plinius 35, 10, 34. et 35, 11, 14. Diog. Laërtius in Xenophonte.

25) Arrian. 1, 6, 7.

26) Tacitus 3, 61, 3.

pore [27]), quia Alexandro petenti aliquid denegare arduum erat, legatus eorum ad adulationem confugit, qua maxime expugnabilem norat, dixitque, dedecere culmen ipsius, si Diis aliquid consecraret, cum ipse Deus esset: nam eum honorem ab hominibus haberi potiori naturae. Ea gloriae contentio inter maximum regem et unam civitatem fuit. Obtinuerunt Ephesii; et maluerunt ingenti pecunia carere, quam instaurati templi titulo regi cedere. Nam quantos in id opus sumtus contulerint, vel ex una tabula aestimare licet, quam ibi dedicaverunt, viginti talentis auri redemtam. Alexander erat [28]), fulmen tenens, quem inimitabili dexteritate Apelles expresserat, quatuor tantum coloribus usus, quo maius peritis miraculum esset.

VII. Sub idem tempus [1]) antiqui splendoris sedem Smyrnaei receperunt, postquam, Lydorum armis excisa vetere Smyrna, quadringentos per annos vicatim habitavissent. Restituit eam rex viginti ferme stadiis a solo antiquae urbis, somnio monitus. Solebat [2]) Alexander, cum a maioribus negotiis vacaret, otium venando eximere. Forte exercito corpore fessus in Pago monte obdormiverat: ibi per quietem visus est audire Nemeses, (quarum in proximo fanum erat,) imperantes, ut eo ipso loco urbem conderet, inque eam Smyrnaeos deduceret. Id insomnium mox Clarii Apollinis oraculum confirmavit, Smyrnaeis consulentibus prospere cessuram migrationem promittens. Ita fundamenta [3]) novae urbis imperio regis iacta sunt; absolutae gloriam Antigonus tulit, cum ipsum paullo post Alexander Lydiae Phrygiaeque et vicinis regionibus praeposuisset. In Smyrnaeo sinu Clazomenii

27) Pausanias lib. 7. Strabo lib. 14.
28) Plinius 25, 10, 33.
1) Strabo lib. 14.
2) Plutarch. c. 39. Pausan. lib. 7.
3) Strabo lib. 14. Curtius 4, 4, 35. Arrian. 1, 8, 27.

habitant: qua angustissimum est solum, quod, procurrentes in mare terras per sexaginta ferme stadia continenti adnectens, peninsulae speciem efficit. Alterum 4) isthmi latus ex adverso Clazomeniorum Teos occupat. In extremo peninsulae cornu Erythrae sunt, tum quoque fatidicis mulieribus inclytae: iuxta quas 5) mons altissimus Mimas, insulae Chiorum oppositus, mare prospectat; deinde paullatim depressior, haud procul angustiis Clazomeniorum in aequales campos desinit. Eam loci naturam contemplatus Alexander, faucibus intercisis auferre continenti decrevit; ut 6) Erythris et Mimanti mare circumfunderet, ac superiorem inferioremque sinum coniungeret. Id 7) unum regi ex sententia successisse negant, cum ceteros eius conatus fortuna enixe iuvaret: abiitque res in religionem, nec fas esse mortalibus existimatum est, mutare faciem, quam natura locis indiderit: utique postquam alios similia molitos ubique successus destituit 8). Clazomenas tamen 9), mole duorum stadiorum aggesta, continenti iunxit, quas olim metu Persarum Clazomenii in insulam transtulerant. Sed haec quidem opera regiis praefectis commissa sunt. Ipse 10) sacrificiis Ephesi magnifice celebratis in honorem Deae cum universo exercitu, qui aderat, in armis decucurrit: postero deinde die cum peditatu, quem secum habebat, assumtis Thracum equitibus, et quatuor amicorum turmis, inter quas et regia erat, Miletum contendit. Quippe Hegesistratus 11), praesidii praefectus, literis ad eum missis, spem deditionis fecerat: sed postquam

4) Plinius 5, 29, 21. Strabo lib. 14.
5) Pausan. lib. 7. Aelian. var. hist. 5, 27.
6) Plinius 5, 29, 21.
7) Pausan. lib. 2.
8) Herod. 1, 174.
9) Plinius 4, 4, 4. 5, 29, 22.
10) Arrian. 1, 6, 11.
11) Arrian. 1, 6, 2.

Persarum classem in propinquo versari cognoverat, mutata sententia oppidum Dario conservare nitebatur. Nam et commeatuum telorumque [12]), et si qua alia ad tolerandam obsidionem requiruntur, magnam habebat copiam, et propugnatorum multitudine abundabat, quia Memnon, cum ex proelio Miletum perfugisset, multis ibi suorum relictis praesidium firmaverat. Igitur infesto [13]) agmine suggressus, exteriorem urbem, ut ipsi vocabant, ex itinere cepit: nam oppidani militesque, ne vires spargerent, in interiorem urbem concesserant, auxilium suorum, quod haud procul abesse rebantur, opperituri. Verum vanam exspectationem fecit Macedonicae classis adventus, quae Nicanore duce Laden insulam supra Miletum sitam [14]) occupavit: deinde cum iam hostium classis ad Mycalen montem haereret, ipsum Milesiorum portum ingressa Persici auxilii spem oppidanis ademit. Neque prohibebant barbari, quamquam numero navium longe praestarent: quippe paullo minus quadringentis habebant, cum Nicanor tantum sexaginta supra centum adduxisset. Interea Glaucippus, princeps civitatis, ad Alexandrum missus, petito, ut urbem et portus Macedonibus Persisque communes esse pateretur, triste responsum retulerat [15]), Non se venisse in Asiam, ut acciperet, quod alii concederent; sed ut quisque haberet, quod ipse reliquisset: itaque scirent, omnium fortunarum arbitrium meliori permittendum, aut in proximam lucem de eo certandum esse. Sed qui in civitate erant [16]), primum invadentium impetum fortiter retuderunt, caesis inter alios duobus Hellanicae filiis, quae nutrix Alexandri fuerat, et Clitum, qui rege servato eximium decus meruit, fratrem

12) Diodor. 17, 22.
13) Arrian. 1, 6, 12.
14) Herod. 6, 7. Strabo l. 14; Arrian. 1, 6, 22.
15) Seneca epist. 53, 10.
16) Arrian. 1, 6, 20,

habebat. Sed [17]) cum dolore iraque incensi hostes machinis admotis magnam murorum partem deiecissent, iamque in oppidum irrupturi viderentur, conspectisque in portu Macedonum triremibus novus terror ingrueret; pars [18]) scutis incubantes in parvam insulam urbi obiacentem enataverunt, alii scaphis conscensis, cum idem molirentur, in ipso portus aditu ab hostium navigiis intercepti sunt. Alexander, oppido in potestatem redacto, contra eos, qui insulam tenebant, naves expediri iussit, quibus impositae proris scalae ferebantur, ut in abruptam insulae oram, velut in muros hostilis oppidi, transcenderet miles. At cum mercenarios Graecos, qui eo confugerant, quamvis haud plures trecentis essent, ultima pati paratos conspiceret, misertus virorum fortium et qui pro fide in eos, a quibus conducti erant, haud procul exitio abessent, iis pepercit, et secum militare iussit. Barbaros in urbe deprehensos in servitutem redegit: Milesiis, qui superfuerant [19]), libertatem restituit, ob veterem urbis gloriam. Tantum enim aliquando [20]) opibus gloriaque Miletus floruerat, ut per vicina maria supra septuaginta colonias deduxerit, multis quoque civibus nobilis, qui in sacris certaminibus palmam adepti patriae celebritatem auxerant: nam eiusmodi victoriae, more quodam Graecorum, inter prima virtutis decora censentur [21]). In quem iocatus Alexander, magna multitudine statuarum conspecta, ubi erant istorum lacerti, inquit, cum Persarum iugum recepistis? quippe vir strenuus, et ad bellandi usum cuncta referens, ignominiosum ducebat, debitum seriis certaminibus robur ad

---

17) Curtius 8, 2, 8. Arrian. 4, 2, 12.
18) Arrian. 1, 6, 23.
19) Diodor. 17, 22.
20) Strabo lib. 14. Plinius 1, 29, 15. Seneca consol. ad Helviam 6, 14.
21) Lucian. de gymnasiis. Plutarch. apophthegg. c. 37.

voluptatem inertis vulgi inani ostentatione consumere. Interea milites, quia vi introitum erat, obvia quaeque diripientes, ad fanum Cereris [22]) pervenerant: quod cum exspoliaturi quidam irrupissent, ignis ex penetralibus aedis repente emicans sacrilegorum oculos exstinxit. Hic etiam progenitorum suorum monumenta Alexander reperit, inspecto fonte, cuius aqua [23]) ex ipso scaturiginis labro hausta salsum saporem habet, eadem dulcissima, cum profluxit in rivulos. Achilleum Milesii nominant inque eo lustratum heroëm rumor tenuit, cum Strambelum Telamonis filium Lesbiis auxilium ferentem oppressisset. Apud Milesios [24]) Didymei Apollinis oraculum erat, divitiis famaque celebre. Id tum Seleucus, cuius maximae post Alexandrum opes fuere, de reditu in Macedoniam [25]) consuluisse dicitur, et responsum accepisse, ut, Europa valere iussa, Asiam complecteretur. Aliud subinde miraculum attentum habuit regem, cuius curiosum ingenium et cognoscendi avidum novitate rerum mire afficiebatur. Amatum a delphine puerum ex Iasso, quod haud procul Mileto in insula situm oppidum est, acceperat; eiusque vocem agnovisse piscem, et quoties evocaretur, vehi cupientem excepisse dorso. Igitur gratum acceptumque Neptuno hominem interpretatus rex, sacerdotio eius Dei illum praefecit.

VIII. Occupata hunc in modum Mileto, cum [1]) adhuc barbarorum numerosa classis in mari vagaretur, et fiducia multitudinis suae, quodque peritia rei nauticae Macedonas anteiret, hostem ad navale proelium provocaret, obque ipsum urbis portum, in quem naves suas abduxerat rex, frequenter obversaretur; Alexan-

---

22) Strabo lib. 14. Valer. Max. 1, 1, 5. Lactant. 2, 8.
23) Athenaeus 2, 6.
24) Parthenius in Eroticis. Freinshem. in Curt. 5, 7, 28.
25) Appiani Syriaca sub. fin. Strabo lib. 14. Plinius 9, 8, 10.
1) Arrian. 1, 6, 25.

dem Philotam cum equitatu et tribus peditum cohortibus ad Mycalen montem mittit, ubi Persicarum navium statio erat, ut exscendere volentes summoveret, neque aquari lignarive aut cetera necessaria e terra petere permitteret. Ea res barbaros in maximas angustias coniecit: obsessis similes haerebant in portu, neque terram ubi volebant capere aut necessariis rebus refici poterant. Itaque consilio habito Samum averterunt cursum, petitoque inde commeatu Miletum revecti ante ostium portus instructa acie constiterunt. Inter haec quinque Persarum naves in portu quodam, qui inter parvam illam insulam, de qua supra dictum est, et stationem Macedonicae classis medius erat, multa hostium navigia conspicati, plenis velis eo ferebantur; nam maximam sociorum navalium partem ob varios usus abesse coniecerant, vacuarumque navium haud difficilem occupationem fore arbitrabantur. At rex iis, qui aderant, celeriter in decem triremes impositis, obviam ire hostibus iubet. Illi tum numero navium tum inopinata re perterriti, cum ultro se peti conspicerent ab iis, quos imparatos oppressuri venerant, terga vertunt: una tamen navis, quae Iassios vehebat, deprehensa est; ceterae velociores ad suam classem effugerunt. Ita nullo eorum, quae intenderant, effecto, Mileto discessum est. Alexander [2]) cum suam classem neque hostili parem et ad alios usus supervacuam sibi cerneret, multique et graves ad eam sumtus requirerentur, dimittere eam statuit, paucis navium retentis, quibus ad obsidiones urbium machinae tormentaque portarentur. Dissuaserat illud Parmenio, monueratque, ut navali proelio contenderetur. Macedonibus [3]) enim victoribus magnum ad cetera emolumentum accessurum esse: at victos nihil sane amissuros, nam imperium maris iam tum esse penes Persas; et littora fa-

2) Diodor. 17, 23. Arrian. 1, 6, 31.
3) Arrian. 1, 6, 16.

cile tutaturos, qui pedestribus copiis plus possent. Quoque expeditius, quod videbatur, obtineret, idem, qui consilium dederat, exsequi illud paratum ostendebat, conscensisque navibus, quam rex iussisset, discriminis partem capessere. Confirmabatur etiam augurio, quod superioribus diebus a tergo regiae classis aquila in litore consistens apparuisset. Contra Alexander falli Parmenionem asseverabat, qui paucas suorum naves tantae hostium multitudini, imperitosque remiges et rudes classiarios exercitatissimis hominibus reique nauticae peritissimis, obiiciendos duceret. Se quidem virtuti suorum non diffidere, ceterum scire, illam in navalibus pugnis minimum conferre ad victoriam. Multo enim plura ventorum fluctuumque ludibriis permitti, quae gubernatorum atque remigum peritia vitaret aut suis partibus opportuna redigeret. Nec in ipsarum navium constructione nihil aut parum situm: ita Macedonum conatus vanos fore, cum eos barbari impune aut eludere aut etiam, si casus daretur, opprimere possent. Neque vero exiguum id detrimentum futurum. Totam Asiam arrecturam animos, si inter initia belli clades accepta foret. Plerosque mortalium ita comparatos esse, ut eum rerum eventum exspectandum putent, quem ex principio successuum spe aut formidine praeceperunt. Et ne de Asia dubitemus, inquit, quis mihi praestabit, Graecos in fide mansuros, si felicitatem illam exspiravisse credant, quam, si verum amamus, unam in nobis reverentur? Plane ad fortunam meam pertinere arbitror, quod aquila pone classem conspecta est, idque boni successus omen accipio: sed hoc manifesto promittit augurium, nos hostium naves e continente expugnaturos esse; nam praesaga victoriae ales, non in navibus, sed in litore constitit, nec magis eventum, quam locum ostendit belli. Nam si [4], ut coepimus, maritimas urbes nostri iuris efficimus, Per-

4) Arrian. 1, 6, 31.

sarum classis ultro dilabetur: neque enim supplementum, aut commeatus, aut securae etiam stationes in promptu erunt; et si haec adimas, quo plus in mari habent virium, eo celerius consumentur. Atque [5]) sic implebimus fidem vaticinii, quod aereae tabulae inscriptum nuper ex quodam in Lycia fonte ebullivisse comperimus, instare terminum Persici imperii. Ita dissoluta classe [6]) Pontum adiacentesque Ponto regiones praetoribus suis subiugandas reliquit; ipse institutum iter prosecutus, in Cariam movit: nam eo magnam vim hostium confluxisse cognoverat. Quippe Halicarnassus, natura [7]) loci munitissima duplicique arce tuta [8]) spem praebebat, Macedonem, torrentis more ruentem, ea urbe tanquam crepidine opposita coërceri posse. Maxima in Memnone spes erat, qui [9]) omnia ad ferendam obsidionem opportuna summa cura praeparabat. Nuper enim a Dario maritimae [10]) orae totiusque classis praetor creatus erat. Nam homo callidus temporumque prudens, cum se, omnes Persicos duces bellicis artibus superantem, unam ob causam infra meritum honorari intelligeret, quod, Graecus genere et olim Macedonicae [11]) regiae hospes, de proditione suspectus haberi poterat, uxorem suam liberosque ad Darium misit, quasi de securitate illorum sollicitus, revera ut his velut obsidibus fiduciam regis obligaret. Ceterum Alexander, Cariam introgressus, omnia inter Miletum et Halicarnassum oppida brevi in potestatem redegit. Pleraque [12]) enim Graecis incolis

5) Plutarch. c. 27.
6) Appian. de Mithrid. Iustin. 38, 7, 2. Curtius 6, 3, 9 et 10, 10 3.
7) Vitruv. 2, 8.
8) Strabo lib. 14.
9) Diodor. 17, 23.
10) Arrian. 1, 7, 2.
11) Freinsh. in Curt. 3, 13, 4.
12) Arrian. 1, 7, 1.

habitabantur, quibus immunitatem suasque leges restituere consueverat, ob liberandos eos in Asiam venisse professus. Neque [13]) minorem mox a barbaris iniit gratiam, comiter excepta Ada, regii generis muliere, quae iter per ea loca facientem convenerat, illiusque fidem implorans in regnum restitui oraverat. Nam Hecatomnus Cariae rex tres filios habuit, duas filias: ex quibus maximus natu Mausolus Artemisiam duxerat: minor ex sororibus Ada fratri Hidrieo nupsit. Sed [14]) Mausolo quidem soror eademque coniux successit, more gentis, quo in matrimonium regnumque sociari fas est iisdem parentibus genitos: at postquam Artemisia desiderio defuncti extabuit, Hidrieus regno potitus, et sine sobole mortuus, Adae reliquit imperium. Hanc Pexodarus expulit, qui unus de Hecatomni filiis supererat: et quamquam is decessisset, exclusa manebat, quia [15]) Orontobaten, nobilem Persam, Pexodarus generum adsciverat, ut in novo et vi parto imperio illius opibus et gratia protegeretur: atque ille, exstincto socero, velut dotale regnum retinebat. Eam [16]) iniuriam deplorans mulier, simul Alindis deditis, (munitissimum id castellum erat) impetravit, ut nomen filii, quod deferebat, lubens acciperet, strenuamque ei operam ad antiquae dignitatis decus mature recipiendum polliceretur. Neque [17]) promisso fides defuit; expugnataque deinde Halicarnasso totam illi Cariam parere iussit. Interim fama benigne exceptae reginae, per omnem illum tractum diffusa, multas civitates Alexandro conciliavit; nam pleraeque [18]) a necessariis aut familiaribus Adae tenebantur: ii per legatos obtulerunt.

---

13) Diodor. 17, 23. Strabo lib. 14.
14) Tacit. 2, 3, 5. Strabo. lib. 14.
15) Arrian. 1, 7, 26.
16) Plutarch. c. 38.
17) Arrian 1, 7, 26.
18) Strabo lib. 14.

aureas coronas, futurosque in fide ac potestate regis et imperata facturos, promiserunt. Dum haec ita geruntur [19]), exquisitae artis saporisque cibos atque bellaria sollicite confici curabat Ada, eaque cum ipsis coquis et cupediariis regi dono mittebat, tanquam bene merenti gratiam relatura, si muniis armorum fessum fatigatumque Asiatici luxus deliciis exciperet. At ille prudens intemperantiam gulae seria tractanti intempestivam esse, benevolentiae quidem muliebri comiter gratias egit; ceterum non attinuisse respondit, ut pro ipso sollicita esset, meliores habente coquos, quibus ipsum olim paedagogus suus Leonidas instruxisset: ad prandium iter antelucanum, ad coenam frugale prandium.

IX. Iam tota ferme Caria in ditionem Alexandri concesserat; sed caput regni Halicarnassus firmo praesidio tenebatur [1]). Itaque diuturnam obsidionem fore coniectans, commeatum et machinas, quae ad oppugnationem pertinerent, navibus eo deportari iubet: ipse [2]) cum pedestri exercitu quinto ab urbe stadio castra communit. Deinde muros adortum iuxta portam, qua Mylassa iter est, improvisa oppidanorum eruptio excepit: sed Macedonibus fortiter conserentibus manum, quibusdam suorum amissis haud magno negotio reiecti sunt. Pauci deinde dies intercesserant, cum Alexander obiecta spe Myndensium oppido per proditionem potiundi, nocte intempesta cum parte copiarum proficiscitur. Sed nihil quoquam movente, admota gravi armatura murum suffodi imperat: neque enim scalas aut machinas attulerat, cum oppugnandi consilio urbem non accessisset. Et illi quidem, una turrium deiecta, nihil tamen aperuerunt loci, quo intra

19) Diodor. 17, 24. Plutarch. c. 38. et apophthegg. c. 37. et in *Non posse suaviter vivi secundum Epicur.* c. 40.
1) Diodor. 17, 24.
2) Arrian. 1, 7, 1.

perrumperent. Nam forte ita prociderat turris, ut quam murorum partem stans protexerat, non minus ruina sepiret: civesque summa ope resistebant, et ab Halicarnassensibus adiuvabantur, quos, addito vicinae civitatis periculo, maritimo itinere Memnon submiserat. Ita conatus Macedonum irritus fuit. Alexander, ad obsidionem Halicarnassi reversus, ante omnia fossam, triginta maxime cubitos latam, altam quindecim, quam hostes pro urbe duxerant, expleturus, tres testudines apparat, quibus protectus miles materiam terramque sine noxa congereret. Aequata fossa, turres machinasque, quibus muri sternuntur, admoveri iussit [3]. Iamque strata moeniorum parte, qua ruinae viam aperiebant, in urbem penetrare nitebantur; sed hostes, cum ob multitudinem integri subinde fessis succederent, ducumque praesentia ad omnia audenda confirmarentur, strenue repugnabant. Luce [4] per varia certamina consumta, cum diurno labore fatigatos hostes Memnon segnius custodias agere crederet, cum valida manu prorumpit oppido, ignemque operibus iniicit. Sed Macedonibus ad incendium concurrentibus, cum hi exstinguere flammas conarentur, illi augerent, et prohibentibus vim intentarent, acre proelium coortum est. Quippe Macedones robore virtutis et assuetudine periculorum longe praestantes hostibus, numero apparatuque Persarum urgebantur: et quia haud procul muris res gerebatur, ballistis catapultisque per moenia dispositis eminus impetiti, inulta vulnera accipiebant. Atrox inter haec utrimque clamor, hortantium suos, increpantium adversos; tum sauciorum et morientium gemitus, inter nocturnas tenebras omnia terrore tumultuque impleverant: augebantur haec vocibus ceterae multitudinis, quae, dum alii pugnant, operi intenta,

---

3) Diodor. 17, 24. Vitruvius 10, 20 et 21.
4) Arrian. 1, 7, 8.

muris [5]), qui pulsu machinarum corruerant, reparandis occupabatur. Tandem acrius adnisi Macedones hostem intra moenia redegerunt [6]), centum septuaginta interfectis, inter quos et Neoptolemus, qui cum Amynta fratre ad Darium perfugerat, occubuit. Macedonum non quidem ultra sedecim perierunt; sed trecenti ferme vulnerati sunt, quia nocturna pugna fuerat, neque adversus caecos ictus et incidentia temere tela quidquam satis provideri potuerat. Post [7]) aliquot deinde dies levis et ludicra res ingenti certamini causam praebuit, orto initio a duobus veteranis ex Perdiccae agmine. Ii contubernales cum essent [8]) unaque genio indulsissent, ut fit inter sermones familiares, iactantia militari sua fortia facta vicissim extollentes, altercari coeperant, uter alteri anteferretur; cum alter eorum, quid inani strepitu verborum foedamus honestissimam contentionem? inquit [9]). Non cui lingua, sed cui dextra sit melior, hoc agitur. Et adest occasio: ea optime de controversiis nostris iudicabit. Age, si vir es, exeuntem sequere. Vino [10]) et ambitione incaluerant; itaque privato consilio arma capiunt, et ad muros iuxta arcem, quae Mylassis obversa est, excurrunt. Horum temeritate animadversa, statim ex oppido globus hostium effunditur. Illi firmato gradu certamen conserunt, propius incurrentes gladiis excipiunt, in recedentes tela coniiciunt. Sed adversus multos, et ex superiore loco dimicantes, haud diu impunita duorum audacia fuisset; nisi, conspecto ipsorum periculo, commilitonum pauci primo, deinde alii atque alii laborantibus subvenissent: eodem modo et oppidanis subinde

---

5) Diodor. 17, 25.
6) Arrian. 1, 7, 9.
7) Arrian. 1, 7, 13.
8) Diodor. 17, 25.
9) Caesar de bello Gall. 5, 44.
10) Arrian. 1, 7, 10.

ad locum, ubi pugnabatur, confluentibus. Ita, nunc his nunc illis robore numeroque superioribus, varie pugnatum est: donec [11]) Alexander cum manu, quae circa ipsum erat, progressus metum hostibus incussit, statimque intra munimenta compulsi sunt, nec multum abfuit, quin hostes simul irrumperent. Forte enim intentis omnibus in ea, quae ante urbem gerebantur, moenia negligenter servari contigerat: et duae [12]) turres cum continenti murorum parte crebris arictum ictibus cesserant; tertia quoque, laxata iam et concussa compage, fodientibus haud in longum resistere potuisset. At quia tumultuarium id proelium neque universus exercitus instructus fuerat, opportunitas eius rei e manibus amissa est. Alexander, quamquam [13]) ea res opinione Graecorum de victoria concedentis videretur, corpora suorum, qui sub ipsis moenibus oppetierant, induciis postulatis ab hoste repetere, quam inhumata dimittere, maluit. At [14]) qui cum Persis erant, Ephialtes et Thrasybulus Athenienses, cum plus apud ipsos odium adversus Macedonas, quam humanitatis ratio, valeret, negabant indulgendum hoc esse infestissimis hostibus. Non tamen permoverunt Memnonem, quin Graecorum moribus indignum esse diceret, sepulturam invidere caesis hostibus. Armis et viribus in adversos et obsistentes utendum: neque contumeliis pugnandum in eos, quos bonis malisque nostris sua dies exemisset. Sane praeter alias Memnonis virtutes etiam moderatio eius insignis fuit. Neque enim per vecordiam conviciis insectari hostem pulchrum ducebat; sed virtute et consiliis vires illius animosque contundere. Igitur [15]) cum aliquando in agmine quendam ex mer-

11) Diodor. 17, 25.
12) Arrian. 1, 7, 13.
13) Iustin. 6, 6, 9.
14) Diodor. 17, 25.
15) Plutarch. apophthegg. c. 12.

cenariis nonnulla contumeliose et petulanter in Alexandrum iacientem audisset, conversa hasta hominem pulsans, non te conduxi, inquit, ut malediceres Alexandro, sed ut adversus illum dimicares.

X. Interea [1]) obsessi, summo studio, securitati suae providentes, pro diruto muro alium interiorem ex cocto latere eduxerunt, non recta regione, sed in nascentis lunae figuram sinuatum: eaque res, cum inter multos distributum munus esset, celerrime confecta est. Hunc murum Alexander postero statim die machinis quassare coepit, quo minore negotio recens adhuc opus labefactaret. In eo labore occupatis Macedonibus, iterum ex urbe valida eruptio facta est: cratiumque, quibus opera tegebantur, nonnihil, et unius turris ligneae partem flamma comprehendit. Ne ad cetera opera transiret incendium, Philotas et Hellanicus [2]) obstiterunt, quibus in eam diem machinarum custodia cesserat: et Alexander, mature conspectus, tantum trepidationis iniecit hostium animis, ut omissis facibus, quibus armati procurrerant, quidam etiam arma iacientes, effusa fuga oppidum repeterent. Inde vim facile propellebant, adiuti commoditate loci, quem multo aequiorem obtinebant; et quia murus, sicut diximus, ita constructus erat, ut, quamcunque partem invasisset hostis, non a fronte tantum, sed ex utroque laterum, missilibus appeti posset. Post haec Persarum duces, cum omnia sibi in dies arctiora esse viderent, constaretque non abscessurum Macedonem, donec urbis potiretur, de summa rerum consilium habebant. Ibi Ephialtes [3]), vir animi corporisque robore in paucis conspicuus, incommoda longae obsidionis disseruit: negabatque exspectandum, donec paullatim accisis vi-

1) Arrian. 1, 7, 14.
2) idem ib.
3) Diodor. 17, 26.

ribus exhausti fractique cum ipsa urbe in victoris arbitrium concederent; sed dum aliquid virium superesset, cum robore conductitii militis erumpendum et alacribus animis cum hoste confligendum esse. Consilium suum, quo in speciem audacius esset, eo plus in exsequendo facilitatis habiturum. Hostibus enim alia omnia exspectantibus, et adversus casum, de quo nihil dubitarent, imparatis, superfusum iri suos. Neque Memnon, quamquam cauta consilia speciosis praeferre solitus, restitit. Nam etiamsi nihil novaretur, nulla propinqua auxilii spe tristem obsidionis exitum fore prospiciebat; et, ut in tanto discrimine, non inconsultum rebatur, experiri virum acrem, et qui velut instinctu quodam ad extrema audenda ageretur. Igitur Ephialtes, duobus millibus ex omni mercenariorum numero delectis, faces mille parare iubet, primaque luce adesse et armatos exspectare imperium. Coepta die [4]) cum Alexander iterum muro lateritio machinas admovisset, instarentque Macedones operi, Ephialtes [5]), porta subito patefacta, dimidium suorum immittit cum facibus; ipse cum ceteris denso agmine subsequitur, ut hostes incendium prohibituros summoveret. Alexander, intellecto quid ageretur, aciem celeriter instruit, subsidia delecto milite firmat. Cumque alios ad exstinguendum ignem ire iussisset, in eos, qui cum Ephialte advenerant, impetum facit. At ille insigni corporis robore, quotquot conferre pedem audebant, obtruncans, suos voce, nutu, et inprimis exemplo ad virtutem animabat. Neque parum molestiae e muris exhibebatur hosti; quippe turrem centum cubitorum obsessi erexerant, tormentisque commode dispositis hastas et saxa iaculabantur. Inter haec [6]) ex diversa

4) Arrian. 1, 7, 16.
5) Diodor. 17, 26.
6) Arrian. 1, 7, 16. Diodor. 17, 26.

parte urbis (ipsi Tripylon vocabant) duce Memnone alius oppidanorum globus, qua minime exspectabatur, erupit: tantusque tumultus incessit castris, ut ipse etiam rex consilii incertus efficeretur. Sed animi magnitudine et opportunis imperiis omnia pericula propulsabat; et fortuna in tempore subvenit. Igitur et qui machinas incenderant, a Macedonibus, qui ibi curabant, quique a rege missi subsidio venerant, cum magna clade repulsi sunt; et Memnonem Ptolomaeus [7]) excepit Philippi filius, regii corporis custos, praeter propriam manum Addaei Timandrique cohortibus stipatus: eaque parte egregie vicerunt Macedones, quamquam Ptolemaeum Addaeumque et sagittariorum ducem Clearchum cum quadraginta ferme manipularibus amisissent; et hostes cum tanta trepidatione recesserunt, ut angustum pontem, quem ad fossam superandam construxerant, multitudo festinantium ruperit, iis, qui supersteterant, in praeceps devolutis. Ex quibus nonnulli a suis conculcati interierunt; alios Macedones ex superiore loco telis confixere. Multi, quibus ista calamitas pepercerat, sub ipsa urbis porta necem invenerunt; quippe exterritis omnibus metuentibusque, ne una Macedones irrumperent, porta praepropere occlusa magnam oppidanorum partem ad exitium hosti tradidit. Inter haec Ephialtes, non spe magis quam desperatione formidabilis, cum regiis ferociter dimicabat: et ancipitem fecisset victoriam, ni laborantibus suis seniores Macedonum maturo succurrissent. Ii [8]) in castris habebantur immunes operum periculorumque, nisi ubi necessitas exigeret, cum stipendiis praemiisque nihilominus perfruerentur. Meruerant eum honorem fortibus factis, et sub superioribus regibus ipsoque Alexandro bellicis laboribus aetate exacta. Ii, cum

7) Arrian. 1, 5, 12, 1,7, 18,
8) Diodor. 17, 27.

suos periculis territos detrectare pugnam et receptui locum circumspicere intelligerent, Atharia quodam duce in primam aciem provolant; accensoque [9]) quod elanguerat proelio, iuniores conviciis et pudore flagitii ad resumendos animos compellunt. Ita simul acerrimo nisu incumbentibus omnibus, cum aemulationem suam hostium damnis exercerent, momento temporis inclinata fortuna, Ephialtes [10]) cum plurimis fortissimisque suorum caesus, reliqui in urbem repulsi sunt. Introierant etiam Macedonum multi, et oppidum vi capiebatur, cum receptui cani rex iussit [11]); sive ut urbi parceret, sive, praecipiti iam in vesperam die, noctem et occultas ignotis locis insidias metuebat. Hoc proelium praecipuas obsessorum vires consumsit. Igitur Memnon, re cum Orontobate, qui urbem tenebat, ceterisque ducibus deliberata, nocte intempesta turrim ligneam et porticus, ubi tela servabantur, incendunt [12]), aedificiisque muro vicinis ignem supponunt: quo celeriter concepto, cum et ex porticibus turrique flamma vento agitata accederet, late fuderunt incendium. Oppidanorum militumque validissima pars arcem in insula sitam occupavit [13]); alii in Salmacidem se contulere: alterius arcis id nomen, inditum a fonte, qui ibi est, vulgatissimae famae. Reliquam multitudinem resque pretiosas duces avexerunt in Con insulam. Alexander, indicio transfugarum, et obiecta oculis specie, quae in urbe gesta fuissent cognitis, quamquam media nocte, Macedonas in urbem irruere, et quos incendium augentes deprehendissent, interficere; si qui domi se continerent, ab eorum caede temperare, iubet. Luce oborta arces a Persis et mercenariis insessas contem-

9) Curtius 5, 2, 5. 8, 1, 36.
10) Diodor. 17, 27.
11) Arrian. 1, 7, 20.
12) Arrian. 17, 21.
13) Vitruvius 2, 8. Diodor. 17, 27. Arrian. 1, 7, 23.

platus, cum obsidionem earum longi operis futuram suspicaretur, neque pretium putaret, capite gentis expugnato, duabus arcibus assidentem agendi tempus per otium et inertiam terere, urbem ipsam exscindit [14]), arces muro fossaque circumseptas Ptolemaeum observare iubet, quem cum tribus millibus peregrinorum militum, et equitibus ducentis ad Cariam tuendam relinquebat. Is non longo post tempore, copiis cum Asandro Lydiae praetore coniunctis, Orontobatem acie vicit: et Macedonibus ira taedioque diuturnioris morae oppugnationi acriter incumbentibus, arces in potestatem redactae sunt [15]). At rex, Phrygiam continentesque provincias animo complexus, Parmenionem cum [16]) amicorum turmis et auxiliariis equitibus, Thessalisque, quibus Alexander Lyncestes praeerat [17]), Sardes mittit, ut inde in Phrygiam irrueret, venturoque exercitui commeatum et pabulum ex hostico pararet. Data ad hoc plaustra [18]), quae simul ducerentur. Cum deinde multos Macedonum, paullo ante eam expeditionem ductis uxoribus, desiderium earum impatienter ferre cognovisset; Ptolemaeum Seleuci filium corporis custodem iis praefecit, domumque deducere iussit, cum uxoribus hibernaturos. Duo quoque ex ducibus, Coenos atque Meleager, ob eandem causam una profecti sunt. Id regi magnae apud milites commendationi fuit, promtioresque deinde eos ad longinquam militiam reddidit, cum sui rationem habitam viderent, sperarentque, deinceps etiam ad suos visendos subinde commeatum impetraturos esse. Ducibus iniunctum est, ut interim, dum in Macedonia morarentur, strenue delec-

14) Diodor. 17, 27.
15) Arrian, 1, 7, 25. 1, 6, 5. 2, 1, 32. Curtius 3, 7, 4. Strabo lib. 14.
16) Arrian. 1, 7, 29,
17) Diodor. 7, 27.
18) Arrian. 1, 7, 29.

tus agerent; quantasque maximas possent equitum peditumque copias, cum iis, qui tum abibant, sub initium veris adducerent. Animadverso autem, exercitum Asiaticis moribus infici, magnamque vulgo per castra impudicorum multitudinem haberi, probrosos omnes conquiri iussit, et in parvam quandam Ceramici sinus insulam seposuit [19]) haesitque infamia loco, et ob eius rei memoriam Cinaedopolis appellatur.

XI. His ita gestis, insistens consilio suo, ut, omni maritima ora sui iuris effecta, classem hostium inutilem redderet, Hyparnis receptis, quae arcem tenentes mercenarii dediderant, in Lyciam contendit. Ibi [1]) pacta cum Telmissensibus amicitia, Xánthoque flumine transmisso, cognominem amni urbem, Pinaraque et Patara, nobilia iis regionibus oppida, cum aliis minoribus circiter triginta, in fidem accipit: rebusque satis in praesens compositis, in Myliada procedit [2]). Phrygiae maioris portio Mylias est; sed Persarum regibus placuerat, Lyciae eam contribui. Eam dum recipit, adfuere Phaselitarum legati, amicitiam orantes, aureamque coronam hospitale donum afferebant: idem petebant multarum urbium oratores ex inferiore Lycia. Itaque rex, praemissis, quibus oppida sua Phaselitae Lyciique traderent, paucis post diebus Phaselin profectus est. Oppugnabant illi tum maxime validum praesidium, quod in ipsorum ditione Pisidae construxerant, multasque inde iniurias intulerant accolis. Id adventu Alexandri brevi captum fuit. Apud Phaselitas [3]) plusculos dies, ut seque et exercitum reficeret, quieti dedit. Invitabat etiam tempus anni; quippe media iam hiems difficiles progredienti vias effecerat. Ibi per hilaritatem et epulas laxato animo, cum statuam Theodecti a

19) Plinius 5, 31, 11.
1) Arrian. 1, 7, 30.
2) Diodor. 17, 27. Arrian. 1, 7. 31.
3) Plutarch. c. 28. Arrian. 1, 7, 31. Suidas v. Θεοδέκτης.

civibus suis in foro positam vidisset, ut a coena temulentus surrexerat, saltabundus eo processit, frequentesque ei coronas iniecit. Nam Theodecten, cum Aristotelem una audiret, familiarem gratumque habuerat. Sed otiosos iuvenilis animi lusus atrox a Parmenione nuntius cito discussit. Comprehenderat 4) ille Persam quendam Asisinem nomine, a rege Dario palam quidem ad Atyziem Phrygiae satrapam missum, sed cum occultis mandatis, ut Alexandrum Lyncestem captata occasione secreto conveniret, eique, si destinata effecisset, Macedoniae regnum et mille insuper auri talenta polliceretur. Nam is, cum Amynta transfuga scelesto consilio inito, occidendi regis partes sibi sumserat. Oderat 5) eum tum aliis de causis, tum quod Heromenem et Arrabaeum, fratres huius Alexandri, inter paternae necis conscios supplicio affecisset. Et quamquam ipse, poena exemtus multisque postea honoribus ornatus, non simplex beneficium regi deberet; insita animo ferocia et dominandi cupidine nihil nefas putabat, per quod ad regnum via sterneretur. Re in consilium deducta 6), facilitatem regis arguebant amici, quod hominem, in manifesto maleficio deprehensum, non modo punire non sustinuisset; verum etiam praemiis et honoribus auctum optimae equitatus parti praeposuisset. Quem deinceps ei fidum futurum, si praeter impunitatem propior amicitiae gradus, maximae dignitates, honorificae praefecturae, parricidii merces essent? Igitur mature emendandum, quod nimia lenitate peccatum esset: priusquam ille, consilium emanasse sentiens, Thessalorum mobiles animos ad res novandas induceret. Non contemnendum esse periculum, quo maius ne excogitari quidem possit: neque spernenda Deorum ostenta, qui regem de cavendis in-

4) Arrian. 1, 8, 4.
5) Arrian. 1, 8, 1.
6) Arrian. 1, 8, 4.

sidiis evidenter monuissent. Nuper enim, dum Halicarnassum obsidens, post longos magnosque labores meridiatione reficitur, hirundo, nota auspiciis avis, magno cum garritu circum caput quiescentis volitaverat [7]), et modo in hoc modo illud lectuli latus se demiserat, turbulentiorem solito cantum exorsa. Et rex quidem defatigato corpore non penitus excussit somnum, sed tamen avem continuo strepitu molestam sentiens manu obiter repulit. Illa adeo non exterrita est, ut etiam in ipsius capite consederit, neque prius strepere desierit, quam ab experrecto demum abacta est. Idque sic interpretatus fuerat Aristander, ut instare periculum diceret ab amico regis; sed insidias in occulto non mansuras. Hoc enim monere naturam avis, quae prae ceteris homini familiaris, eademque supra modum garrula esset. His itaque diligenter expensis, cum indicium Asisinis cum vatis responso convenire cerneret, meminissetque, se matris literis anxie monitum, ut ab hoc homine sibi caveret, nihil ultra differendum ratus [8]), quid fieri vellet, Parmenioni significat: nam, ut diximus, cum ipso in Phrygiam iverat Lyncestes Alexander. Sed ne quo casu consilium regis parum in tempore proderetur, literas scribi non placuit; sed per hominem fidum atque honoratum mandata perferri. Electus est Amphoterus Crateri frater: qui cum Macedonicum habitum Phrygio mutasset, assumtis Pergensibus aliquot itineris gnaris, ad Parmenionem occultus penetrat. Ita Alexander comprehenditur: et cum ob veterem suam familiaeque dignitatem et gratiam diu dilatus esset [9]); tertio post anno, dum a Philotae consciis supplicium sumitur, societate criminis et poena sontium in exitium abreptus periit. Regi [10]), ex Phaselide moventi, supra detectas insidias

7) Aelian. hist. animall. 10, 34. Arrian. 1. 8, 5.
8) Diodor. 17, 32.
9) Freinshem. in Curt. 7, 1, 8.
10) Strabo lib. 14. Curtius 5, 3, 22. 6, 3, 16.

propitius numinis favor alio statim beneficio patuit. Parte exercitus ad Pergensium urbem per montes praemissa, ceteros ipse per litus ducebat, qua [11]) Climax mons Pamphylio mari imminens angustam euntibus semitam relinquit, quoties mare tranquillum est; at, cum aestus incubuit, fluctibus operitur: idque hieme frequens et prope perpetuum est. At Alexander, nihil aeque ac moram metuens, exercitum per aequa, per iniqua, eodem ardore atque impetu rapiebat [12]). Continui per eos dies austri flaverant, qui, mare in litus propellentes, omnia itineris vestigia altis paludibus opplent: assiduae etiam magnaeque pluviae, ut ventis istis spirantibus solet, ruebant. Sed adventante Alexandro subito exortus aquilo coelum purgavit imbribus, undas reiecit in mare, et Macedonibus transitum aperuit. Sic quoque unius [13]) diei itinere per incerta vada emergendum fuit, aqua ad umbilicum ferme pertingente. Tantam in periculis Alexandri fiduciam ut ab ipsius ingenio profectam non dubito, ita frequentibus prodigiis et ominibus auctam confirmatamque fuisse crediderim, postquam decreto numinis clarissimis maximisque rebus se destinari coniecit. Adhuc in [14]) Macedonia degenti species humana augustior apparuisse dicitur, monens, ut ad evertendum imperium Persicum quamprimum in Asiam sequeretur: atque in memoriam insomnii revocatum esse regem, cum in Phoenice res gereret, obvio Iudaeorum sacerdote, in quo recognovit ornatum, quem pridem in obiecta imagine per quietem viderat. Nam [15]) inter obsidionem Tyri vici-

---

11) Artemon in Senecae suasor. 1.

12) Arrian. 1, 8, 8. Eustath. in Dionys. Perieg. v. 855 et 865. Appian. lib. 2. de bello civili. Ioseph. antiquitt. lib. 2. extr. Plutarch. c. 27 et 28.

13) Strabo lib. 14.

14) Iosephus 11, 8. Schickar. in prooemio Tarich, reg. Persiae.

15) Zonaras Tom. 1. Tacitus H. 5, 2, 1.

nis regibus populisque deditionem et delectus imperaverat. Sed Iudaei, qui Hierosolyma famosam urbem tenebant, foedus cum Dario causati, Macedonum amicitiam detrectabant. Eam gentis contumaciam punitturus in Iudaeam infesto agmine perrexit. At [16]) Hierosolymitani, ut regis iram lenirent, cum uxoribus liberisque supplices in occursum venientis effunduntur. Sacerdotes primi ibant tenuissima bysso amicti: hos deinde populus candido et ipse vestitu sequebatur. Agmen ducebat Iaddus, summus sacrorum antistes, cum sollemni ornatu. Appropinquantis pompae venustatem speciemque miratus rex, equo desiliens, solus processit, adoratoque Dei nomine, quod aureae laminae insculptum cidaris pontificia praeferebat, ipsum quoque reverenter salutavit. Improvisa res omnium, qui cum eo advenerant, animos in stuporem dedit. Iudaei ex propinqui exitii metu non in spem incolumitatis modo sed inopinatae gratiae fiduciam erecti, circumibant regem, laudes gratulationemque et vota miscentes. Contra Syrorum reguli, qui ob crebras acerbasque cum Iudaeis simultates Alexandrum secuti fuerant, inimicorum suppliciis, ut rebantur, infesti animi libidinem expleturi, stupebant, dubii, verane essent, quae intuerentur, an aliquod oculorum ludibrium vana imagine sopitos sensus falleret. Neque minus Macedonas insolentia spectaculi suspensos habuit: donec propius accedens Parmenion interrogare ausus est [17]), quid ita externis caerimoniis honorem deferret, quem a tam foeda gente etiam recipere vix tanto rege dignum esset? Atque ille insomnium suum retulit. Deinde urbem ingressus, in pulcherrima aede ritu recepto sacrum Deo fecit, et dona templo intulit. Inspexit etiam sacros gentis codices, quibus contineban-

---

16) Iosephus 11, 8. Eusebius orat. 1.
17) Ὀλυμπ. ἀναγραφή. Cedrenus. Glycas. Sulpic. Severus lib. 2.

tur diu ante perscripta vaticinia: inter quae Tyrum [18]) Macedonibus cessuram, et Persas a Graeco quodam debellatum iri, clare significabatur. Eum se fore interpretatus, Iudaeis concessit, ut domi forisque suis legibus ritibusque libere uterentur; et quia septimum quemque annum agriculturae exsortem agunt, etiam tributorum ista portione solverentur. Naturam quoque regionis admiratus [19]), quae aliis fructibus inter praestantissimas dives, opobalsamum sola producit, Andromachum iis regionibus preposuit: quem Samaritani [20]), perpetui Iudaeorum hostes, paullo post atrociter necaverunt. Sed haec [21]) quidem post Tyrum Gazamque expugnatas gesta sunt: nos per occasionem praecepimus.

XII. Ceterum angusti ad mare Pamphylium superatis, Alexander Pergis profectus in itinere obvios habuit Aspendiorum legatos ex principibus civitatis. Ii petentes [1]), ne praesidium recipere cogerentur, quinquaginta talenta in stipendium militum, et quantum equorum tributi nomine regi Persarum alere consueverant, promiserunt. Inde rex ad Sidetas [2]), qui Melanem amnem accolunt, progressus est; Cumaeorum ex Aeolide genus, sed sermone barbaro: nam Graecus exoleverat, non diuturnitate temporis, ut accidit; verum [3]) maiores suos, ut in eas regiones venerunt, repente oblitos patriae linguae, novam et antea inauditam sonuisse memorabant. Side recepta, quae Pamphyliae metropolis erat, Syllium ibatur, tutum natura situs oppidum, et tam peregrino milite, quam barba-

18) Iesaias 11. Daniel 8, 21.
19) Cedrenus. Plinius 12, 25.
20) Curtius 4, 8, 9.
21) Iosephus 11, 8.
1) Arrian. 1, 8, 9.
2) Pausan. lib. 8.
3) Arrian. 1, 8, 10. Suidas v. Σίδη.

rorum accolentium firma manu egregie munitum. Ea res et quia Aspendios rebellare nuntiabatur [4]), avertit iter: Aspendnmque ductus est exercitus. Illi, subita Macedonum irruptione territi, desertis quae in plano erant aedificiis, in arcem concessere. Alexander, vacua urbe potitus [5]), sub ipsa arce castra communit; et cum peritissimos architectos haberet, apparatu oppugnationis obsessos ad pacem prioribus conditionibus repetendam compulit. Nihil ad maiora properanti optatius accidere potuisset, quam loci haud contemnendi longa obsidione non detineretur; ne tamen impunita defectorum temeritas esset, potissimos civium obsides tradi, pecuniaque imperatae nec exsolutae summam duplicari, praecipit: adiectum est, ut satrapae, quem Alexander praefecisset, obedirent, annua Macedonibus tributa solverent, et de agro, unde vicinos vi eiecisse arguebantur, iudicio contenderent. His ita gestis remensus iter, quod ad Pergensium oppidum ferebat, inde perrexit in Phrygiam. Sed [6]) per ista loca ducenti superandae erant angustiae, quas iuxta Telmissum, urbem Pisidarum, duo montes ex adverso concurrentes efficiunt, ita strictis faucibus, ut portarum similitudinem referant: easque barbari armata manu utrimque insederant. Alexander in ipso aditu castra poni iubet, ratus, quod evenit, Telmissenses castris locatis periculum differri credentes non diu haesuros in angustiis, sed modico in illis relicto praesidio ceteros in urbem recessuros esse. Igitur occasione haud segniter usus, protinus sagittarios et funditores, quodque ex gravi armatura maxime expeditum erat, inducit; et, praesidio barbarorum deturbato, ante ipsam urbem castra collocat. Ibi legatos Selgensium audit, qui ob vetustas cum vicinis Telmissensibus simultates,

---

4) Arrian. 1, 8, 11.
5) Vitruv. 10, 19. Arrian. 1, 8, 13.
6) Strabo lib. 14. Arrian. 1, 8, 15.

quamquam eiusdem nationis essent, amicitiam atque auxilia offerebant regi. Quibus perbenigne exceptis, ne in obsidione unius urbis tempus tereret, Sagalassum castra movit [7]), validam urbem et iuventutis robore firmatam. Cum enim omnes Pisidae bellicosi sint, Sagalassenses prae ceteris pugnaces habentur. Ii, cum etiam a Telmisso foederatae sociaeque copiae venissent, viris magis quam moenibus confisi, in vicino colle instruxerant aciem, et praemissos ab Alexandro velites opportunitate loci adiuti repulerant: sed Agriani resistebant, quîs proqinqua iam Macedonum phalanx et ante prima signa rex conspectus audaciam addiderat. Maximus militi labor fuit per ardua conniti: postquam aequioribus paullo locis consistere datum est, semermum montanorum vulgus haud aegre disiecere. Ex Macedonum ducibus Cleander desideratus est, cum viginti ferme militibus: barbarorum ad quingentos cecidere; ceteros expedita fuga et locorum notitia protexit. Fugientibus tamen institit rex, contentione, quanta poterat tam grave agmen: eodemque impetu urbs eorum capta est. Per cetera deinde Pisidiae munita loca circumtulit bellum [8]): quorum nonnulla pugnando cepit; alia conditionibus in fidem venerunt. Telmissum expugnatam [9]), ob pertinaciam civium, solo aequavit; populo libertatem ademit; et paullo post, cum aliis quibusdam Pisidiae civitatibus, Celaenarum praefecturae contribuit. Pacatis hunc in modum asperrimis nationibus, in Phrygiam processit, qua Ascanius lacus est, cuius aqua, sua sponte concrescens, necessitate salis e longinquo petendi solvit accolas. Dum [10]) ea geruntur, Memnon, suarum partium reliquiis undique collectis, ut inhaerentem Asiae Alexandrum extorque-

7) Strabo lib. 14. Arrian. 1. 8, 19.
8) Strabo lib. 14. Arrian. 1. 8, 24.
9) Strabo lib. 14. Plinius 5, 29, 6.
10) Arrian. 1, 8, 25. 2, 1. 1.

ret, ad bellum Graeciae Macedoniaeque inferendum cogitationes convertit. Quippe Darius, in hoc uno spem reponens, qui victoris impetum sua virtute suaque prudentia diutissime ad Halicarnassum moratus esset, summae rerum praefecerat eum, magnamque pecuniae vim transmiserat. Itaque mercenariorum manu quantam poterat conducta [11]), cum trecentarum navium classe libero mari vagabatur; et quae tantis conatibus adversa vel aequa futura essent, sollerti aestimatione pensabat. Interea locis [12]), quae minus anxie custodiebantur, occupatis, (inter quae et Lampsacus fuerat,) insulas aggressus est, quibus Macedones, quamquam utrimque continenti potirentur, ob inopiam navium auxilium ferre non poterant. Iuvit consilium ducis animorum mira ubique dissensio; cum, aliis ad Alexandrum libertatis auctorem res trahentibus, non deessent, qui Persicis opibus aucti, propriam sub veteribus dominis potentiam, quam liberata republica eandem omnium aequalitatem mallent. Igitur Athenagoras et Apollonides [13]) ex Chiorum optimatibus, re cum Phisino Megareoque et aliis suae factionis hominibus communicata, Memnonem arcessunt. Ita Chius proditione capitur, et, praesidio ibi collocato, urbanarum rerum administratio Apollonidi sociisque traditur. Inde Lesbum petens [14]), Antissam, Pyrrham et Eressum nullo negotio capit; Methymnae [*]) Aristonicum tyrannum imponit, totamque insulam, excepta Mitylene nobilissima urbe, in potestatem redigit. Ea multis diebus obsidionem constanter pertulit [15]): nec ab ipso Memnone capta est. Ille enim cum iam magnis operi-

11) Diodor. 17, 29.
12) Aristot. Oecon. lib. 2.
13) Curtius 4, 5, 15. Arrian. 3, 1, 7 et 2, 1, 1.
14) Diodor. 17, 29.
*) Curtius 4, 5, 19.
15) Arrian. 2, 1, 3. contra Diodorus 17, 29.

bus urbem circumvallasset, et occulto portu, naviumque stationibus per opportuna loca dispositis, ne qua subsidio venientibus aditus pateret, providisset; pestilenti morbo correptus, praeclaram Persarum spem, irreparabili cum ipsorum damno, deseruit. Sed cum se iam morti vicinum intelligeret, Pharnabazo, sororis suae filio, quem Artabazo pepererat, imperium suum tradidit, donec Darius, re comperta, aliter statueret. Hic cum Autophradate [16]) classis praefecto munia partitus eo tandem obsessos adegit, ut, securo praesidii discessu pacto, columnas, quîs foederis cum Alexandro leges insculptae erant, subverterent; Darioque fidem polliciti dimidiam exsulum suorum partem reciperent. At Persae non integra fide pactis stetere; sed introductis in urbem militibus Lycomedem Rhodium praeesse iusserunt: Diogeni, qui ob studia in Persas exsulerat, patriae tyrannis tradita est. Pecunia deinceps privatim ab opulentissimo quoque per vim ablata: neque eo minus imperatum tributum, quod commune Mitylenaeorum penderet.

---

16) Arrian. 2, 1, 4.

Editio Stuttgartiana.